

ISSN 2411-6238

ISSN 2411-3425

**Інститут професійно-технічної освіти
Національної академії педагогічних наук України**

**The Institute of Vocational Education and Training
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine**

**ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ
VOCATIONAL EDUCATION: PROBLEMS AND PROSPECTS**

Збірник наукових праць

Випуск 13

**Київ
2017**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
видано Міністерством юстиції України 24.12.2010 р.
Серія **КВ № 17380-6150Р**.

Засновники:
Інститут професійно-технічної освіти НАПН України

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України
Наказом Міністерства освіти і науки України від 10.10.2013 №1411
Друкується за рішенням Вченої ради ПІТО НАПН України (протокол №10 від 27.11.2017)

Видання індексується в Google Scholar

Редакційна колегія

Радкевич В.О. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор ПІТО НАПН України (голова редколегії);

Петренко Л.М. – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар ПІТО НАПН України (заступник голови);

Артюшина М.В. – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи ПІТО НАПН України;

Кулаласва Н.В. – кандидат хімічних наук, доцент, завідувач лабораторії технологій професійного навчання ПІТО НАПН України (відповідальний секретар);

Єршова Л.М. – доктор педагогічних наук, доцент, головний науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри ПІТО НАПН України;

Пуховська Л.П. – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії зарубіжних систем професійної освіти і навчання ПІТО НАПН України;

Романова Г.М. – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи ПІТО НАПН України;

Свистун В.І. – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії технологій професійного навчання ПІТО НАПН України.

Міжнародна редакційна колегія

Хенріг Беднарчик (доктор хабілітований, професор ІТеЕ - РІВ, заступник директора Інституту технологій експлуатації м. Радом, Польща)

Мартіна Лубіова (доктор юриспруденції, доктор у галузі статистики, заступник директора Інституту прогнозування Академії наук Словаччини);

Георгій Рудик (доктор педагогічних наук, професор, директор Центру сучасної педагогіки «Навчання без кордонів», Канада);

Аркадій Шкляр (доктор педагогічних наук, професор, ректор Республіканського інституту професійної освіти Республіки Білорусь, віце-президент Білоруської Академії освіти).

Collection of scientific works «Vocational Education: problems and prospects»

Editorial board

Radkevych V.O. - Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Corresponding Member of NAES Ukraine, Director of IVET NAES of Ukraine (chairman of Editorial Board);

Petrenko L.M. - Doctor of Pedagogic Sciences, Senior Research Officer, Scientific Secretary of IVET NAES of Ukraine (vice-chairman);

Artiushyna M.V. - Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Deputy Director of Scientific Experimental Work of IVET NAES of Ukraine;

Kulalaieva N. V. - Candidate of Chemical Sciences, Associate Professor, acting as Head of the Laboratory Technologies of Professional Training of IVET NAES of Ukraine;

Yershova L.M. - Doctor of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Chief Research Officer Laboratory of Professional Career of IVET NAES of Ukraine;

Pukhovcka L.P. - Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Leading Research Officer of Laboratory of Foreign Vocational Education and Training of IVET NAES of Ukraine;

Romanova H.M. - Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Deputy Director of Scientific Work of IVET NAES of Ukraine;

Svystun V.I. - Doctor of Pedagogic Sciences, Full Professor, Leading Research Officer of Laboratory Technologies of Professional Training of IVET NAES of Ukraine;

International editorial board

Khenpih Bednarchyk (Doctor, Full Professor of ІТеЕ - РІВ, Deputy Director of the Institute of Technology of Exploitation, Radom city, Poland)

Martina Lubiova (Doctor of Laws, Doctor in Statistics, Vice Director of Institute of Forecasting Slovak Academy of Sciences);

Heorhii Rudyk (Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Director of Centre of Modern Pedagogy «Education without Borders», Canada);

Arkadii Shklyar (Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Rector of Republican Institute for Vocational Education of the Republic of Belarus, Vice President of the Belarusian Academy of Education).

П84 Професійна освіта: проблеми і перспективи/ПІТО НАПН України. – К.: ПІТО НАПН України, 2017. – Випуск 13. – 100 с.

ББК 74.6

У збірнику наукових праць представлено результати наукових досліджень з теоретичних і методологічних проблем професійної освіти і навчання.

Пропонуються науковцям, науково-педагогічним і педагогічним працівникам ВНЗ, ПТНЗ, слухачам Інститутів післядипломної педагогічної освіти, докторантам, аспірантам.

© *Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2017*

ЗМІСТ

збірника наукових праць «Професійна освіта: проблеми і перспективи» № 13/2017

Теорія і методологія професійної освіти і навчання

Варава І. П. Контент-аналіз змісту поняття «пізнавальна самостійність».....	5
Гермак О. Л. Комплексний підхід до визначення суті поняття «педагогічні умови використання електронних освітніх ресурсів у професійній підготовці майбутніх електромонтерів».....	11
Гириловська І. В. Наукові підходи до вивчення моніторингу якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.....	16
Єгорова Л. Б. Методологічне обґрунтування графічної підготовки кваліфікованих робітників в ПТНЗ.....	20
Кочубей А. В. Принципи формування професійної спрямованості майбутніх фахівців електричної інженерії.....	25
Михальчук В. М., Бондарь С. О. Педагогічні умови формування безпечної поведінки у школярів під час навчального процесу.....	32
Обозний В. В. Компетентнісний підхід у підготовці фахівців з туризмознавства у вищих навчальних закладах.....	38
Петренко Л. М. Інформаційно-аналітична діяльність як основа професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення.....	42
Пищик О. В. Аналіз дефініції поняття «управління професійно-технічним навчальним закладом».....	47

Методика і технології професійної освіти і навчання

Белікова Ю. А. Результати реалізації проекту стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання.....	54
---	----

Кадрове забезпечення професійної освіти і навчання

Кучерак І. В. Адаптаційний потенціал особистості майбутнього учителя початкової школи в умовах сучасних соціальних трансформацій.....	60
Сиско Н. М. Кваліфікація викладачів професійно-технічних навчальних закладів як наукова проблема.....	65
Шевчук Л. І. Основні напрями методичної роботи у професійно-технічних навчальних закладах з підготовки педагогів до формування фахової компетентності майбутніх кухарів	70

Професійна педагогіка: вітчизняний і зарубіжний досвід

Корякін О. О. Подолання стосунків домінування в студентській академічній групі в процесі фахової підготовки.....	74
Мелько М. В. Історичні аспекти розвитку професії «Кухар. Кондитер».....	81
Пашенко П. О. Залучення донорів до надання допомоги постраждалому від конфлікту населенню у професійному навчанні та подальшому працевлаштуванні.....	88
Фоломєєва Н. А. Фахова підготовка студентів до сценічно-виконавської діяльності в класі естрадного співу.....	93

CONTENT

collection of scientific works «Vocational Education: problems and prospects» № 13/2017

Theory and Methodology of professional education and learning

Varava I. P. Content analysis of the content of the notion «cognitive independence».....	5
Germak O. L. The complex approach to the definition of the essence of the concept “pedagogical conditions for the use of electronic educational resources in the professional training of future electricians”.....	11
Hrylovska I. V. Scientific approaches to the study of quality monitoring of the training of future skilled workers.....	16
Yegorova L. B. Methodological substantiation of graphic training of skilled workers in vocational schools.....	20
Kochubey A. V. Principles of forming the professional orientation of future specialists in electrical engineering.....	25
Mikhailchuk V. N., Bondar S.O. Pedagogical conditions of formation pupils safe behavior during educational process.....	32
Oboznyy V. V. Competent approach in preparation of future masters in tourism in higher educational.....	38
Petrenko L. M. Information-analytical activity as the basis of professional competence of future operators for processing information and software.....	42
Pishchik E. V. Analysis of definition concept «management by professional and technical educational institution».....	47

Methods and technology of professional education and learning

Belikova Yu. A. Results of the project of stimulation of professional self-development of future masters of industrial training.....	54
---	----

Staffing of professional education and learning

Kucherak I. V. Adaptation potential of personality of a future primary school teacher in the conditions of contemporary social transformations.....	60
Sysko N. M. The qualifications of teachers of vocational education institutions as a scientific problem.....	65
Shevchuk L. I. The main directions of methodical work in vocational schools for teachers' training to form professional competence of future chefs.....	70

Vocational pedagogy: domestic and foreign experience

Koriakin O. O. Overcoming the domination relations in the student academic group in the process of professional training.....	74
Melko M. V. Historical aspects of the profession «Cook. Confectioner».....	81
Pashchenko P. A. Attracting donors to assist the affected by conflict population in vocational training and further employment.....	88
Folomeeva N. A. Professional training of students for stage-performing activities in the class of pop singing.....	93

РОЗДІЛ I

Теорія і методологія професійної освіти і навчання

УДК37.091.33

Варава Ірина Павлівна,
викладач історії та філософії,
вчитель вищої категорії, вчитель-методист
комісії суспільно-гуманітарних дисциплін

Коледж інформаційних технологій та землевпорядкування
Національного авіаційного університету,
Україна, м.Київ, 030113, вул. Дружківська, 6
Коледж информационных технологий и землеустройства
Национального авиационного университета
Украина, г. Киев, 030113, ул. Дружковская, 6
College of Information Technology and Land Management
National Aviation University
Ukraine, Kiev, 030113, Druzhkivska str., 6

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ПІЗНАВАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ»

Постановка проблеми дослідження. Модернізацію професійної (професійно-технічної) освіти, що «сприятиме підготовці на високому рівні конкурентоспроможних робітничих кадрів, які здатні задовольнити вимоги сучасного ринку праці» [15, с. 32], визначено одним із ключових завдань Уряду у сфері освіти у середньостроковій перспективі до 2020 р. Серед пріоритетних дій, визначених у середньостроковому плані й спрямованих на розв'язання проблем, пов'язаних із погіршенням якості освіти, застосуванням застарілих методів навчання, незадоволенням роботодавців якістю освіти та трансформацією змісту освіти на основі компетентного підходу, передбачається розвиток «креативної та ініціативної особистості, що здатна до ефективної діяльності в суспільстві та завдяки умінню критично мислити, набутим компетентностям, сформованим переконанням і ціннісним ставленням спроможна приймати адекватні рішення на благо українського народу, суспільно-економічного розвитку людства» [15, с. 37]. Політика Уряду в даному питанні знайшла відображення в щойно прийнятому Законі України «Про освіту», який створює умови і розширює можливості для розвитку компетентного навчання. У статті 12 закладено ключові компетентності і наскрізні вміння, якими має оволодіти випускник загальноосвітньої школи. Серед них – «Навчання впродовж життя».

В даній статті конкретизовано мету повної загальної середньої освіти: «...всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» [7].

Слід зазначити, що сьогодні необхідність формування умінь самоосвітньої діяльності в

навчальному процесі усвідомлена педагогами і самими студентами, оскільки інформація і знання стають головними цінностями в постіндустріальному суспільстві. Водночас «створюється новий механізм безпосереднього використання інформації і знання у виробничій і сервісній сферах, тобто увага фокусується на процесі неперервного навчання» [3, с. 135]. Своєчасно отримана, швидко перероблена і усвідомлена інформація дозволяє швидко реагувати на будь-які запити споживача і коливання ринку, перебудовуватися і постійно самовдосконалюватися відповідно до цих запитів, розвиваючись в «саморефлексівну систему».

У зв'язку з прогресом і динамічністю в галузі обчислювальної техніки і програмного забезпечення сформовані вміння самоосвіти будуть необхідні майбутньому техніку-програмісту, щоб зберегти статус IT-фахівця, постійно стежити за новинками в своєму професійному світі, освоювати і застосовувати їх на практиці, підвищувати свою кваліфікацію. При сучасних темпах розвитку комп'ютерної техніки та інформаційних технологій зростає потреба в IT-фахівцях, здатних до творчого пошуку і безперервної самоосвіти, тих, хто самостійно і безперервно поповнює свої знання, удосконалює свої вміння і професійну майстерність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування пізнавальної самостійності у студентів вищих навчальних закладів розглядається в дисертаціях В. Бенери, Г. Гарбар, О. Грибок, В. Логвіненко. Розвиток пізнавальної самостійності учнів засобами комп'ютерної техніки досліджувала С. Каяліна, а майбутніх абітурієнтів у системі довузівської підготовки – А. Нестеренко. Наукова праця Я. Галети присвячена формуванню пізнавальної самостійності студентів економічного коледжу засобами інформаційних технологій. Серед зарубіжних учених варто виокремити роботи Л. Дорджиєвої, І. Кокориної, Т. Коломи-

єць, І. Кондаурової, І. Мартиненко, В. Садової, В. Торосян, С. Фозилова.

Ця проблема також порушується в окремих статтях О. Волобуєвої, О. Ліпецького, Т. Лядової, М. Шустваль та ін. Дехто з науковців розглядають пізнавальну самостійність як самоосвіту (О. Бурлука, І. Грабовець, А. Добридень, Т. Івашкова, Н. Іліницька, О. Малихін, І. Сидоренко, Н. Терещенко) або самоосвітню компетентність (О. Кисильова, І. Мося). Однак, слід зауважити, що за результатами пошуку дисертаційних досліджень за ключовими словами «пізнавальна самостійність», «самоосвіта» (українською та російською мовами) у доступній базі даних нами не виявлено жодної наукової праці з вивчення проблеми формування пізнавальної самостійності майбутніх техніків-програмістів у коледжах [4].

Вивчення зазначеної в статті проблеми в науковій літературі та практика роботи в коледжах з професійної підготовки техніків-програмістів дають змогу сформулювати виявлену суперечність між існуючим соціальним замовленням

на підготовку висококваліфікованих фахівців середньої ланки в галузі програмування комп'ютерних систем, які вміють безперервно самовдосконалюватися і саморозвиватися, і недостатнім рівнем сформованості умінь самоосвіти майбутніх техніків-програмістів. Необхідність її розв'язання визначає мету цієї статті: здійснити теоретичний аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, виявити наукові підходи до дефініції поняття «пізнавальна самостійність майбутніх техніків-програмістів» та здійснити її контент-аналіз як необхідну передумову подальшого дослідження пізнавальної самостійності майбутніх техніків-програмістів.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення мети нашого дослідження ми вважали за доцільне передусім проаналізувати зміст поняття «пізнавальна самостійність», обґрунтований в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених. Результати нашого пошуку відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Аналіз змісту поняття «пізнавальна самостійність» у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених

№ з/п	Автор	Зміст поняття
1.	В. Бенера	Пізнавальна самостійність – складна інтерактивна властивість особистості. Формування пізнавальної самостійності в структурі професійної діяльності вимагає самостійності мислення і суджень, здібності аналізувати, бачити пізнавальну задачу, здійснювати пошук способів її розв'язання.
2.	Я. Галета	Пізнавальна самостійність в динаміці свого циклічного розвитку інтегрує в собі пізнавальний інтерес (який постає елементом мотиваційної сфери психіки), пізнавальну ініціативу (яка включає елементи мотиваційної та вольової сфер психіки) та пізнавальна активність (яка інтегрує в собі якості мотиваційної, вольової та емоційної сфер психіки).
3.	І. Лернер	Пізнавальна самостійність – сформоване прагнення і вміння до пізнання в процесі цілеспрямованого творчого пошуку.
4.	О. Ліпецький	Пізнавальна самостійність – це система внутрішніх утворень і їхнього зовнішнього прояву – практичних дій з самоосвіти. Це якість особистості, що включає в себе єдину систему прагнень, здібностей і умінь особистості самостійно вести пізнавальну діяльність, тобто самостійно опановувати загальні та спеціальні знання, вміння і навички з метою вирішення завдань, важливих для особистості як члена суспільства.
5.	В. Логвіненко	Пізнавальна активність – це особистісна риса, що має вияв у стані готовності й наявному прагненні до самостійного здійснення учіння, та зумовлюється свідомим вибором оптимальних шляхів для досягнення мети навчально-пізнавальної діяльності.
6.	Н. Половнікова	Під пізнавальною самостійністю розуміє таку якість особистості, як «готовність (здібність і прагнення) самостійно проводити цілеспрямовану пізнавальну діяльність. Прагнення до пізнавальної діяльності визначається наявністю внутрішніх потреб – відповідних мотивів, що становлять спонукальну сторону пізнавальної самостійності.
7.	Т. Шамова	Пізнавальна самостійність – одна із основних інтегративних якостей особистості, пов'язана з вихованням позитивних мотивів до навчання, формування системи знань і способів діяльності по їх застосуванню й придбанню нових, а також з проявом вольових зусиль.
8.	М. Шустваль, С. Шустваль, Т. Лядова, О. Волобуєва	Суть пізнавальної самостійності виявляється в потребі й умінні студентів самостійно мислити, у здатності орієнтуватися в новій ситуації, самому бачити питання, задачі і знайти підхід до їх розв'язання.

З огляду на незначний масив отриманої інформації, що відображає зміст досліджуваного поняття, нами було використано кількісний контент-аналіз – методику аналізу текстів шляхом кількісного порівняння аналітичних категорій через підрахунок ключових слів (чи інших одиниць рахунку) [8, с. 72]. Отримані результати показано в таблиці 2.

Таблиця 2.
Результати кількісного контент-аналізу досліджуваного поняття «пізнавальна самостійність»

Ключові слова	Кількість використання	Рейтинг за кількістю використання
Властивість	1	5
Утворення	1	5
Якість особистості	2	4
Система	3	3
Прагнення	3	3
Мотив, мотивація	5	2
Потреба	2	4
Активність	1	5
Самостійність	14	1

Безумовно, найбільш уживаним у дефініції зазначеного поняття є слово «самостійність», яке використовується як у самій науковій категорії, так і в контексті виконання особистістю певних дій (операцій): мислення і суджень, здібності аналізувати, бачити пізнавальну задачу, здійснювати пошук способів її розв'язання [2]; дії зі самоосвіти – самостійно вести пізнавальну діяльність [10; 14]; самостійно мислити, самому бачити питання, задачі і знайти підхід до їх розв'язання [16].

За результатами якісного контент-аналізу (методика аналізу текстів шляхом систематичної інтерпретації текстів через виділення в них тем, тенденцій і відповідне їх кодування) [8, с. 72] можна побачити, що більшість дослідників у своїх наукових пошуках дійшли висновку про існування взаємозв'язку пізнавальної самостійності студентів/учнів з мотивами і мотивацією (пізнавальний інтерес як елемент мотиваційної сфери психіки, пов'язана з вихованням позитивних мотивів до навчання), а також прагненням (до пізнання; пізнавальної діяльності; система прагнень, здібностей і вмінь особистості) і потребами (відповідних мотивів, що становлять спонукальну сторону пізнавальної самостійності; вмінь студентів самостійно мислити, у здатності орієнтуватися в новій ситуації). Безперечно, якісний контент-аналіз буде не повним, якщо не звернути увагу на різне сприйняття науковцями даного феномену, це: властивість, якість, особиста риса, система внутрішніх утворень, сформоване прагнення і

вміння до пізнання, готовність самостійно проводити цілеспрямовану пізнавальну діяльність. Отже, серед науковців немає єдиного погляду на зміст концепту «пізнавальна самостійність», що вказує на недостатнє його вивчення, а також на різне сприйняття і розуміння дослідниками психологічної, педагогічної, філософської та соціологічної наук, використання ними різних наукових підходів.

Подальше вивчення змісту поняття «пізнавальна самостійність» дає можливість сформулювати певні уявлення про його морфологію: самостійність мислення і суджень, здібність аналізувати, бачити пізнавальну задачу, здійснювати пошук способів її розв'язання [2]; пізнавальний інтерес (який постає елементом мотиваційної сфери психіки), пізнавальну ініціативу (яка включає елементи мотиваційної та вольової сфер психіки) та пізнавальна активність (яка інтегрує в собі якості мотиваційної, вольової та емоційної сфер психіки) [5]. На наше переконання, вони можуть бути використані при моделюванні цього концепту як явища або об'єкту дослідження пізнавальної самостійності.

До речі, слід додати, що у наведених дефініціях досліджуваного в цій статті поняття, очевидно є характеристика особистості зі сформованою пізнавальною самостійністю. Узагальнюючи зазначимо, що така особистість, зазвичай, має самостійно: опанувати загальні та спеціальні знання, способи діяльності з їх застосування й придбання нових з проявом вольових зусиль; уміння і навички з метою вирішення завдань; мислити, аналізувати, орієнтуватися в новій ситуації, самому бачити пізнавальну задачу, здійснювати пошук способів її розв'язання, свідомий вибір оптимальних шляхів для досягнення мети навчально-пізнавальної діяльності.

У своїх дослідженнях науковці пов'язують пізнавальну самостійність здобувачів освіти зі самоосвітою [10;12], самоосвітньою компетентністю [13;12], пізнавальною активністю [1; 5; 11].

Не можна не звернути увагу на те, що формування пізнавальної самостійності науковцями вважається процесом і результатом стимулювання пізнавальної активності особистості. На наш погляд, його педагогічно доцільно розпочинати ще в дошкільному віці й продовжувати в школі. Однак, як свідчить педагогічний досвід, нині цьому питанню придається недостатньо уваги при вивченні загальноосвітніх дисциплін у загальноосвітній школі та в коледжах. Причин цьому багато як об'єктивних, так і суб'єктивних. Не зупиняючись на їх аналізі, оскільки це не є предметом нашого дослідження, звернемо увагу, що саме на необхідності формування пізнавальної активності в студентів

акцентують увагу більшість учених, хоча, з нашої точки зору, ця якість у них має розвиватися. З цього можна припустити, що недостатній рівень пізнавальної активності віддзеркалюється на якості навчального процесу в коледжах та інших навчальних закладах системи професійної освіти. У зв'язку з цим у викладачів коледжу виникає потреба в отриманні результатів діагностики рівнів сформованості пізнавальної самостійності за визначеними критеріями і параметрами оцінювання на початку викладання навчальних дисциплін. Очевидно, що проблема їх розроблення є на часі.

На важливості «максимального використання потенційних можливостей кожного студента в особистісно зорієнтованому навчанні, індивідуальному варіанті» [6] наголошує Г. Габар. На разі С. Каяліна виокремлює пріоритетні напрями розвитку пізнавальної самостійності, серед яких: індивідуалізація та диференціація навчання; підвищення мотивації навчально-пізнавальної діяльності; наочний супровід формування понять; посилення інтересу до процесу одержання знань; збільшення арсеналу засобів самостійної пізнавальної діяльності; розширення кола задач, вправ, лабораторних робіт; організація оперативного контролю та самоконтролю знань, аналізу причин помилок на основі систематичного зворотного зв'язку [9]. Ці умови і напрями знайшли своє відображення в новому Законі України «Про освіту» як індивідуальна освітня траєкторія – «персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду,

ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання [7].

Висновки. Нині проблема розвитку пізнавальної самостійності студентів визнана однією з найбільш актуальних в теорії і практиці професійної педагогіки. Дане поняття є достатньо дослідженим, хоча науковий інтерес до його формування і розвитку в філософії, соціології, психології і педагогіці не зменшується. Результати контент-аналізу вказують на діалектичний характер цього концепту – його розвиток відбувається через формування пізнавальної активності та пізнавального інтересу. Зміст поняття «пізнавальна самостійність» вказує на його різноплановість – процес, результат, інтегративна властивість, якість тощо; структурну будову і водночас комплекс психологічних якостей особи, взаємозв'язок з її потребнісно-мотиваційної, пізнавальною, вольовою та емоційною сферами, операційної, інформаційної та регулятивної підсистем діяльності та поведінки особистості. Розвиток пізнавальної самостійності студентів має здійснюватися на постійній основі і слугує підґрунтям для розроблення індивідуальної освітньої траєкторії для здобувачів освіти.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні особливостей професійної діяльності майбутніх техніків-програмістів як необхідного контексту для формулювання визначення «пізнавальна самостійність майбутніх техніків-програмістів».

Література

1. Аристова Л. П. Активность школьника / Людмила Павловна Аристова. – М. : Учпедгиз, 1967. – 143с.
2. Бенера В. Формування пізнавальної самостійності в майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів засобами інтелектуальної гри: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Бенера Валентина Єфремівна; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 243с.
3. Бехманн Г. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний / Готтхард Бехманн; [пер. с нем. А. Ю. Антоновского, Г. В. Гороховой, Д. В. Ефременко, В. В. Каганчук, С. В. Месяц]. – М: Логос, 2010. – 248с.
4. Веда: електронна бібліотека: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/index.html>. – Назва з екрану.
5. Галета Я. Формування пізнавальної самостійності студентів економічного коледжу засобами інформаційних технологій. : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Галета Ярослав Володимирович; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Кіровоград, 2005. – 180с.
6. Гарбар Г. Розвиток пізнавальної самостійності студентів (на матеріалі курсу «Поліфонія»): дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Гарбар Галина Анатоліївна; Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2000. – 215с.
7. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 38-39. – 380с.
8. Иванов О. В. Класичний контент-аналіз та аналіз тексту: термінологічні та методологічні відмінності / О. В. Иванов // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1045. – С. 69-74.
9. Каяліна С. В. Розвиток пізнавальної самостійності учнів засобами комп'ютерної техніки на уроках хімії: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Каяліна Світлана В'ячеславівна; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2004. – 21с.

10. Липецький О. П. Особливості формування пізнавальної самостійності підлітків у процесі дослідницької діяльності / О. П. Липецький // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Зб. наукових праць. – 2010. – Вип. 14. – Кн. 2. – С. 416-425.

11. Логвіненко В. Методика формування пізнавальної самостійності студентів технічних спеціальностей у процесі вивчення інформаційно-комунікативних технологій : дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Логвіненко Вікторія Григорівна; Українська інженерно-педагогічна академія. – Х., 2005. – 192 с.

12. Лузан П. Г. Теоретичні і методичні основи формування навчально-пізнавальної активності студентів у вищих аграрних закладах освіти : автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 / Лузан Петро Григорович; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2004. – 40с.

13. Мося І. А. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх кваліфікованих робітників : монографія / І. А. Мося. – К. : Вид-во Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, 2013. – 296с.

14. Половникова Н. А. Исследование процесса формирования познавательной самостоятельности школьников в обучении : автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.02 / Половникова Н. А. – Л., 1977. – 58с.

15. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249935442>. – Назва з екрану.

16. Шустваль М. Ф. Формування пізнавальної самостійності студентів у контексті Болонського процесу / М. Ф. Шустваль, С. М., Шустваль, Т. І. Лядова, О. В. Волобуєва // Медична освіта. – 2013. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/med_osvita/article/view/2209. – Назва з екрану.

References

1. Arystova L.P. Aktyvnost` shkolnyka / Lyudmyla Pavlovna Arystova. – М. : Uchpedgyz, 1967. – 143 s.
2. Benera V. Formuvannya piznavalnoyi samostijnosti v majbutnix vyhovateliv doshkilnyh navchalnyh zakladiv zasobamy intelektualnoyi gry: dys... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Benera Valentyna Yefremivna; Nacionalnyj pedagogichnyj un-t im. M.P.Dragomanova. – К., 2002. – 243 s.
3. Bexmann G. Sovremennoe obshhestvo: obshhestvo ryska, ynformacyonnoe obshhestvo, obshhestvo znanyj / Gottxard Bexmann; [per. s nem. A. Yu. Antonovskogo, G. V. Goroxovoj, D. V. Efremenko, V. V. Kaganchuk, S. V. Mesyacz]. – М: Logos, 2010. – 248 s.
4. Veda: elektronna biblioteka: [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.lib.ua-ru.net/index.html>. – Nazva z ekranu.
5. Galeta Ya. Formuvannya piznavalnoyi samostijnosti studentiv ekonomichnogo koledzhu zasobamy informacijnyh tehnologij : dys... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Galeta Yaroslav Volodymyrovych; Kirovogradskij derzhavnyj pedagogichnyj universytet imeni Volodymyra Vynnychenka, Kirovograd, 2005. – 180 s.
6. Garbar G. Rozvytok piznavalnoyi samostijnosti studentiv (na materialy kursu «Polifoniya»): dys... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Garbar Galyna Anatolijivna; Kyivskij nacionalnyj un-t kultury i mystecztv. – К., 2000. – 215 s.
7. Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» // Vidomosti Verhovnoyi Rady. – 2017. – № 38-39. – 380 s.
8. Ivanov O. V. Klasychnyj kontent-analiz ta analiz tekstu: terminologichni ta metodologichni vidminnosti / O. V. Ivanov // Visnyk Xarkivskogo nacionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina. – 2013. – № 1045. – S. 69-74.
9. Kayalina S. V. Rozvytok piznavalnoyi samostijnosti uchniv zasobamy kompyuternoyi texniki na urokax himiyi: avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Kayalina Svitlana Vyacheslavivna; Nacionalnyj pedagogichnyj un-t im. M.P.Dragomanova. – К., 2004. – 21 s.
10. Lypczkyj O. P. Osoblyvosti formuvannya piznavalnoyi samostijnosti pidlitkiv u procesi doslidnyczkoyi diyalnosti / O. P. Lypczkyj // Teoretyko-metodychni problemy vyxovannya ditej ta uchnivskoyi molodi. Zb. naukovykh pracz. – 2010. – Vyp. 14. – Кн. 2. – S. 416-425.
11. Logvinenko V. Metodyka formuvannya piznavalnoyi samostijnosti studentiv texnichnyh specialnostej v procesi vyvchennya informacijno-komunikatyvnyh tehnologij : dys... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Logvinenko Viktoriya Grygorivna; Ukrayinska inzhenerno- pedagogichna akademiya. – H., 2005. – 192 s.
12. Luzan P. G. Teoretychni i metodychni osnovy formuvannya navchalno-piznavalnoyi aktyvnosti studentiv u vyshhyh agrarnykh zakladakh osvity : avtoref. dys. d-ra ped. nauk : 13.00.04 / Luzan Petro Grygorovych; In-t pedagogiky APN Ukrayiny. – К., 2004. – 40 s.
13. Mosya I. A. Formuvannya samoosvitnoyi kompetentnosti majbutnih kvalifikovanyh robitnykiv : monografiya / I. A. Mosya. – К. : Vyd-vo Instytutu profesijno-tehnicnoyi osvity NAPN Ukrayiny, 2013. – 296 s.
14. Polovnykova N. A. Yssledovanye processa formirovaniya poznavatelnoj samostoyatel'nosti shkolnykov v obuchenii : avtoref. dys. d-ra ped. nauk : 13.00.02 / Polovnykova N. A. – L., 1977. – 58 s.
15. Rozporjadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 3 kvitnya 2017 r. № 275-r «Pro zatverdzhennya serednostrokovogo planu priorytetnyh dij Uryadu do 2020 roku ta planu priorytetnyh dij Uryadu na 2017 rik». – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249935442>. – Nazva z ekranu.
16. Shustval M. F. Formuvannya piznavalnoyi samostijnosti studentiv u konteksti Bolonskogo procesu / M. F. Shustval, S. M., Shustval, T. I. Lyadova, O. V. Volobuyeva // Medychna osvita. – 2013. – № 3. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/med_osvita/article/view/2209. – Nazva z ekranu.

Варава І. П. Контент-аналіз змісту поняття «пізнавальна самостійність».

Автором здійснено кількісний і якісний контент-аналіз змісту поняття «пізнавальна самостійність». Дана методика аналізу текстів шляхом кількісного порівняння аналітичних категорій через підрахунок ключових слів уможливила отримання результатів, які вказують на діалектичний характер цього концепту. Розвиток цієї наукової категорії відбувається разом з педагогічною наукою. У статті висвітлюється взаємозв'язок пізнавальної активності, пізнавального інтересу і пізнавальної самостійності, висвітлюються різні точки зору вчених щодо зв'язку зі самоосвітою та самоосвітньою компетентністю.

Вивчення змісту поняття «пізнавальна самостійність» дало змогу виявити його різноплановість (це – процес, результат, інтегративність, властивість, якість тощо); структурні компоненти (самостійність мислення і суджень, здібність аналізувати, бачити пізнавальну задачу, здійснювати пошук способів її розв'язання). У змісті досліджуваного поняття закладено вимоги до комплексу психологічних якостей особи. Увага акцентується на необхідності розвитку на постійній основі потребнісно-мотиваційної, пізнавальної, волевої та емоційної сферами, операційної, інформаційної та регулятивної підсистем діяльності та поведінки особистості для формування достатнього рівня пізнавальної самостійності студентів коледжу. Рекомендується діагностувати рівень сформованості пізнавальної активності студентів на початку їхнього навчання в коледжі.

Наукові результати даного дослідження можуть бути використані дослідниками для визначення і обґрунтування структури пізнавальної самостійності майбутніх фахівців і кваліфікованих робітників, розроблення критеріїв і параметрів оцінювання рівнів її розвитку в професійних навчальних закладах, а також розроблення індивідуальної освітньої траєкторії студентів коледжів і професійно-технічних навчальних закладів. Їх використання буде в нагоді педагогам, слухачам інститутів післядипломної освіти та курсів підвищення кваліфікації.

Ключові слова: пізнавальна самостійність, студенти коледжів, контент-аналіз, професійне навчання, професійна освіта.

Варава І. П. Контент-аналіз содержания понятия «познавательная самостоятельность».

Автором осуществлен количественный и качественный контент-анализ содержания понятия «познавательная самостоятельность». Данная методика анализа текстов путем количественного сравнения аналитических категорий через подсчет ключевых слов сделала получения результатов, которые указывают на диалектический характер этого концепта. Развитие этой научной категории происходит вместе с педагогической наукой. В статье освещается взаимосвязь познавательной активности, познавательного интереса и познавательной самостоятельности, освещаются различные точки зрения ученых по связи с самообразованием и самообразовательной компетентностью.

Изучение содержания понятия «познавательная самостоятельность» позволило выявить его разноплановость (это - процесс, результат, интегративность, свойство, качество и т.п.); структурные компоненты (самостоятельность мышления и суждений, способность анализировать, видеть познавательную задачу, осуществлять поиск способов ее решения). В смысле исследуемого понятия заложены требования к комплексу психологических качеств личности. Внимание акцентируется на необходимости развития на постоянной основе потребностно-мотивационной, познавательной, волевой и эмоциональной сферами, операционной, информационной и регулятивной подсистем деятельности и поведения личности для формирования достаточного уровня познавательной самостоятельности студентов колледжа. Рекомендуется диагностировать уровень сформированности познавательной активности студентов в начале их обучения в колледже.

Научные результаты данного исследования могут быть использованы исследователями для определения и обоснования структуры познавательной самостоятельности будущих специалистов и квалифицированных рабочих, разработка критериев и параметров оценки уровней ее развития в профессиональных учебных заведениях, а также разработка индивидуальной образовательной траектории студентов колледжей и профессионально-технических учебных заведений. Их использование пригодится педагогам, слушателям институтов последипломного образования и курсов повышения квалификации.

Ключевые слова: познавательная самостоятельность, студенты колледжей, контент-анализ, профессиональное обучение, профессиональное образование.

Varava I.P. Content analysis of the content of the notion «cognitive independence».

The author carried out a quantitative and qualitative content analysis of the content of the concept of “cognitive autonomy”. This method of analyzing texts by quantitative comparison of analytic categories through the calculation of key words allowed for obtaining results indicating the dialectical nature of this concept. The development of this scientific category comes along with pedagogical science. The article underlines the relationship between cognitive activity, cognitive interest and cognitive independence, and underlines the different points of view of scholars in relation to the connection with self-education and self-educational competence.

The study of the content of the concept of “cognitive independence” made it possible to identify its versatility (this is a process, result, integrity, property, quality, etc.); structural components (autonomy of thinking and judgments, ability to analyze, see the cognitive task, search for ways to solve it). In the content of the concept under study, the requirements for a complex of psychological qualities of a person are laid down. Attention is emphasized on the need for continuous development of the necessary, motivational, cognitive, volitional and emotional spheres to form a sufficient level of cognitive independence of college students. It is recommended to diagnose the level of formation of cognitive activity of students at the beginning of their studies in college.

The scientific results of this study can be used by researchers to determine and substantiate the structure of cognitive autonomy of future specialists and skilled workers, to develop criteria and parameters for assessing the levels of its development in vocational education institutions, as well as to develop an individual educational trajectory for college students and vocational schools. Their use will be useful for teachers, students of institutes of postgraduate education and advanced training courses.

Key words: cognitive autonomy, college students, content analysis, vocational training, vocational education.

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТІ ПОНЯТТЯ «ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЕЛЕКТРОМОНТЕРІВ»

Постановка проблеми. Якість підготовки кваліфікованих робітників, зокрема, майбутніх електромонтерів, певною мірою залежать від забезпечення у професійно-технічному навчальному закладі педагогічних умов, які не можуть бути постійними, вони змінюються під впливом багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників. Певні корективи вносять і зміна засобів, які використовуються в навчально-виховному процесі.

В нашому дослідженні йдеться про використання електронних освітніх ресурсів як невід'ємної складової професійного навчання майбутніх електромонтерів у професійно-технічних навчальних закладах. Для формулювання цих умов маємо з'ясувати, що вкладається в зміст цього поняття, оскільки від його розуміння залежатиме тлумачення терміну «педагогічні умови використання електронних освітніх ресурсів у професійній підготовці майбутніх електромонтерів»; вибір педагогічних умов, що можуть належати до різних кваліфікаційних груп; чітке усвідомлення спрямованості виявлених педагогічних умов у межах нашого дослідження; обґрунтованість їх вибору та експертного оцінювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато досліджень науковців присвячено педагогічним, організаційним, методичним, психологічним та іншим умовам професійної підготовки майбутніх фахівців у професійно-технічних навчальних закладах (далі – ПТНЗ). Значна увага науковців приділяється питанню трактування наукової категорії «педагогічна умова» в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених (В. Андреева, Ю. Бабанського, Б. Гершунського, В. Загвязинського, Н. Кузьміної, І. Лернера, І. Підласого, А. Хуторського). Педагогічні умови і чинники впливу на підготовку конкурентоспроможних робітників

для вітчизняного ринку праці обґрунтовано і висвітлено в наукових працях В. Кременя, П. Лузана, Н. Ничкало, Л. Петренко, В. Радкевич, Г. Романової, В. Ягупова та інших відомих українських учених. Методологічним засадам поняття «педагогічні умови» приділив значну увагу А. Литвин.

Використання електронних освітніх ресурсів у навчальному процесі також вимагають забезпечення педагогічних умов. Це питання розглядається в наукових працях В. Бикова, О. Гуменного, А. Гуржія, Л. Карташової, А. Кононенка, В. Лапінського, О. Овчарук, О. Смирнової, О. Спіріна та інших учених і дослідників. Однак, у наукових працях залишається не висвітленою проблема визначення поняття «педагогічні умови використання електронних освітніх ресурсів у професійній підготовці майбутніх електромонтерів».

У статті вивчаються різні підходи до дефініції поняття «педагогічні умови використання електронних освітніх ресурсів у професійній підготовці майбутніх електромонтерів», здійснюється семантичний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Семантичний аналіз категорії «умова» вказує на її достатньо широке смислове значення. У словниковій літературі її тлумачать, як: 1) обставина, від якого що-небудь залежить; 2) правила, встановлені в якій-небудь галузі життя, діяльності; 3) обставина, в якій що-небудь відбувається [9, с. 588], а також – «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь», «обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь», «правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь; правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь», «су-

купність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь» [8, с. 617].

Філософське трактування цього поняття зв'язується з відношенням предмета до оточуючих його явищ, без яких він існувати не може: «те, від чого залежить щось інше (що обумовлюється); суттєвий компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), з наявності якого з необхідністю впливає існування даного явища» [17, с. 707] відображено універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає й існує.

Поняття «педагогічні умови» науковці трактують неоднозначно. Одні розуміють під цим обставини та можливості, від яких залежить успішність функціонування та розвитку певної педагогічної системи [3], інші – фактори і правила успішності життєдіяльності педагогічної діяльності [6], треті розуміють це як вимоги, які мають виконувати педагоги з метою забезпечення ефективності педагогічного процесу.

У психології досліджуване поняття, зазвичай, представлено в контексті психічного розвитку людини і розкривається через сукупність внутрішніх і зовнішніх причин, що визначають її психологічний розвиток, прискорюють або уповільнюють його, впливають на цей процес, його динаміку і кінцеві результати [7, с. 270-271]. У психології «умову» також розуміють як сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливають на розвиток конкретного психічного явища, до того ж це явище опосередковується активністю особистості, групи людей [4].

Таким чином, результати семантичного аналізу дають змогу зробити висновок, що поняття «умова» є загальнонауковим поняттям, а його суть в педагогічному аспекті може бути охарактеризована кількома положеннями, а саме: 1) умова є сукупність причин, обставин, яких-небудь об'єктів тощо; 2) позначена сукупність впливає на розвиток, виховання і навчання людини; 3) вплив умов може прискорювати або уповільнювати процеси розвитку, виховання і навчання, а також впливати на їх динаміку і кінцеві результати.

Аналіз наукової літератури свідчать про аналогічну позицію педагогів щодо розуміння смислу поняття «умови», розглядаючи його як сукупність змінних природних, соціальних, зовнішніх і внутрішніх впливів на фізичний, моральний, психічний розвиток людини, її поведінку, виховання і навчання, формування особистості [13, с. 36].

Варто зазначити, що у сучасних педагогічних дослідженнях поняття «умова» використовується досить широко при характеристиці педа-

гогічної системи. При цьому вчені, спираючись на різні ознаки, виділяють різні групи умов. Так, Ю. Бабанський виділяє дві групи умов функціонування педагогічної системи по сфері впливу: зовнішні (природно-географо-етичні, суспільні, виробничі, культурні, середовища мікрорайону) і внутрішні (навчально-матеріальні, шкільно-гігієнічні, морально-психологічні, естетичні) [11]. За характером впливу виділяють об'єктивні і суб'єктивні умови. Виділення різних груп умов, що забезпечують функціонування і розвиток педагогічної системи, є цілком обґрунтованим, але при цьому необхідно зазначити, що при здійсненні наукового аналізу будь-якої педагогічної системи, ми повинні використовувати групи умов, які виділяє з певною ознакою. Б. Гершунський, розглядаючи методичні проблеми використання комп'ютерної техніки у системі освіти, педагогічні умови як «обставини процесу навчання, що забезпечують досягнення поставлених цілей, середовище, у якому педагогічні умови виникають, існують і розвиваються» [2, с. 46];

У науковій праці з евристичного програмування навчально-дослідницької діяльності В. Андреев розкриває смисл поняття «педагогічні умови» як результат цілеспрямованого відбору, конструювання й застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичної мети [1, с. 118]. С. Літвінчук [6] визначає педагогічні умови підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх техніків-механіків як: модернізація змісту та цілей навчання загальнотехнічних дисциплін; діагностика та корекція базової підготовки студентів; формування мотивів навчання студентів загальнотехнічних дисциплін; активізація професійної підготовки майбутніх техніків-механіків у процесі навчання загальнотехнічних дисциплін; створення освітньо-розвивального середовища. У свою чергу, Л. Сподін [15], вивчаючи професійну спрямованість особистості майбутніх інженерів лісового господарства, визначила на різних етапах її формування такі основні педагогічні умови: профорієнтація абітурієнтів; забезпечення позитивних взаємин між викладачами і студентами; професійне спрямування змісту навчання; позитивна мотивація; використання міжпредметних зв'язків і активізація навчання при вивченні циклу гуманітарних, суспільних та загально-теоретичних дисциплін тощо.

Під час аналізу наукових праць зустрічаємося з точкою зору науковців, що термін «педагогічна умова» є певною обставиною, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування та

розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості [10, с. 4]. Дослідники А. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий під педагогічними умовами розуміють чинники, що впливають на процес досягнення мети, при цьому поділяють їх на: а) зовнішні: позитивні відносини викладача і студента; об'єктивність оцінки навчального процесу; місце навчання, приміщення, клімат тощо; б) внутрішні: індивідуальні властивості студентів (стан здоров'я, властивості характеру, досвід, уміння, навички, мотивація тощо) [там саме]. Це, дещо відрізняється від класифікації, наведеною вище. На наш погляд, автор у даному разі конкретизує наведені Ю. Бабанським зовнішні і внутрішні умови. На думку О. Бражнич, педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [10].

Педагогічні умови являють собою сукупність об'єктивних можливостей, змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, відображають основні вимоги до організації діяльності, забезпечують успішне досягнення поставленої мети. У цьому контексті слід звернути увагу на визначення педагогічних умов Р. Серьожникова, яка під «педагогічними умовами» розуміє сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів [14]; О. Федорової, за визначенням якої педагогічні умови – це синтез об'єктивних можливостей змісту освіти, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей, які сприяють розв'язанню поставлених завдань [16]; О. Пехота розглядає педагогічні умови як категорію, що визначає систему певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети [12]. Вважаємо, що ці визначення близькі за змістом, незважаючи на те, що вони відносяться до створення педагогічних умов у різних освітніх середовищах.

До традиційних педагогічних умов науковці відносять: дотримання принципу органічного поєднання різних видів діяльності; створення ситуацій успіху на уроках, проблемних виробничих ситуацій, що моделюють елементи майбутньої професійної діяльності; використання особистісного підходу у формулюванні завдань; складання диференційованих за рівнем складності завдань залежно від індивідуального рівня підготовки учнів тощо.

Висновок. Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що в проаналізованих нами наукових працях педагогічні умови розглядаються як певні обставини процесу навчання; результат цілеспрямованого відбору, конструювання й застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичної мети; чинники, що впливають на процес досягнення мети. Однак, важливо звернути увагу на те, що визначення суті досліджуваного поняття пов'язано з контекстом – організація навчального процесу в певному навчальному закладі (вищій навчальній або загальноосвітній або професійно-технічній навчальній заклад), під час проведення занять зі спецдисциплін, виробничої практики тощо.

Оскільки в нашому дослідженні йдеться про визначення поняття «педагогічні умови використання електронних освітніх ресурсів у професійній підготовці майбутніх електромонтерів», то актуалізується необхідність вивчення особливостей їхньої професійної підготовки в професійно-технічних навчальних закладах, сучасних вимог до рівня їхньої професійної компетентності на ринку праці, методик і технологій викладання спецдисциплін. Крім цього, мають бути досліджені якісні характеристики електронних ресурсів та методики їх використання при викладанні навчальних дисциплін. Отже, необхідно провести низку додаткових досліджень для більш повного визначення зазначеного поняття, що не може вміщувати за своїм обсягом ця стаття.

Тому, на даному етапі за основу візьмемо узагальнене, інтегроване поняття «педагогічні умови» як «комплекс спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу і особистісні параметри всіх його учасників. Педагогічні умови забезпечують цілісність навчання та виховання в інформаційно-освітньому середовищі навчального закладу до вимог суспільства та запитів ринку праці, сприяють всебічному гармонійному розвитку для виявлення її задатків, врахування потреб і формування загальнолюдських і професійно важливих якостей, ключових кваліфікацій, загальних і професійних компетенцій» [5, с. 28-29]. У цьому визначенні відображено їх функціональне призначення і науково-педагогічну суть.

Література

1. Андреев В. И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности / В. И. Андреев. – М.: Высш. шк., 1982. – 240с.
2. Гершунский Б. С. Методические проблемы использования компьютерной техники в системе образования и педагогической науке / Б. С. Гершунский // Программированное обучение – Вып. 23. – М., 1996. – С. 13-24.
3. Исаев И. Ф. Школа как педагогическая система: основы управления / И. Ф. Исаев. – Белгород: Изд-во БГУ, 1997. – 145с.
4. Коныхов Н. И. Словарь-справочник практического психолога / Н. И. Коныхов. – Воронеж: Из-во НПО «МОДЭК», 1996. – 224с.
5. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови» / Андрій Вікторович Литвин. – Львів : СПОЛОМ, 2014. – 76с.
6. Літвінчук С. Б. Педагогічні аспекти напрямків сучасної освіти / С. Б. Літвінчук // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Вип. 6. – Вінниця: РВВ ДП «Державна картографічна фабрика», 2002. – С. 8-10.
7. Немов Р. С. Психология : словарь-справочник : в 2 ч. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – Ч. 2. – 352с.
8. Новый тлумачний словник української мови: у 3 т. Т. 3 [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К.: Аконіт, 2005. – 863с.
9. Ожегов С. И. Словарь русского языка: ок. 53000 слов / С.И. Ожегов; под общ. ред проф. Л. И. Скворцова. – 24-е изд., испр. – М.: ООО «Издательство Онис»: ООО «Издательство Мир и образование», 2007. – 640с.
10. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий [та ін.]. – К. : ІСДО, 1993. – 336с.
11. Педагогіка / под ред. Ю. К. Бабанського. – М.: Педагогіка, 1988. – 432 с.
12. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посіб. / О. М. Пехота та ін. – К.: В-во А.С.К., 2003. – 240с.
13. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М.: Высш. шк. 2004. – 512с.
14. Серьожникова Р.К., Пархоменко Н.Д., Яковицька Л.С. Основи психології і педагогіки: Навч. посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2003. – 243с.
15. Сподін Л. А. Психолого-педагогічні аспекти формування професійно спрямованих кадрів для АПК / Л. А. Сподін // Еколого-натуралістична творчість. Тези наук.-практ. конф. студентів природничих 9 факультетів вищих навчальних закладів – К.: УДЕНЦ. – 2001. – Вип. 1. – С. 167-168.
16. Федорова О. Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе творческого и производственного обучения / О. Ф. Федорова. – М. : Высш. шк., 1970. – 324с.
17. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840с.

References

1. Andreev V. I. Evristicheskoe programmirovaniye uchebno-issledovatel'skoy deyatelnosti / V. I. Andreev. – M.: Vyssh. shk., 1982. – 240 s.
2. Gershunskiy B. S. Metodicheskie problemyi ispolzovaniya kompyuternoy tehniki v sisteme obrazovaniya i pedagogicheskoy nauke / B. S. Gershunskiy // Programmirovannoe obuchenie – Vyip. 23. – M., 1996. – S. 13–24.
3. Isaev I. F. Shkola kak pedagogicheskaya sistema: osnovi upravleniya / I. F. Isaev. – Belgorad: Izd-vo BGU, 1997. – 145 s.
4. Konyuhov N. I. Slovar-spravochnik prakticheskogo psihologa / N. I. Konyuhov. – Voronezh: Iz-vo NPO «MODEK», 1996. – 224 s.
5. Litvin A. V. Metodologichni zasady ponyattya «pedagogichni umovi» / Andriy Viktorovich Litvin. – Lviv : SPOLOM, 2014. – 76 s.
6. Litvinchuk S.B. Pedagogichni aspekti napryamkiv suchasnoyi osviti / S.B. Litvinchuk // Naukovi zapiski. Seriya: Pedagogika i psihologiya. – Vipusk 6. – Vinnitsya: RVV DP «Derzhavna kartografichna fabrika», 2002. – S. 8 – 10.
7. Nemov R. S. Psihologiya : slovar-spravochnik : v 2 ch. – M.: Izd-vo VLADOS-PRESS, 2003. – Ch. 2. – 352 s.
8. Noviy tлумачniy slovník ukrayinskoyi movi: u 3 t. T. 3 [uklad. V. Yaremenko, O. Slipushko]. – K.: Akonit, 2005. – 863 s.
9. Ozhegov S. I. Slovar russkogo yazyika: ok. 53000 slov / S.I. Ozhegov; pod obsch. red prof. L.I. Skvortsova. – 24-e izd., ispr. – M.: ООО «Izdatelstvo Oniks»: ООО «Izdatelstvo Mir i obrazovanie», 2007. – 640 s.
10. Organizatsiya samostlynoyi roboti studentiv v umovah Intensifikatsiyi navchannya : navch. posib. / A. M. Aleksyuk, A.A. Ayurzanayn, P.I. Pidkasiy [ta In.]. – K. : ISDO, 1993. – 336 s.
11. Pedagogika / pod red. Yu.K. Babanskogo. – M.: Pedagogika, 1988. – 432 s.
12. Pidgotovka maybutnogo vchitelya do vprovadzhennya pedagogichnih tehnologiy: Navch. posib. / O. M. PEhota ta In. – K.: V-vo A.S.K., 2003. – 240 s.
13. Polonskiy V. M. Slovar po obrazovaniyu i pedagogike / V. M. Polonskiy. – M.: Vyssh. shk. 2004. – 512 s.
14. Serozhnikova R.K., Parhomenko N.D., Yakovitska L.S. Osnovi psihologiyi i pedagogiki: Navch. posibnik. – K.: Tsentr navch. literaturi, 2003. – 243 s.
15. Spodin L. A. Psihologo-pedagogichni aspekti formuvannya profeslyno spryamovanih kadrliv dlya APK / L.A. Spodin // Ekologo-naturalistichna tvorchist. Tezi nauk.-prakt. konf. studentiv prirodnichih 9 fakultetiv vischih navchalnih zakladiv – K.: UDENTS. – 2001. – Vip. 1. – S. 167-168.
16. Fedorova O. F. Nekotoryie voprosyi aktivizatsii uchaschihsya v protsesse tvorcheskogo i proizvodstvennogo obucheniya / O. F. Fedorova. – M. : Vyssh. shk., 1970. – 324 s.
17. Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar / gl. red.: L. F. Ilichev, P. N. Fedoseev, S. M. Kovalev, V. G. Panov. – M.: Sov. entsiklopediya, 1983. – 840 s.

Гермак О. Л. Комплексний підхід до визначення суті поняття «педагогічні умови використання електронних освітніх ресурсів у професійній підготовці майбутніх електромонтерів».

Автором досліджено різні підходи до дефініції поняття «педагогічні умови використання електронних освітніх ресурсів у професійній підготовці майбутніх електромонтерів». Семантичний аналіз, здійснений на основі вивчення словникової літератури, уможливує визначення його загальної суті. Вивчення психологічної і педагогічної літератури вказує на необхідність урахування зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на розвиток особистості та особливості організації навчального процесу щодо викладання конкретної навчальної дисципліни.

У даній статті за результатами проведеного дослідження акцентується увага на тому, що для дефініції означеного поняття існує необхідність вивчення особливостей професійної підготовки майбутніх електромонтерів в професійно-технічних навчальних закладах, сучасних вимог до рівня їхньої професійної компетентності на ринку праці, методик і технологій викладання спецдисциплін. Дослідниця дійшла висновку, що також мають бути досліджені якісні характеристики електронних ресурсів та методики їх використання при викладанні навчальних дисциплін. Зроблено висновок, що дефініція поняття потребує комплексного дослідження.

Наукова новизна цієї статті полягає в інтегрованому підході до розгляду суті поняття «педагогічні умови використання електронних освітніх ресурсів у професійній підготовці майбутніх електромонтерів». Це дає змогу визначити напрями і методи подальшого дослідження. Практична значущість здійсненого дослідження полягає в розкритті логіки поетапного вивчення суті наукових понять, які вводяться в професійну педагогіку, що може бути використано іншими дослідниками.

Ключові слова: педагогічні умови, педагогічні умови використання електронних освітніх ресурсів у професійній підготовці майбутніх електромонтерів, професійна освіта, професійно-технічний навчальний заклад, комплексний підхід, дефініція.

Гермак О. Л. Комплексный подход к определению сущности понятия «педагогические условия использования электронных образовательных ресурсов в профессиональной подготовке будущих электромонтеров».

Автором исследованы различные подходы к дефиниции понятия «педагогические условия использования электронных образовательных ресурсов в профессиональной подготовке будущих электромонтеров». Семантический анализ, проведенный на основе изучения словарной литературы, делает возможным определение его общей сути. Изучение психологической и педагогической литературы указывает на необходимость учета внешних и внутренних факторов влияния на развитие личности и особенности организации учебного процесса преподавания конкретной учебной дисциплины.

В данной статье на основе результатов проведенного исследования акцентируется внимание на том, что для дефиниции указанного понятия существует необходимо изучение особенностей профессиональной подготовки будущих электромонтеров в профессионально-технических учебных заведениях, современных требований к уровню их профессиональной компетентности на рынке труда, методик и технологий преподавания спецдисциплин. Автор пришла к выводу, что должны быть исследованы качественные характеристики электронных образовательных ресурсов и методики их использования в преподавании учебных дисциплин. Ею сделан вывод, что дефиниция понятия требует комплексного исследования.

Научная новизна данной статьи заключается в определении интегрированного подхода к рассмотрению сущности понятия «педагогические условия использования электронных образовательных ресурсов в профессиональной подготовке будущих электромонтеров». Это позволяет определить направления и методы дальнейшего исследования. Практическая значимость проведенного исследования заключается в раскрытии логики поэтапного изучения сущности научных понятий, которые вводятся в профессиональную педагогику, что может быть использовано другими исследователями и педагогами-практиками.

Ключевые слова: педагогические условия, педагогические условия использования электронных образовательных ресурсов в профессиональной подготовке будущих электромонтеров, профессиональное образование, профессионально-техническое учебное заведение, комплексный подход, дефиниция.

Germak O.L. The complex approach to the definition of the essence of the concept «pedagogical conditions for the use of electronic educational resources in the professional training of future electricians».

The author explores various approaches to the definitions of the concept of «pedagogical conditions for the use of electronic educational resources in the professional training of future electricians». The semantic analysis, conducted on the basis of studying the vocabulary literature, makes it possible to determine its general essence. The study of psychological and pedagogical literature points to the need to take into account external and internal factors of influence on the development of the personality and the peculiarities of the organization of the educational process in the teaching of a particular academic discipline.

In this article, on the basis of the results of the study, attention is drawn to the fact that for the definition of this concept, it is necessary to study the specific features of vocational training for future electricians in vocational schools, modern requirements to the level of their professional competence in the labor market, methods and technologies for teaching special disciplines. The author came to the conclusion that the qualitative characteristics of electronic teaching materials and the methods of their use in the teaching of academic disciplines should also be studied. She concluded that the definition of the concept requires a comprehensive study. The scientific novelty of this article is to define an integrated approach to the examination of the essence of the concept «pedagogical conditions for the use of electronic educational resources in the professional training of future electricians». This allows us to determine the direction and methods of further research. The practical significance of the study is to reveal the logic of a phased study of the essence of scientific concepts that are introduced into professional pedagogy, which can be used by other researchers and practitioners.

Key words: pedagogical conditions, pedagogical conditions in the preparation of electronic resources in the professional training of future electricians, vocational education, vocational education institution, integrated approach, definition.

Інститут професійно-технічної освіти НАПН України
03045, м. Київ, провулок Віто-Литовський, 98-а
Інститут професійно-технічного образования
НАПН Украины,
03045, г. Киев, пер.Вито-Литовский, 98-а
Institute of Vocational Education and Training
of the NAES of Ukraine,
03045, Vito-Litovskiy Line 98-A, Kyiv

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Постановка проблеми. Модернізація національної освіти, що відбувається на даному етапі розвитку української держави, передбачає підвищення її якості. Важливим інструментом управління якістю освіти виступає моніторинг. Але дієвість моніторингу можлива лише за умови його повної відповідності сучасним суспільним вимогам. Це призводить до необхідності більш ґрунтовного вивчення науковцями даного феномену як педагогічно-управлінського явища.

Аналіз наукових джерел показав, що дослідження різних аспектів моніторингу у своїх працях здійснювали: І. Булах, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, О. Локшина, Т. Лукіна, О. Ляшенко, Л. Одерій, Л. Петренко, О. Савченко, В. Свістун, Л. Щоголева, та ін. Але питання моніторингу якості професійної підготовки випускників професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) залишається не розкритим.

Мета статті – обґрунтувати наукові підходи до здійснення моніторингу якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Виклад основного матеріалу. Під науковими підходами розуміють сукупність ідей, принципів, методів, покладених в основу розв'язання певної проблеми. Наукові підходи виступають своєрідними методологічними орієнтирами під час вивчення різноманітних педагогічних явищ та процесів. Для дослідження моніторингу якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників нами визначено такі пріоритетні наукові підходи: системний, суб'єктно-діяльнісний, компетентнісний та бенчмаркінговий. Обґрунтуємо свій вибір.

Суть системного підходу до вивчення складних явищ полягає у наданні їм статусу відносно самостійних систем зі збереженням своїх особливостей, дослідження яких здійснюється з позиції домінуючої ролі цілого над його частинами [1, 3, 6]. Враховуючи, що система, з одного боку, утворює певну цілісність через сукупність закономірно пов'язаних між собою

компонентів [2], а з другого, активно впливає на них, перетворюючи відповідно до власної природи, то системний підхід відображає принцип єдності цілісності та відносної незалежності компонентів системи.

Виділяють закриті та відкриті системи. Закриті системи характеризуються чітко встановленими границями й уособленістю від оточуючого їх середовища. Відкриті системи, навпаки, тісно взаємодіють із навколишнім світом, оновлюються і вдосконалюються адекватно до його змін. Моніторинг якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників можна розглядати як певну відкриту систему, компонентами якої виступають етапи проведення моніторингу з притаманними системними властивості: 1) цілісності (усі етапи проведення моніторингу якості професійної підготовки знаходяться у суворій послідовності, і зміна одного з них зумовлює зміну інших); 2) одноосібності (кожний етап можна розглядати окремо); 3) централізації (поміж усіх етапів проведення моніторингу можна назвати домінуючий – це етап моніторингового оцінювання, під час якого учні ПТНЗ демонструють свою професійну підготовку); 4) перспективності (вимоги до професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників завжди з часом змінюються, що вимагає постійного вдосконалення моніторингового процесу); 5) незалежності; 6) перетворення вхідних елементів на вихідні (на основі результатів моніторингового оцінювання можна визначити рівень професійної підготовки учнів кожного навчального закладу).

Отже, розгляд моніторингу якості професійної підготовки як відкритої системи вимагає дій у двох напрямках: перший полягає у визначенні внутрішньої будови моніторингу, другий – у встановленні причинно-наслідкових зв'язків із зовнішнім середовищем для досягнення загальної кінцевої мети.

Системний підхід органічно з суб'єктно-діяльнісним підходом, за яким центр уваги у моніторингу потрібно перенести з отримання кінцевих результатів на суб'єкт та його діяльність у цьому процесі. Саме реципієнти (учні

ПТНЗ) виступають активним джерелом моніторингової інформації. Вони особисто приймають рішення щодо власного самовираження під час моніторингового оцінювання. Тому, отримання максимально позитивно-достовірних результатів моніторингового дослідження щодо якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників перебуває у прямій залежності від їх активної позиції, що виражається у: а) сприйманні моніторингу як особисто значущої події, що надає можливість кожному учаснику здійснити професійну самоідентифікацію; б) активізації власної професійної підготовки; в) виявленні старанності та відповідальності під час моніторингового оцінювання. Тому закономірно, що моніторингу якості професійної підготовки стає притаманний властивий самоактуалізуючий характер. А у внутрішній будові моніторингу з'являється додатковий етап самопідготовки учнів, орієнтований на: потенціал учнів та їх індивідуальність; цілеспрямоване підвищення мотивації учнів професійної підготовки; забезпечення активного включення в організований підготовчий процес.

Авторське бачення моніторингу якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників повністю обумовлюється ознаками суб'єктно-діяльнісного підходу, до яких у своїх працях вчені (С. Батишев, А. Беляєва, Є. Зеєр, Н. Ничкало, В. Радкевич та ін.) відносять: високий ступінь мотивації навчання на кінцевий результат професійної діяльності; гнучке керування навчально-професійною діяльністю; професійну спрямованість теоретичної та практичної підготовки; відповідальність за кінцевий результат власної роботи.

В умовах переорієнтації національної освіти на європейські стандарти для характеристики якості професійної підготовки майбутніх кваліфікаційних робітників все частіше використовують поняття «компетентність», яка може виступати результатом професійної освіти та бути представленою у вигляді певних норм [9]. У «Національній рамці кваліфікацій» [8] визначено, що компетентність – це здатність особи до виконання певного виду діяльності, яка виражається через знання, розуміння, уміння, цінності та інші особистісні якості. Тому, впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку учнів професійно-технічних навчальних закладів передбачає формування комплексу компетентностей, які дозволять їм у майбутньому успішно виконувати свої професійні обов'язки. На основі цього логічно, що моніторинг якості професійної підготовки випускників ПТНЗ повинен здійснюватися шляхом оцінювання сформованих у них компетентностей.

Під час нашого дослідження щодо стану моніторингу якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників в ПТНЗ, про-

веденого у 81 навчальному закладі Вінницької, Дніпропетровської та Львівської областях, було встановлено, що отримані моніторингові результати у 96% порівнюються навчальними закладами «з результатами власного закладу, взятими за попередні роки», і лише у 4% – «з аналогічними результатами іншого закладу». Отже, ПТНЗ використовують фактично лише один напрям для порівняння моніторингових даних «сам до себе», що унеможливує визначення якості професійної підготовки випускників ПТНЗ в загальному регіональному контексті. З огляду на це, ми пропонуємо використовувати бенчмаркінговий підхід до проведення моніторингу в ПТНЗ.

Термін «бенчмаркінг» походить від англійського слова benchmark (початок відліку, еталонне порівняння, критерій). Зарубіжні словники трактують цей термін як стандарт, за яким можна проводити вимір чого-небудь, давати йому оцінку. В управлінській діяльності бенчмаркінг розглядається як особлива процедура введення в практику роботи навчального закладу технологій, методів роботи кращих організацій. Але це не просте копіювання чужих ідей, а ефективний метод покращення діяльності навчального закладу, в основі якого – творче ставлення до досвіду лідерів. Опора на відпрацьований і перевірений практикою досвід сприяє зниженню ризику, дозволяє уникнути багатьох помилок, скоротити тимчасові фінансові витрати, пов'язані з набуттям власного досвіду шляхом проведення експериментів. Проблему використання бенчмаркінгу в сфері освіти розглядали в своїх працях К. Забродська [4], А. Карягін [5], Д. Маслов [5], Ю. Вилгіна [5], Дж. Перані [7] та ін.

Традиційно моніторинг завершується написанням звіту, в якому узагальнюється статистична інформація; здійснюється її аналіз, інтерпретація, робляться висновки; подають рекомендації щодо коригувальної роботи, усунення негативних чинників, формування освітньої політики. У такому звіті отримані моніторингові результати порівнюються із запланованими, бажаними. При бенчмаркінговому підході отриманні результати порівнюються із показниками лідерів, і завершується моніторинг написанням проекту застосування найкращого передового досвіду, адаптованого до власної організації. Найбільшою перевагою при цьому стає те, що навчальний заклад вчиться змінюватися без серйозних порушень своєї структури.

Висновок.

Застосування зазначених наукових підходів до вивчення моніторингу якості професійної підготовки дозволить в майбутньому оновити та покращити освітню діяльність професійно-технічних навчальних закладів.

Література

1. Гончаренко С., Кушнір В., Кушнір Г. Методологічні особливості наукових поглядів на педагогічний процес / С. Гончаренко, В. Кушнір, Г. Кушнір // Шлях освіти. – № 4. – 2008. – С. 2-10.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Єльнікова Г.В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Г.В. Єльнікова. – К. : ДАККО, 1999. – 303 с.
4. Забродская К.А. Бенчмаркинг как инструмент анализа и выбора стратегии развития ИКТ / К.А. Забродская // Устойчивый рост национальной экономики: инновации и конкурентоспособность: материалы I междунар. науч.-практ. конф. аспирантов и молод. учёных, Минск, 15 – 16 декабря 2009 г. / Белорус. гос. экономич. ун-т; редкол.: Г.А. Короленок [и др.]. – Минск, 2009. – С. 64 – 67.
5. Карякин А.М., Маслов Д.В., Вылгина Ю.В. Бенчмаркинг как эффективная стратегия повышения качества управления в сфере высшего образования // тез. докладов Всероссийской науч.-практ. конференции «Стратегические проблемы высшего образования». – Н. – Новгород: НИМБ, 2005. – 3 ноября.
6. Маслов В.І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами : навчальний посібник / В.І. Маслов. – Тернопіль : Астон, 2007. – 150 с.
7. Перани Дж. Бенчмаркинг инновационной деятельности европейских стран / Дж. Перани, С. Сирилли. – Форсайт, 2008, № 1 (5) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ecsocman.edu.ru/images/pubs/2009/05/29/0000330388/benchmarking.pdf.
8. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/> (дата звернення 12.02.2015 р.). – Назва з екрану.
9. Радкевич В. О. Інноваційна спрямованість змісту і технологій професійної освіти / Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : тези звітн. наук.-практ. конф / за заг. ред. В. О. Радкевич ; І-т проф.техн. освіти АПН України. – Х. : СМІТ, 2009. – С. 7-10.

References

1. Goncharenko S., Kushnir V., Kushnir G. Methodological features of scientific views on the pedagogical process / S. Goncharenko, V. Kushnir, G. Kushnir // Path of education. – No. 4. – 2008. – P. 2-10.
2. Goncharenko S.U. Ukrainian Pedagogical Dictionary / S.U. Goncharenko - K.: Lybid, 1997. – 376 pp.
3. Elnikova G.V. Scientific fundamentals of general secondary education development in the region: monograph / G.V. Elnikova. – K. : DAKKO, 1999. - 303 p.
4. Zabrodskaya K.A. Benchmarking as an instrument for analyzing and selecting an ICT / KA development strategy. Zabrodsky // Sustainable growth of the national economy: innovation and competitiveness: materials I internationally. scientific practice. conf. graduate students and young people. Scientists, Minsk, December 15- 6, 2009 / Belarus. state economical un-t; rare: G.A. Corolen [and others]. – Minsk, 2009. – P. 64-67.
5. Karyakin AM, Maslov D.V., Vulgina Yu.V. Benchmarking as an effective strategy for improving the quality of management in the field of higher education // Thesis. All-Russian scientific-practical reports. Conference “Strategic Problems of Higher Education”. – Novgorod: NIMB, 2005 – November 3.
6. Maslov VI Scientific fundamentals and functions of the process of management of general educational institutions: a manual / VI Maslov – Ternopil: Aston, 2007. – 150 s.
7. Perani J. Benchmarking Innovation Activity in European Countries / J. Perani, S. Sirilli. – Foresight, 2008, No. 1 (5) [Electronic resource]. - Access mode: www.ecsocman.edu.ru/images/pubs/2009/05/29/0000330388/benchmarking.pdf.
8. About the approval of the National Qualifications Framework: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 23.11.2011 No. 1341 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://zakon4.rada.gov.ua/> (date of application on 02.12.2015). – Title from the screen.
9. Radkevich V.O. Innovative orientation of the content and technologies of vocational education / Scientific and methodological provision of vocational education and training: abstracts. science-practice conf / per cong. Ed. V. O. Radkevich; Professor Professor Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. - Kh.: SMIT, 2009. – P. 7-10.

Гириловська І.В. Наукові підходи до вивчення моніторингу якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Стаття присвячена моніторингу якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. В ній наголошено на необхідності ґрунтовного вивчення даного феномену як педагогічно-управлінського явища. Тому важливим є питання щодо визначення пріоритетних наукових підходів до вивчення змісту, структури, організації та проведення моніторингу у професійно-технічних навчальних закладах. Автором виділено чотири пріоритетних наукових підходи: системний, суб'єктно-діяльнісний, компетентнісний та бенчмаркінговий.

Згідно системного підходу моніторинг якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників розглядається як відкрита система, компонентами якої виступають етапи проведення моніторингу.

Суб'єктно-діяльнісний підхід вимагає перенести у моніторингу основну увагу на суб'єкт та його діяльність у цьому процесі.

Міжнародна наукова спільнота компетентнісний підхід вважає дієвим інструментом поліпшення якості освіти. Впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку учнів професійно-технічних навчальних закладів передбачає формування комплексу компетентностей, які дозволять їм в майбутньому успішно виконувати свої професійні обов'язки. Тому логічним є те, що моніторинг якості професійної

підготовки випускників професійно-технічних навчальних закладів повинен здійснюватися шляхом оцінювання сформованих у них відповідних компетентностей.

Бенчмаркінговий підхід уможливує відійти від традиційного аналізу та порівняння одержаних моніторингових результатів, а перейти на інноваційну бенчмаркінгову технологію вивчення та застосування успішних управлінських рішень, яка об'єднує в єдину систему розробку стратегії, галузевий аналіз, аналіз конкурентів та самоаналіз.

В статті робиться висновок, що застосування зазначених наукових підходів до вивчення моніторингу якості професійної підготовки дозволить в майбутньому оновити та покращити освітню діяльність професійно-технічних навчальних закладів.

Ключові слова: науковий підхід, моніторинг якості, професійно-технічна освіта, система, компетентність, суб'єкт, діяльність, бенчмаркінг.

Гириловская И.В. Научные подходы к изучению мониторинга качества профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих.

Статья посвящена мониторингу качества профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих. В ней отмечена необходимость тщательного изучения данного феномена как педагогически-управленческого явления. Важным является вопрос определения приоритетных научных подходов к изучению содержания, структуры, организации и проведения мониторинга в профессионально-технических учебных заведениях. Автором выделены четыре приоритетных научных подхода: системный, субъектно-деятельностный, компетентностный и бенчмаркинг.

Согласно системного подхода мониторинг качества профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих рассматривается как открытая система, компонентами которой выступают этапы проведения мониторинга.

Субъектно-деятельностный подход требует перенесения в мониторинге основного внимания на субъект и его деятельность в этом процессе.

Международное научное сообщество компетентностный подход считает действенным инструментом улучшения качества образования. Внедрение компетентностного подхода в профессиональную подготовку учащихся профессионально-технических учебных заведений предусматривает формирование комплекса компетентностей, которые позволят им в будущем успешно выполнять свои профессиональные обязанности. Поэтому логично, что мониторинг качества профессиональной подготовки выпускников профессионально-технических учебных заведений должен осуществляться путем оценки сложившихся у них соответствующих компетентностей.

Бенчмаркинг подход позволяет отойти от традиционного анализа и сравнения полученных мониторинговых результатов и перейти на инновационную бенчмаркинг технологическую изучение и применения успешных управленческих решений, которая объединяет в единую систему разработку стратегии, отраслевой анализ, анализ конкурентов и самоанализ.

В статье делается вывод, что применение указанных научных подходов к изучению мониторинга качества профессиональной подготовки позволит в будущем обновить и улучшить образовательную деятельность профессионально-технических учебных заведений.

Ключевые слова: научный подход, мониторинг качества, профессионально-техническое образование, система, компетентность, субъект, деятельность, бенчмаркинг.

Hirylovska I.V. Scientific approaches to the study of quality monitoring of the training of future skilled workers.

The article is devoted to the monitoring of the quality of professional training of future skilled workers. It noted the need for a thorough study of this phenomenon as a pedagogical and managerial phenomenon. Therefore, it is important to determine the priority scientific approaches to the study of the content, structure, organization and monitoring of vocational education and training institutions. The author highlights four priority scientific approaches: systemic, subject-activity, competence and benchmarking.

According to the systematic approach, monitoring the quality of the training of future skilled workers is considered an open system, the components of which are the stages of monitoring.

The subjective-activity approach requires the monitoring of the main focus on the subject and his activities in this process.

The international scientific community considers the competent approach to be an effective tool for improving the quality of education. The introduction of a competent approach to the vocational training of students of vocational and technical educational institutions involves the formation of a complex of competencies that will enable them to successfully fulfill their professional duties in the future. Therefore, it is logical that the monitoring of the quality of vocational training of graduates of vocational and technical educational institutions should be carried out by assessing the relevant competencies.

The benchmarking approach allows us to move away from traditional analysis and comparison of the monitoring results obtained, and move on to innovative benchmarking technology for studying and applying successful management solutions, which unites in a single system the development of a strategy, industry analysis, analysis of competitors and introspection.

The article concludes that the application of these scientific approaches to the study of monitoring the quality of vocational training will allow in the future to update and improve the educational activities of vocational schools.

Key words: scientific approach, quality monitoring, vocational education, system, competence, subject, activity, benchmarking.

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ В ПТНЗ

Постановка проблеми. Професійно-технічна освіта спрямована на формування кваліфікованого, конкурентоспроможного працівника, створення соціально активного, морально та фізично здорового національного виробничого потенціалу, який має посідати важливе місце у технічному оновленні виробництва.

Для сучасного ПТНЗ стає необхідною заміна пріоритетів у навчальному процесі, що передбачає перехід від предметно-орієнтованого навчання до навчання, спрямованого на розвиток учня як особистості, на формування його мотиваційної сфери, креативності, критичного стилю мислення, загально навчальних і професійних умінь і навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість педагогів та викладачів фахових дисциплін відчують потребу у впровадженні методик, які допомогли б реалізувати особистісний підхід до навчання. Нове суспільство вимагає конкурентоспроможних кваліфікованих робітників. Як зазначав Д. А. Тхоржевський, креслення не має якихось своїх специфічних принципів, тому навчальний процес з креслення підпорядковується усталеним загальнодидактичним принципам [2]. Разом з цим у кожному із цих принципів проявляються такі їх особливі якості, як специфічність, багатаспектність та інтегративність, зумовлені власне навчальною дисципліною – креслення – та сучасними процесами, що відбуваються у суспільстві, освіті та виробництві.

Аспекти формування понять на уроках креслення в ПТНЗ відображені в працях О. Д. Ботвіннікова, В. Н. Віноградова, І. С. Вишнепольського, Л. О. Гриценко, В. Я. Науменка, Д. О. Тхоржевського, В. К. Сидоренка, Г. М. Тропіної та інших. Однак хотілось би звернути увагу на необхідність систематичного формування графічних понять і навичок у майбутніх кваліфікованих робітників.

Мета статті. Розкрити методику формування графічних понять на уроках креслення. Адже успішне розв'язання поставлених завдань ґрунтується на методах графічного та геометричного моделювання. В цьому полягає фундаментальність графічної підготовки та

розкриваються численні міжпредметні зв'язки у змісті професійно-технічної освіти.

Викладання основного матеріалу. Сьогодні вимагає від кваліфікованого робітника бути здатним до інноваційної діяльності в мінливих соціально-економічних умовах та за значної інтенсифікації виробництва вміти швидко і безпомилково опановувати новітні технології, бути готовим самостійно розбиратися й грамотно користуватись різноманітною технічною документацією.

Тому залишається актуальним уточнення цілей навчання, створення і впровадження сучасних форм і методів навчання, спрямованих на його активізацію, особистісну орієнтацію, інформатизацію, розробку і виготовлення дидактичних засобів, зокрема на електронних носіях та в мережі Internet.

Одним із основних факторів забезпечення високої функціональності сучасного кваліфікованого робітника є належний рівень його графічної підготовки, що передбачає кваліфіковане опрацювання конструкторської та технологічної документації, зокрема, грамотне читання креслень та безпомилкове виконання креслень на папері. Підвищені вимоги до графічної підготовки сучасних робітників потребують удосконалення методики навчання кресленню. Креслення є базовою навчальною дисципліною у графічній підготовці кваліфікованого, конкурентоспроможного робітника. Тому якість графічної підготовки визначається рівнем розв'язання дидактичних графічних завдань.

Викладачу слід пам'ятати, що графічна грамотність відіграє велике значення при вихованні всесторонньо розвинутої особистості. У педагогічній практиці викладача в пріоритеті повинні бути такі риси характеру: повага до особистості учня і визначення її унікальності; співпраця і співтворчість як у навчальному процесі, так і в науково-експериментальній роботі; використання методів та прийомів часткової індивідуалізації навчання.

Щоб викликати найбільший пізнавальний інтерес учнів до предмету, викладачу необхідно використовувати різні методи навчання: про-

блемні, дослідницькі, продуктивні, що сприяють розвитку творчого мислення та уяви. Для чого якнайкраще підходить використання мережі Internet. Готуючись до уроку, педагог має ставити перед собою мету – допомогти учневі сформувати такий рівень виконання операцій, щоб перейти на більш високий.

Слід зазначити, що процес засвоєння графічних понять передбачає активну розумову діяльність учня. Разом з тим практичний досвід навчання кресленню свідчить, що засвоєння учнями предметних знань за умови переважно розумової діяльності недостатньою мірою забезпечує необхідний рівень графічної підготовки. На думку багатьох учених, у процесі навчання кресленню засвоєння знань має обов'язково поєднуватися з формуванням відповідних умінь і навичок, тобто нові умови вимагають нових підходів. На це вказує і повсякденна практика викладання креслення в ПТНЗ. Згадуючи прислів'я: «Не навчайте дітей так, як навчали вас, – вони народилися в інші часи», кожному вчителю треба розуміти, що сьогодні вже неможливо викладати креслення за традиційною методикою, коли в центрі навчального процесу знаходиться викладач, а учні пасивно сприймають матеріал [3, с. 5].

Варто відзначити, що і тепер мало хто замислюється, чи влаштовує така традиційна методика навчання нашого учня, майбутнього кваліфікованого робітника? Чи отримає він необхідні вміння та навички для комунікації в трудовій діяльності? Сучасному викладачеві важливо усвідомити завдання, що передбачають підготовку кваліфікованих робітників, які повинні вміти творчо мислити, аргументовано відстоювати свою думку, мати просторову уяву, мати достатню теоретичну підготовку, яку вони зможуть вдало використовувати на практиці.

Для розкриття здібностей учнів, задоволення їхніх особистих та суспільних інтересів викладачеві необхідно володіти методиками, які стимулюють конструктивно-критичне мислення, графічну грамотність та просторову уяву кожного. Досягти цих завдань можливо тільки за умови інноваційного, сучасного підходу до навчання. Інноваційні методи навчання захоплюють учнів, пробуджують у них пізнавальний інтерес і мотивацію, навчають самостійно мислити, створюють атмосферу співробітництва та взаємодії.

Педагогічний досвід і результати наукових досліджень педагогів і психологів переконують: досягненню вказаної мети повніше сприяє проблемне навчання порівняно з пояснювально-ілюстративним методом навчального процесу [4, с. 3-7]. Серед основних результатів графічної підготовки має бути формування і розвиток в учнів «графічного мислення», що інтегрує в собі певні аспекти просторового, образного, візуального, модельного, алгоритмічного мислення, здатність до абстрагування, аналізу і синтезу деякої просторової форми. Графічне мислення включає певні процеси ро-

зумової діяльності, серед яких, насамперед, – розпізнання обрисів об'ємних предметів за їх лінійним окресленням; визначення просторового співвідношення і взаємного розташування об'єктів; уявна реконструкція форми тривимірного об'єкта за певною сукупністю його двомірних (плоских) зображень; побудова системи плоских зображень (креслення) деякого тіла.

Власний досвід показує, що активізація слухової та зорової пам'яті дає більше шансів задовольнити потреби різних учнів, чий спосіб сприйняття матеріалу може суттєво відрізнятись. Однак покладатися лише на зорову та слухову пам'ять не слід, адже ще Конфуцій казав: «Те, що я чую – забуваю. Те, що я бачу, я пам'ятаю. Те, що я роблю, я розумію».

Ці три прості твердження обґрунтовують необхідність використання інтерактивних методів навчання. Дещо змінивши слова великого китайського педагога, можна сформулювати кредо інтерактивного навчання: «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю. Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти. Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок» [3, с. 16].

Процес навчання – не автоматичне вкладання навчального матеріалу в голову учня. Безсумнівно, він потребує напруженої розумової роботи учня. Пояснення і демонстрація самі по собі ніколи не дадуть справжніх глибоких знань особливо для розвитку графічної просторової уяви. Тому графічна робота учнів на уроці – один із центральних етапів реалізації не тільки розумової, а й практично-графічної діяльності. Виконання різних вправ, завдань, розв'язання графічних задач варіативного характеру мають спрямуватися на формування у свідомості пам'яті учнів стійких образів графічних понять.

Учні в процесі формування понять мають виконувати графічні побудови на кресленні. Перш ніж отримати закінчене зображення, вони мусять здійснити визначену послідовність графічних дій. Кожний вид графічної діяльності спирається на певну підсистему відповідних понять та, у свою чергу, забезпечує закріплення та узагальнення цих понять. Тому опанування учнями способів розв'язання графічних завдань має відбуватися після первинного вивчення необхідних графічних понять та передувати узагальненню цих графічних понять. Таким чином, важливою передумовою якісної графічної підготовки учнів на уроках креслення є реалізація послідовного підходу до формування графічних понять.

Доцільно звернути увагу на те, що діяльність учнів на уроці необхідно звільнити від механічних непродуктивних дій під час проведення графічної роботи. Крім того, важливо максимально прискорити її виконання без шкоди для якості графіки. Досвід показав, що це може бути досягнуто в тому випадку, якщо графічну роботу в кабінеті учні виконують в робочому

зошиті з використанням креслярських інструментів. Так учні сміливіше і впевненіше приступають до виконання завдань.

При виконанні графічної роботи в кабінеті практично відсутня можливість скористатися чужими знаннями, підглянути, «списати» тощо. Відомо, що графічне рішення виконується правильно і швидко в тому випадку, якщо учень твердо знає схему побудови та вміє користуватись креслярськими інструментами і пристроями. Якщо хід побудови не зрозумілий учневі, а він скористався підказкою, то його робота все одно виконана погано: в ній відсутня точність побудови, розміри не відповідають заданим параметрам тощо. Аналіз такої роботи показує, які конкретно питання теми недостатньо добре засвоєні або незрозумілі учневі. Досвідчений викладач може визначити ступінь засвоєння учнями матеріалу під час перегляду робочих зошитів і фронтальної графічної роботи.

Крім того, уважно стежачи за поведінкою учнів під час виконання графічних робіт, можна побачити, що одні учні працюють впевнено і швидко, не звертаючи уваги на присутніх, а інші – повільно і невпевнено, відволікаючись на сторонні справи. Вважаємо, що в такому випадку необхідно звернути увагу на цього учня і з'ясувати причину такої поведінки. Якщо в учня бажання працювати викликано труднощами у виконанні завдання, то необхідно повторити питання, а потім проаналізувати і визначити рівень його знань. Можливо, що знання у нього є, тоді потрібний тільки «поштовх», щоб завдання було виконано вірно. Якщо ж знання для виконання графічної роботи відсутні, необхідно забезпечити такого учня посиленою роботою, щоб він не заважав іншим, а виконавши його, отримав мотивацію для подальшої діяльності. На етапі засвоєння графічних понять при виконанні креслень деталей доцільно використовувати прийоми відтворення процесу наповнення плоского зображення третім виміром. Розглядаючи форму об'ємного предмета, учні виконують плоскі зображення, тобто при використанні такого прийому вони вчаться визначати форму предмета за його зображенням, а по його об'ємній моделі – зображення предмета. Останнім часом для учнів стає складним питання виконати завдання, в якому необхідно використати просторову уяву, наприклад, при побудові третьої проекції за двома заданими учням складно уявити об'ємну форму деталі. Задача викладача навести додаткові приклади, щоб «підштовхнути» учня на вірне розв'язання графічної задачі.

Для кращого сприйняття учнями матеріалу, необхідно надавати їм додаткову інформацію «спрощеного» типу. Часто їм складно швидко знайти в підручниках необхідну інформацію, тому під час проведення графічних робіт на тему: «Прямокутні проекції» або «Побудова третьої проекції за двома заданими» доцільно використовувати роздатковий матеріал зі схематичною інформацією по темі (рис. 1).

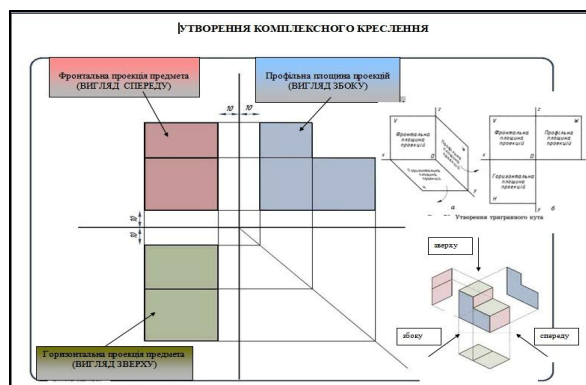

Рис. 1. Інформаційна картка до теми: «Комплексне креслення»

Як показала практика викладання креслення, варто використовувати такі інформаційні картки на кожній графічній роботі, тому що учню не потрібно витратити зайвий час для пошуку необхідної інформації в підручнику, що дає змогу швидше і якісніше виконати графічну роботу. Щоб учням при виконанні графічних завдань було простіше згадувати елементи оформлення креслень (розміри основного напису, нанесення розмірів, особливості креслярського шрифту тощо), я рекомендую використовувати інформаційні картки з кожної теми навчальної програми (рис. 1, 2.):

ОФОРМЛЕННЯ КРЕСЛЕНЬ

Для того, щоб креслення були зрозумілими для тих хто їй виконує та для тих хто буде ними користуватись їй виконують за єдиними правилами. Такі правила називаються державними стандартами. (ДСТУ)

ФОРМАТ

Розміри аркуша креслярського паперу називають **форматом**. Формат аркуша визначається розмірами його сторін.

A0 – 841x1189 мм (1 м ²)
A1 – 594x841
A2 – 420x594
A3 – 297x420
A4 – 210x297

РАМКА ТА ОСНОВНИЙ НАПИС

Горизонтальне розташування формату А3

Вертикальне розташування формату А3

Формат А4 розташовують завжди вертикально

ЛІНІЇ КРЕСЛЕННЯ

Назив ліній	Напис: шрифт і ліній	Годівна ліній	Основне призначення
Супільна товща основи	—	S	Ліній видимого контуру; ліній контуру перерізу
Супільна товща	—	Від S/3 до S/2	Ліній розміри та виносні; ліній контуру нахиленого перерізу
Супільна хвиляста	—	Те саме	Ліній обриву; ліній розмізування вигляду та розриву
Штрихова	—	Те саме	Ліній невидимого контуру; ліній переходу невидим
Щодовна товща	—	Те саме	Ліній основи та центри; ліній перерізу, що є осями симетрії для нахилених або вивертених перерізів
Щодовна товщина позначки	—	Від S/2 до (2/3)S	Ліній, що позначають поверхні, які підлягають термообробці або покриттю
Розмірні	—	Від S до 1,5 S	Ліній перерізу і розриву
Супільна товща лінійного	—	Від S/3 до S/2	Довгі ліній обриву
Щодовна товщина лінійного	—	Те саме	Ліній ліній на розривах; ліній для зображення частин виробів у разі частин або проміжних з'єднань

Рис. 2. Інформаційна картка до теми: «Оформлення креслень»

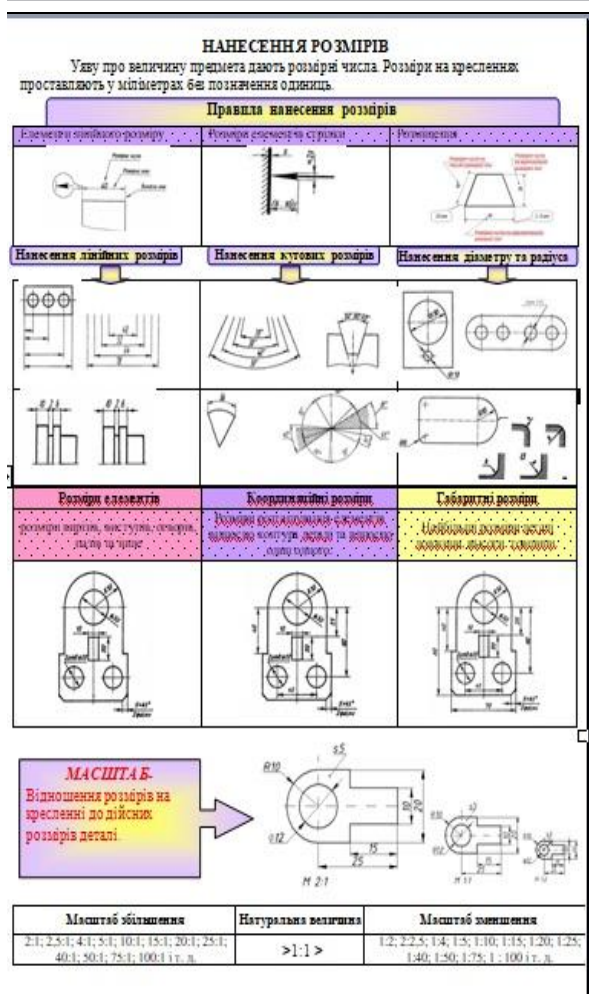

Рис. 3. Інформаційна картка до теми: «Нанесення розмірів»

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу [1; 3; 5; 6], хочу зазначити, що не менш важливим у формуванні графічних понять є вміння читати креслення. Задача викладача підібрати креслення для читання таким чином, щоб учні включали вивчені поняття і мали якнайменше невивчених елементів. Читання креслень неможливе без знань і навичок, які учні здобувають в процесі графічної підготовки. Щоб прочитати креслення, насамперед, треба навчити їх уявляти за кресленням предмета його просторову форму, розміри габаритні та кожного елемента окремо [5]. Тому вправи на виконання проєкційних креслень сприяють розвитку вміння читати ці креслення.

Розвитку вміння читати креслення сприяють вправи на виконання проєкційних креслень, інша справа вміння читати креслення, які розв'язують усно, – без додаткових графічних побудов. Ці вправи пов'язані з інтенсивними розумовими діями, з напруженням просторової уваги, спрямованої на створення відповідних просторових уявлень.

Читаючи креслення, учень розповідає про вивчені поняття, виділяє характерні ознаки цих понять. На допомогу учням для читання

креслень створені також інформаційні картки, приклад якої наведений на рисунку 4.

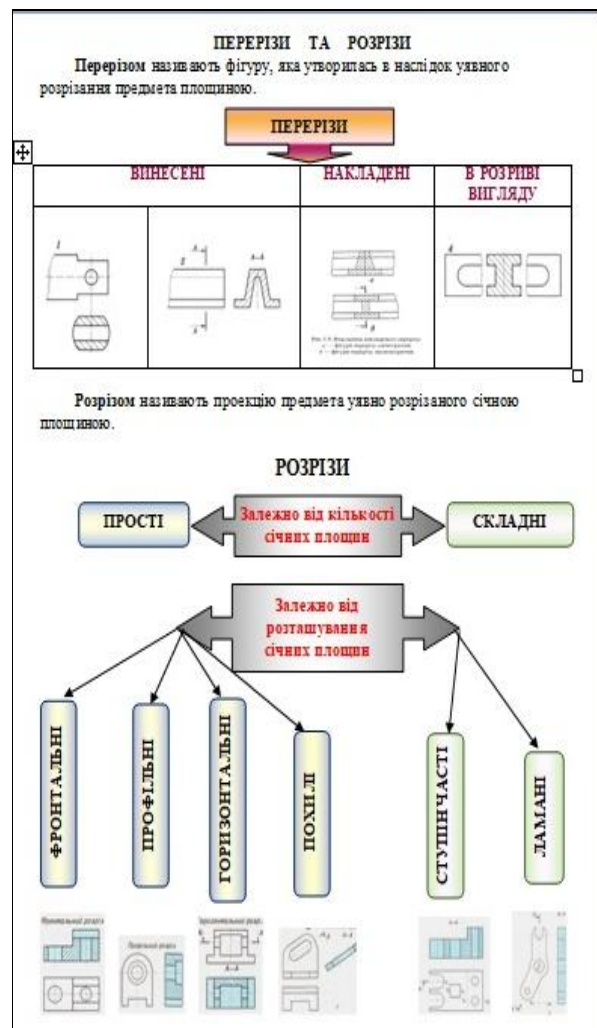

Рис. 4. Інформаційна картка до теми: «Розрізи»

Висновки. Отже, особливим аспектом навчання в професійно-технічному закладі є взаємодія викладача з учнем, як особистістю. Такій взаємодії на сьогоднішній день притаманні такі характеристики: діалогічний тип спілкування, відношення до учня як до індивідуальності, використання в своїй роботі інноваційних технологій. Обов'язковим елементом на уроках креслення залишається мотивація графічної діяльності учнів, тому що вона безпосередньо пов'язана не лише з цілями вивчення предмета креслення, але й встановленням суб'єкт-суб'єктних відносин у навчальному процесі.

Таким чином, будь-яка графічна дія спочатку здійснюється учнем подумки, на основі чого створюється певний графічний образ, який потім втілюється в реальних графічних побудовах, що є результатом розумової діяльності.

Література

1. Ботвинников А. Д., Ломов Б. Ф. Научные основы формирования графических знаний, умений и навыков школьников. – М.: Педагогика, 1979. – 255с.
2. Тхоржевський Д. А. методика преподавания общетехнических дисциплин и трудового обучения. – К.: Вища шк., 1990. – 104с.
3. Ковальчук В. І. Інноваційні підходи до організації навчального процесу в ПТНЗ: спецкурс для підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів освіти – К.: Шк. Світ, 2009. – 136с.
4. Ковальчук В. І. Технологія навчання дорослих на основі особистісно орієнтованого підходу: тренінг – К.: Шк. Світ, 2009. – 136с.
5. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання / О. Е. Коваленко, С. В. Шматков, Н. О. Брюханова, Н.В. Корольова – Х.: ВПП «Контраст», 2010. – 488 с.
6. Щетина Н. П. Графічна діяльність як засіб розумового розвитку учнів VII – IX класів на уроках креслення (методичний аспект): Автореф. дис. канд. пед. наук. – К., 2001. – 22с.

References

1. Botvinnikov AD, Lomov BF Scientific fundamentals of formation of graphic knowledge, skills and abilities of schoolchildren. – Moscow: Pedagogics, 1979. – 255s.
2. Tcherzhevsky D.A. the method of teaching general technical disciplines and labor training. - K. : Higher School, 1990. - 104s.
3. Kovalchuk V. I. Innovative approaches to the organization of the educational process in the vocational education and training: a special course for the improvement of the qualification of the educational and educational personnel of education. – K. : Shk. World, 2009. - 136s.
4. Kovalchuk V. I. Technology of adult education on the basis of a personally oriented approach: training - K. : Shk. World, 2009. - 136s.
5. Kovalenko O. E. Methodology of professional education / O. E. Kovalenko, E. V. Shmatkov, N. A. O. Bryukhanova, N.V. Koroleva - Kh. : Runway «Contrast», 2010. – 488 p.
6. Shchetyna N. P. Graphic activity as a means of mental development of pupils of VII-XX classes in drawing lessons (methodical aspect): Author's abstract. dis Cand. ped sciences. – K., 2001. – 22s.

Єгорова Л. Б. Методологічне обґрунтування графічної підготовки кваліфікованих робітників в ПТНЗ.

У статті обґрунтовано методику формування графічних понять на уроках креслення, а саме: наголошено на те, що успішне розв'язання поставлених завдань ґрунтується на методах графічного та геометричного моделювання. В цьому полягає фундаментальність графічної підготовки та розкриваються численні міжпредметні зв'язки у змісті професійно-технічної освіти.

Важливість формування графічної грамотності диктується величезною її роллю в розвитку мислення, пізнавальних здібностей, просторових уявлень і просторового мислення учнів, формуванні практичних умінь і навичок.

Встановлено, що кожний вид графічної діяльності спирається на певну підсистему відповідних понять та, у свою чергу, забезпечує закріплення та узагальнення цих понять. Тому опанування учнями способів розв'язання графічних завдань має відбуватися після первинного вивчення необхідних графічних понять та передувати узагальненню цих графічних понять.

Практика показала, що обов'язковим елементом на уроках креслення залишається мотивація графічної діяльності учнів, тому що вона безпосередньо пов'язана не лише з цілями вивчення предмета креслення, але й встановленням суб'єктних відносин у навчальному процесі. У процесі дослідження виявлено, що будь-яка графічна дія спочатку здійснюється учнем подумки, на основі чого створюється певний графічний образ, який потім втілюється в реальних графічних побудовах, що є результатом розумової діяльності.

Ключові слова: професійна освіта, графічна грамотність, просторове мислення, креслення, особистісний підхід, інтерактивні методи навчання.

Єгорова Л. Б. Методологическое обоснование графической подготовки квалифицированных рабочих в ПТУ.

В статье обоснована методика формирования графических понятий на уроках черчения, а именно: отмечено, что успешное решение поставленных задач основывается на методах графического и геометрического моделирования. В этом заключается фундаментальность графической подготовки и раскрываются многочисленные межпредметные связи в содержании профессионально-технического образования.

Установлено, что каждый вид графической деятельности опирается на определенную подсистему соответствующих понятий и, в свою очередь, обеспечивает закрепление и обобщение этих понятий. Поэтому овладение учащимися способов решения графических задач должно происходить после начального изучения необходимых графических понятий и предшествовать обобщению этих графических понятий.

Практика показала, что обязательным элементом на уроках черчения остается мотивация графической деятельности учащихся, так как она напрямую связана не только с целями изучения предмета черчение, но и установлением субъектных отношений в учебном процессе. В процессе исследования выявлено, что любое графическое действие сначала осуществляется учеником мысленно, на основе чего создается определенный графический образ, который затем воплощается в реальных графических построениях, что является результатом умственной деятельности.

Ключевые слова: профессиональное образование, графическая грамотность, пространственное мышление, чертежи, личностный подход, интерактивные методы обучения.

Yegorova L. B. Methodological substantiation of graphic training of skilled workers in vocational schools.

The article substantiates the method of forming graphic concepts in the drawing lessons, namely, that the successful solution of the tasks is based on the methods of graphic and geometric modeling. This is the foundation of graphic preparation and reveals numerous interdisciplinary connections in the content of vocational education.

It has been established that each kind of graphic activity is based on a certain subsystem of the corresponding concepts and, in its turn, ensures consolidation and synthesis of these concepts. Therefore, mastering students' ways of solving graphic tasks should take place after the initial study of the necessary graphic concepts and preceded by a generalization of these graphic concepts.

Practice has shown that the motivation of graphic activity of students is a compulsory element in drawing lessons, because it is directly related not only to the aims of studying the subject of drawing, but also the establishment of subject relations in the educational process. In the course of the research, it was discovered that any graphic action was initially carried out by the disciple of thought, on the basis of which a certain graphic image is created, which then is embodied in real graphic constructs, which is the result of mental activity.

Key words: professional education, graphic literacy, spatial thinking, drawings, personal approach, interactive teaching methods.

The authors also has identified prerequisites for the formation of professional competence of future environmental: modernization of training content of natural and technical-technological disciplines according to the needs of professional training; using appropriate techniques, methods and forms of active learning students; innovative approaches and introduction of neoteric technologies in the educational process of high school; comprehensive study of subjects that involves the implementation of links between natural, technical and technological disciplines; creating favorable conditions for teaching and learning of students; personality-oriented training of students; developing modern teaching providing; continuous and systematic application of independent work.

Keywords: competence, professional competence, competence approach, training of environmentalists, professional activity.

УДК 377/378:537

Кочубей Алла Володимирівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін

**Національний університет водного господарства
та природокористування,**

Україна, м.Рівне, 33028, вул. Соборна, 11

**Национальный университет водного хозяйства
и природопользования,**

Украина, Ровно, 33028, ул. Соборная, 11

**National University of Water Management and Nature Management,
Ukraine, Rivne, 33028, ul. Sobornaya, 11**

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Постановка проблеми. У рамках вимог сучасного ринку праці завданням вищої технічної школи є підвищення ефективності підготовки кадрів, адже майбутнє країни залежатиме від фахівців у різних галузях діяльності, які забезпечуватимуть певні сфери суспільного життя. Майбутні фахівці, зокрема і фахівці електричної інженерії (МФЕІ), покликані утверджувати загальнолюдські та професійні цінності; усвідомлювати, що знання матимуть сенс, коли спиратимуться на високий морально-духовний рівень її носіїв. Формування МФЕІ передбачає пошук ефективних форм, методів і засобів навчання. У свою чергу, процес професійної спрямованості МФЕІ повинен підпорядковуватися системі педагогічних принципів, дотримання яких забезпечить його ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблем підготовки інженерів в Україні та зарубіжжя зверталися багато дослідників, адже принципи пов'язані із закономірностями навчання й відображають дидактичні закони. На

основі загальнодидактичних принципів розробляють принципи фахових методик [10, с. 221]. Я. Коменський уперше запровадив систему принципів навчання, де основний критерій – мета навчання, проте у підходах до виокремлення принципів навчання у ВНЗ досі не досягли уніфікованості.

Дидактичні принципи відбору та структурування змісту професійної підготовки розглядали: Ю. Бабанський, О. Барабанщиков, В. Галузяк, С. Гончаренко, Т. Ільїна, Ю.Коваленко, Л. Крившенко, О. Леонтева, В. Радкевич, М. Сметанський, В. Шахов, В. Ягупова та ін. Загальнодидактичні і специфічні принципи проаналізовано в роботах В. Волкової, І. Главатських, Л. Гусак, В. Жернова, В. Зінченко, В. Квас, М. Козяра, Г. Райковської, Н. Самарук, Б. Ференчук та ін.

Принципи структурування та відбору змісту професійно-практичної підготовки інженерів машинобудівного профілю досліджувала О. Марковська. А. Біляєва пропонує підбір дидактичних принципів для проектування змісту

професійно-технічної освіти. В. Лозовецька акцентує на запровадженні специфічних принципів.

Аналіз наукових досліджень, пов'язаних із вибором принципів, дає змогу виявити суперечності у системі формування професійної спрямованості МФЕІ: між потребами суспільства щодо підготовки МФЕІ і реальним станом їх підготовки та професійної спрямованості у технічних ВНЗ; між значущістю вибору принципів формування професійної спрямованості й необхідністю їх застосування під час підготовки МФЕІ та недостатньою розробленістю відповідного методичного забезпечення; між зростаючими можливостями застосування принципів формування професійної спрямованості під час підготовки МФЕІ і відсутністю ефективних методик їхнього використання в процесі навчання.

Ураховуючи актуальність проблеми відбору ефективних педагогічних принципів формування професійної спрямованості МФЕІ та недостатнє її наукове осмислення, ми обрали тему для дослідження.

Мета статті – обґрунтування принципів формування професійної спрямованості майбутніх фахівців електричної інженерії.

Виклад основного матеріалу. У педагогіч-

ній енциклопедії принципи розглядають як направляючу ідею, основне правило, вимоги до діяльності, поведінки [14, с. 462]. У науково-педагогічній літературі принципи розуміють як загальні нормативні положення, якими слід керуватися для забезпечення ефективності навчання [13, с. 78].

Л. Крившенко зазначає, що принципи навчання – основні положеннями, котрі визначають зміст, організаційні форми і методи навчання відповідно до його мети і закономірностей [6, с. 432].

У контексті дослідження принципи формування професійної спрямованості МФЕІ трактуватимемо як обов'язкові для використання положення, вимоги до організації і процесу формування професійної спрямованості, які визначають відповідні форми, методи, засоби.

У професійній освіті науково-педагогічні працівники (НПП) використовують загальнодидактичні і специфічні принципи. Для процесу професійної спрямованості принцип – основа для визначення педагогічних умов, які сприяють їх реалізації. На підставі власного досвіду та результатів досліджень було визначено дидактичні (табл. 1) та специфічні принципи формування професійної спрямованості МФЕІ.

Таблиця 1

Дидактичні принципи, виокремлені науково-педагогічними працівниками, які викладають МФЕІ у НУВГП

№ з/п	Дидактичні принципи	Призначення принципу
1.	Принцип індивідуалізації і колективності навчання «Кожна людина – індивідуальність, навіть якщо вона не особистість» (Ілля Шевельов); «Розумові сили і можливості дітей неоднакові» (В.Сухомлинський)	сприяє процесу формування професійної спрямованості; вибору форм, методів, засобів з урахування індивідуальних відмінностей студентів, рівня розвитку їх здібностей; створенню навчальних планів, програм; завдань тощо
2.	Принцип свідомості, активності та самостійності «Навчання – праця й повинна залишатися працею, сповненою думки, так, щоб цікавість навчання залежала від сейозної думки, а не від прикрас, що не стояться справи» (К.Ушинський)	допомагає організації підготовки фахівців, аби вони могли активно і свідомо опанувати наукові знання, методи їх практичного втілення для розвитку творчої ініціативи, самостійності тощо
3.	Принцип зв'язку теорії і практики «Теорія без практики – рюкзак з пірочниками з плавання за спиною того, хто тоне» (Д. Емець)	настроює на комплексне вивчення науково-технічних проблем і реалізації їх на практиці
4.	Принцип систематичності та послідовності «Лише система дає нам повну владу над нашими знаннями. Голова, наповнена уривчастими, безладними знаннями, схожа на комору, в якій усе в безладді і де сам господар нічого не знайде» (К.Ушинський)	передбачає структурування навчального матеріалу, методично правильний розподіл його на частини і покрокове засвоєння

5.	Принцип едукації «Знання без виховання – меч у руках божевільного» (Конфуцій); «Набуті знання ще не гарантують, що ви будете рости і розвиватися, головне – вміння їх застосувати»; «Навчання без роздумів – шкідливе, роздуми без навчання – небезпечні» (Конфуцій)	сприяє єдності навчання, розвиваю та виховання в процесі підготовки фахівця
6.	Принцип професійної спрямованості «Ваш мозок може абсолютно все. Головне, переконати себе в цьому. Руки не знають, що вони не вміють віджиматися, ноги не знають, що вони слабкі. Це знає ваш мозок. Переконавши себе в тому, що ви можете все, ви зможете дійсно все» (Роберт Кіосакі)	сприяє специфічно-фаховому застосуванню педагогічних засобів навчання, що сприяє засвоєнню компетенцій і водночас формується зацікавленість до фаху, ціннісне ставлення до нього, фахові якості особистості (фахові честь, обов'язок, гідність, етика тощо)
7.	Принцип проблемності «Жодну проблему не можна вирішити на тому рівні, на якому вона виникла» (Ейнштейн); «Не шукайте шлях, який позбавить від проблем, – шукайте шлях, який допоможе їх вирішити» (Д. Єнікеєва); «У разі якщо існує багато пояснень проблеми, правильним виявляється найпростіше» (Д. Браун)	передбачає залежність підготовки студентів від власного досвіду, що сприяє ефективнішому опануванню професійними компетенціями; спонукає студентів до творчої професійної діяльності, яка пов'язана з вирішенням суперечностей між проблемою та недостатніми знаннями для досягнення певної мети
8.	Принцип активності «Той, хто не досить сміливий, щоб ризикувати – нічого не досягне у житті» (М. Алі); «Не бійтеся висловлювати думки. Не слід боятися бути «білою вороною», іноді саме тому люди з вами»	передбачає розуміння студентами мети навчання, здатності планувати і організовувати діяльність, уміння її контролювати, виявляти цікавість до знань, бажання запитувати і відповідати на запитання
9.	Принцип наочності «Краще раз побачити, ніж сто разів почути»; «Бурчання наскучить, приклад научить»; «Приклад кращий за правило» (Народна мудрість) «Наочність – стежка пізнання і світло, що осяває цю стежку» (В. Сухомлинський); «Що різноманітніші чуттєві сприйняття навчального матеріалу, то міцніше він засвоюється» (Я. Коменський)	передбачає, що нехай буде «золотим» правилом: усе, що можна, пропонувати для сприймання відчуттями: видиме – для сприймання зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, що підлягає смаку – смаком, доступне дотику – дотиком. Якщо якісь предмети можна сприйняти декількома відчуттями, нехай вони охоплюються декількома відчуттями [6, с. 5-137.]
10.	Принцип мотивації «Посилення навчальної мотивації слід розглядати як важливий спосіб підвищення ефективності навчання» (Ю. Бабанський);	орієнтує НПП на формування мотиваційної сфери студентів; на заохочення до діяльності; стимулювання зацікавлення, відповідального ставлення до знань

У контексті задекларованої проблеми узагальнено та обгрунтовано специфічні принципи, які, на наш погляд, сприяють ефективному формуванню професійної спрямованості МФЕІ:

1. Принцип урахування особливостей майбутньої професійної діяльності МФЕІ.

З 2015 року створено новий напрям – електрична інженерія. Виникла необхідність підготовки МФЕІ, які будуть не лише виконувати фахові обов'язки, а й будуть уміти застосовувати знання для створення споруд, пристроїв, механізмів, машин; займатися винахідництвом, конструюванням, проектуванням, тобто здій-

снювали наукову і інженерну діяльність; адаптуватися до швидкозмінних умов на ринку праці; бути брендом, фахівцем, якого хочуть бачити в своїй команді.

З огляду на вищезазначений принцип, науково-педагогічним працівникам усю діяльність у процесі підготовки МФЕІ слід спрямовувати на формування компетенцій, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

П. Лузан [11, с. 505] аналізує принцип орієнтації на майбутню фахову діяльність і демонструє покроковий навчально-виховний сценарій від вступу абітурієнта до ВНЗ і до його закінчення (грунтовне оволодіння теоретичними знаннями – формування практичних компетенцій, фахових якостей за рахунок зміни професійно-орієнтованої діяльності та покрокової реалізації навчально-пізнавальної активності студентів – трансформування навчальної діяльності в фахову). Така системна підготовка сприяє ефективності формування професійної спрямованості МФЕІ.

2. Принцип системно-послідовного залучення МФЕІ до навчально-професійних форм діяльності.

Тепер процес формування професійної спрямованості слід орієнтувати на успішну адаптацію МФЕІ до сучасних умов саморозвитку, самовдосконалення, самоактуалізації як професіонала і як особистості (формування позитивної «Я-концепції» тощо); на розвиток професійного технічного мислення, набуття мисленнєвих якостей (розуміння техніки: засвоєння структури технічного приладу, принципу його дії, знаходження неполадок у механізмах, розробка засобів удосконалення технічних приладів тощо; і загалом гнучкість, критичність, варіативність, рефлексивність мислення тощо).

3. Принцип саморозвитку, самовдосконалення (превалювання самоосвітньої діяльності у професійному становленні МФЕІ).

Підтримуємо погляди О. Москалюк, що «... часто низька ефективність професійного навчання у ВНЗ обумовлена тим, що кожний викладач працює незалежно від інших, не узгоджуючи з колегами цілі навчання, його зміст, підходи до професійної підготовки; часто спостерігаємо дублювання змісту навчання з різних навчальних дисциплін професійно-орієнтованого та професійно-практичного циклів, зустрічаємо різне розуміння й трактування педагогічних явищ і процесів, з іншого – практично не відпрацьовуються професійні уміння та навички, тому що для цього не вистачає часу» [12, с. 210].

Переконані, що усім науково-педагогічним працівникам, які готують МФЕІ, слід ознайомитися зі змістом робочих програм навчальних

дисциплін; формами, методами, засобами, технологіями, які використовують під час їх вивчення; знати про компетенції, якими слід оволодіти студентам.

4. Принцип інтеграції. Вважаємо, що слід втілювати інтегровану підготовку МФЕІ, враховуючи її технічну і гуманітарну складову.

Нами виявлено і експериментально перевірено потребу викладати спецкурс «Народознавство» для МФЕІ; інтегрувати елементи народознавства під час викладання технічних і спеціальних дисциплін; формувати професійні та загальнолюдські компетенції з допомогою народознавства та нешаблонно вирішувати професійні завдання.

Застосування засобів народознавства під час підготовки МФЕІ має низку переваг: народознавство – інтегроване, багате за змістом і методичними можливостями різнобічного впливу на когнітивну, емоційно-оцінну та поведінкову сфери студента; може виконувати різні педагогічні функції: засіб навчання, джерело інформації, засіб оновлення й доповнення навчального матеріалу, джерело науково-дослідницької роботи, засіб виховання тощо. [8, с. 20]. На часі обґрунтувати концепцію інтеграції гуманітарного та науково-технічного середовища ВНЗ, створити модель, перевіривши, наскільки формування МФЕІ залежить від інтегрованого середовища [9, с. 287].

Принагідно зазначимо, що при кафедрі суспільних дисциплін НУВГП діє навчально-наукова лабораторія гуманітарної освіти, і ми розробляємо модель інтеграції гуманітарного і науково-технічного середовища [7, с. 133; 8, с. 102].

5. Принцип відбору змісту навчання на засадах професійної доцільності. Наголошуємо на поступовому ускладненні змісту практичного навчання. Слід використовувати технології контекстового навчання «моделювання предметного й соціального змісту майбутньої професійної діяльності, яке реалізується на практиці за допомогою системи інноваційних форм і методів роботи. Контекстне навчання забезпечує перехід, трансформацію пізнавального змісту знанням, що засвоюють, на практичні, професійні вміння й навички» [1, с. 1] та досвід інженерної діяльності, який набули МФЕІ під час практики.

6. Принцип цілеспрямованого формування норм і цінностей майбутньої професійної діяльності. У процесі формування професійної спрямованості МФЕІ, науково-педагогічним працівникам слід пам'ятати, що ставлення студента до навчання залежить від спілкування та міжособистісних взаємин (взаємопізнання і взаємопереживання; спілкування в умовах конфлікту тощо), а це впливає на засвоєння МФЕІ

«групових норм, цінностей, ідеалів, формування сприятливого психологічного клімату, активність студентів у навчанні» [15, с. 148]. На згуртованість групи впливають...норми і цінності, які поділяють члени групи [5, с. 176].

7.Принцип інтелектуальної мобільності. З кожним роком студенти, які здобувають інженерну освіту, опановують усе складніші технології, і тому на сучасному ринку праці потрібні фахівці, у яких сформована професійно-інтелектуальна мобільність, самоосвітні навички, досвід дослідницької діяльності [3]. Інтелектуально мобільні МФЕІ сприймають і творчого застосовують інформацію, швидко і ефективно вирішують завдання незалежно від ситуації, вони вміють працювати в команді, здатні контактувати з людьми, утримувати контакт, створювати позитивну атмосферу незалежно від настрою.

8.Принцип гуманізації підготовки МФЕІ – умова гармонійного розвитку особистості МЕФІ. Застосування принципу сприяє наданню можливостей для розкриття власного потенціалу; забезпечує безпеку навчального процесу, справедливу оцінку результатів діяль-

ності.

9.Принцип доступності передбачає, що доступним для МФЕІ є те, що відповідає його тезаурусу. Я. Коменський казав: від легкого до важкого, від відомого до невідомого, від простого до складного. Сучасному науково-педагогічному працівнику слід враховувати, що доступність навчання визначають індивідуальними особливостями; вона залежить від організації навчального процесу; передбачає, що навчання на оптимальному рівні можливостей позитивно впливає на якість знань.

Висновки. Отже, при формуванні професійної спрямованості МФЕІ слід дотримуватися інтеграції дидактичних і специфічних принципів, адже завдяки їх ефективній і систематичній реалізації створюємо підґрунтя для формування професійної кваліфікації МФЕІ у процесі професійно-практичної підготовки.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у теоретичному обґрунтуванні поняття «гуманітарна освіта МФЕІ» у контексті професійної спрямованості та з урахування європейського досвіду.

Література

1. Використання контекстного навчання в професійній підготовці майбутніх учителів / В. В. Іщук // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. – 2012.
2. Галузьяк В. М. Педагогіка : навч. посіб. / Галузьяк В. – М., Сметанський М. І., Шахов В. І. – Вінниця : РВВ ВАТ «Віноблдрукарня», 2001. – 200с.
3. Гончарук Н. П. Интеллектуализация профессионального образования в техническом вузе: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Н. П. Гончарук. – Казань, 2004. – 377с.
4. Гуманітаризація підготовки майбутніх інженерів у вищих навчальних закладах засобами народознавства : автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Алла Володимирівна Кочубей . – Вінниця, 2010 . – 20с.
5. Жалдак Л. М. Гуртування студентської групи вищого аграрного закладу освіти : монографія / Леся Миколаївна Жалдак. – К. : НАУ, 2004. – 176 с.
6. Каменский Я. А. Великая дидактика. Пампедия // Я. А. Коменский, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И. Х. Песталоцци. Педагогическое наследие. – М., 1987. – С. 5-137.
7. Козяр М. М., Кочубей А. В. Інтеграція гуманітарної і загальнотехнічної складової у ВНЗ технічного спрямування. Матеріали Всеукр. науково-методичної конференції. – Севастополь, 7-11 лютого 2011. – С.133-166.
8. Козяр М. М. Інтеграція гуманітарних і технічних знань як ефективний засіб формування професійних компетенцій майбутніх інженерів-механіків / А. В. Кочубей, М. М. Козяр // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. – 2015. – №3 (50). – С.102-109.
9. Кочубей А. В. Інтеграція гуманітарного і технічного середовища ВНЗ як обов'язкова умова формування особистості майбутнього фахівця інженерної галузі // Оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. №16 (59). – Рівне: РДГУ, 2017. – 287с.
10. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник. – К.: Знання, 2005. – 486с.
11. Лузан П. Г. Теоретичні і методичні основи формування навчально-пізнавальної активності студентів у вищих аграрних закладах освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Лузан Петро Григорович; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2004. – 505с.
12. Москалюк О. І. Формування професійної спрямованості у майбутніх соціальних педагогів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Оксана Іванівна Москалюк; Хмельницький національний ун-т. – Хмельницький, 2007. – 210с.
13. Педагогіка : учеб. / Лина Поликарповна Крившенко и др.; [под. ред. Л. Крившенко]. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 432 с.
14. Педагогіка. Большая современная энциклопедия. – Минск : Современное слово, 2005. – 719с.
15. Цуканова Е. В. Влияние межличностных отношений на процесс обучения в условиях совместной деятельности / Е. В. Цуканова; [отв. ред. Б. Ф. Ломов] // Проблема общения в психологии. – М. : Наука, 1981. – С. 148-167.

Literatura

1. Використання контекстного навчання в професійній підготовці майбутніх учителів / В. В. Ішчук // *Вісн. Луан. н-т ім. Т. Шевченка. Ped. nauky.* – 2012.
2. Халузьяк В. М. Педагогіка : навч. посіб. / Халузьяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. І. – Вінніца : РВВ ВАТ «Вінблдрукарня», 2001. – 200 с. 78.
3. Гончарук Н. П. Інтелектуалізація професійного образотворчого навчання в технічному вузі: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Н. П. Гончарук. – Казань, 2004. – 377 с.
4. Гуманітаризація підготовки майбутніх інженерів у вищих навчальних закладах засобами народознавства : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Алла Володимирівна Кохубей. – Вінніца : Б.В., 2010. – 20 с.
5. Залдак Л. М. Гуртування студентських груп вищого агарного закладу освіти : монографія / Лєся Миколаївна Залдак. – К. : НАУ, 2004. – 176 с.
6. Камєський Я. А. Велика дидактика. Пампедія // Я. А. Камєський, Дз. Локк, Ж. Ж. Руссо, Я. К. Песталоцци. Педагогічне наслідє. – М., 1987. – С. 5-137.
7. Коцяр М. М., Кохубей А. В. Інтеграція гуманітарної і загальнотехнічної складової у ВНЗ технічного спрямування. Матеріали Всеукр. науково-методичної конференції. – Севастополь, 7-11 лютого 2011. – С. 133-166.
8. Коцяр М. М. Інтеграція гуманітарних і технічних знань як ефектний засіб формування професійних компетєнцій майбутніх інженерів-механіків / А. В. Кохубей, М. М. Коцяр // *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.* – 2015 – №3 (50) – С. 102-109.
9. Кохубей А. В. Інтеграція гуманітарної і технічної середовища ВНЗ як обов'язкова умова формування особистості майбутнього фахівця інженерної галузі // *Оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск №16 (59).* – Рівне: RDHU, 2017. – 287 с.
10. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
11. Лузан П. Н. Теоретичні і методичні основи формування навчально-пізнавальної активності студентів у вищих аграрних закладах освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Лузан Петро Григорович; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2004. – 505 с.
12. Москальчук О. І. Формування професійної спрямованості у майбутніх соціально-педагогічних спеціалістів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Оксана Іванівна Москальчук; Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2007. – 210 с.
13. Педагогіка : учеб. / Лєна Полікарповна Крившєнко у др.; [под. ред. Л. Крившєнко]. – М. : ТК Вєльб, 2006. – 432 с.
14. Педагогіка. Болшєвая совремєнная єнциклопедія. – Мєнськ : Современное слово, 2005. – 719 с.
15. Цуканова Е. В. Влияние межличностных отношений на процесс обучения в условиях совместной деятельности / Е. В. Цуканова; [отв. ред. Б. Ф. Ломов] // *Проблема обшєченія у психології.* – М. : Наука, 1981. – С. 148-167.

Кочубей А. В. Принципи формування професійної спрямованості майбутніх фахівців електричної інженерії.

У статті акцентовано увагу на проблемі підготовки майбутніх фахівців електричної інженерії (МФЕІ) й у умовах сучасного вітчизняного та зарубіжного ринку праці; обґрунтовано підходи науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів технічного спрямування до відбору провідних дидактичних і специфічних принципів, яким підпорядковується формування професійної спрямованості МФЕІ; сформульовано авторське поняття «принципів формування професійної спрямованості МФЕІ». Особливу увагу акцентовано на принципі інтеграції, адже при кафедрі суспільних дисциплін НУВГП діє навчально-наукова лабораторія гуманітарної освіти, де розробляємо модель інтеграції гуманітарного і науково-технічного середовища.

Проаналізовано наукові дослідження, вислови успішних людей, науковців-практиків щодо відбору принципів підготовки фахівців. Виявлено суперечності у системі формування професійної спрямованості МФЕІ та охарактеризовано дидактичні (індивідуалізація і колективності навчання; свідомості, активності та самостійності; зв'язку теорії і практики; систематичності та послідовності; едукативності; професійної спрямованості; проблемності; активності; наочності; мотивації) та специфічні принципи (урахування особливостей майбутньої професійної діяльності МФЕІ; системно-послідовного залучення МФЕІ до навчально-професійних форм діяльності; саморозвитку, самовдосконалення (превалювання самоосвітньої діяльності у професійному становленні МФЕІ); інтеграції; відбору змісту навчання на засадах професійної доцільності; цілеспрямованого формування норм і цінностей майбутньої професійної діяльності; інтелектуальної мобільності; гуманізації; доступності).

Зроблено висновок про те, що для формування ефективної професійної спрямованості МФЕІ слід в інтеграції застосовувати дидактичні і специфічні принципи. Перспективні напрями досліджень – теоретичне обґрунтування поняття «гуманітарна освіта МФЕІ» у контексті професійної спрямованості з урахування європейського досвіду.

Ключові слова: дидактичні принципи, специфічні принципи, професійна підготовка, професійна спрямованість, майбутні фахівці електричної інженерії.

Кочубей А.В. Принципы формирования профессиональной направленности будущих специалистов электрической инженерии.

В статье акцентировано внимание на проблеме подготовки будущих специалистов электрической инженерии (МФЭИ) и в условиях современного отечественного и зарубежного рынка труда; обоснованы подходы научно-педагогических работников высших учебных заведений технического направления к отбору ведущих дидактических и специфических принципов, которым подчиняется формирования профессиональной направленности МФЭИ; сформулировано авторское понятие «принципы формирования профессиональной направленности МФЭИ». Особое внимание акцентировано на принципе интеграции, ведь при кафедре общественных дисциплин НУВХП действует учебно-научная лаборатория гуманитарного образования, где разрабатываем модель интеграции гуманитарной и научно-технической среды.

Проанализированы научные исследования, высказывания успешных людей, ученых-практиков по отбору принципов подготовки специалистов. Выявлены противоречия в системе формирования профессиональной направленности МФЭИ и охарактеризованы дидактические (индивидуализации и коллективности обучения; сознания, активности и самостоятельности; связи теории и практики; систематичности и последовательности; едукации; профессиональной направленности; проблемности; активности; наглядности; мотивации) и специфические принципы (учет особенностей будущей профессиональной деятельности МФЭИ системно-последовательного привлечения МФЭИ к учебно-профессиональных форм деятельности; саморазвития, самосовершенствования (превалирование самообразовательной деятельности в профессиональном становлении МФЭИ) интеграции; отбора содержания обучения на основе профессиональной целесообразности; целенаправленного формирования норм и ценностей будущей профессиональной деятельности; интеллектуальной мобильности; гуманизации).

Сделан вывод о том, что для формирования эффективной профессиональной направленности МФЭИ следует в интеграции применять дидактические и специфические принципы. Перспективными направлениями исследований – теоретическое обоснование понятия «гуманитарное образование МФЭИ» в контексте профессиональной направленности с учетом европейского опыта.

Ключевые слова: дидактические принципы, специфические принципы, профессиональная подготовка, профессиональная направленность, будущие специалисты электрической инженерии.

Kochubey A. V. Principles of forming the professional orientation of future specialists in electrical engineering.

The article focuses attention on the problem of training future specialists in electrical engineering (MPEI) and in the conditions of the modern domestic and foreign labor market; the approaches of scientific and pedagogical workers of higher educational institutions of the technical direction to the selection of the leading didactic and specific principles that are subordinate to the formation of the professional orientation of the MPEI are grounded; the author's concept «principles of the formation of the professional orientation of the MPEI» is formulated. Particular attention is focused on the principle of integration, because at the department of public disciplines NUWEE operates the educational and scientific laboratory of humanities education, where we develop a model for the integration of the humanitarian and scientific and technical environment.

The scientific researches, statements of successful people, scientists-practitioners on selection of principles of preparation of experts are analyzed. The contradictions in the system of formation of the professional orientation of the MPEI have been revealed and the didactic ones have been characterized (individualization and collectivity of learning, consciousness, activity and independence, links between theory and practice, systematic and consistent, education, professional orientation, problematic, activity, visualization, motivation) and specific principles peculiarities of the future professional activity of the IPPE systematically involving MFEI in the educational and professional forms of activities, Self-development, self-improvement (revalyuvannya self-educational activity in the professional formation MFEI) integration, selection of teaching content based on professional expediency, purposeful formation of norms and values of their future professional activity, intellectual mobility; humanization, accessibility).

The conclusion is drawn that in order to form an effective professional orientation, the MPEI should apply didactic and specific principles in the integration. Prospective directions of research are theoretical substantiation of the concept of «humanitarian education of the MPEI» in the context of professional orientation, taking into account the European experience.

Key words: didactic principles, specific principles, vocational training, professional orientation, future specialists in electrical engineering.

Михальчук Василь Миколайович,
доктор медичних наук, завідувач кафедри
управління охороною здоров'я НМАПО імені П. Л. Шупика,

Бондарь Світлана Олександрівна,
директор Кіровоградського медичного коледжу ім. Є.І. Мухіна

Національна медична академія
післядипломної освіти ім. П.Л.Шупика
Україна, м.Київ, 04112, вул. Дорогожицька,9
Национальная медицинская академия
последипломного образования им. П.Л.Шупика,
Украина, Киев, 04112, ул. Дорогожицкая,9
Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education, Ukraine,
Kyiv,04112 Dorogzhitska str.,9

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ У ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Вступ. Вирішення проблеми здоров'я населення продовжує бути надзвичайно актуальним в силу збереження незадовільних тенденцій його стану, незважаючи на усі намагання реформування системи медичної допомоги. В зв'язку з цим на сучасному етапі все наполегливіше акцент переноситься на створення здоров'яформуючого середовища та дотримання здоров'язбережувальних технологій [2, 5, 8]. При цьому особливого значення набуває формування здорового способу життя у дітей шкільного віку та підлітків, які складають потенціал майбутнього держави, її подальшого розвитку та національної безпеки. З огляду на зазначене, такий аспект загальної проблеми, як виховання культури здоров'я, безпечної поведінки школярів, що є основою профілактики захворювань, визнається пріоритетним напрямом [4, 7]. Він потребує всебічної уваги та реального втілення в повсякденну практику. Разом з тим, загальноосвітні заклади ще недостатньо активно пропагують ідеологію здоров'я, здійснюють профілактичну діяльність, спрямовану на його рівня зміцнення. Тоді як первинна профілактика – формування потреби та необхідності дотримання принципів підтримки й зміцнення здоров'я, створення мотивації для ведення здорового способу життя – є безальтернативною умовою поєднання основ здоров'я та освіти [1, 6]. Навчання та виховання передбачаються як єдиний процес досягнення мети при участі в ньому вихователя та учнів. За таких умов важливим є вивчення стану навчального простору, готовності та здатності вчителів систематично, цілеспрямовано проводити відповідну роботу з тим, щоб привити бажані якості учням – знання та навички здорового способу життя [3].

Вищевикладене обумовило мету роботи, яка полягала у визначенні готовності вчителів до формування у школярів різних вікових категорій необхідності безпечної поведінки як осно-

ви здоров'язбереження на прикладі шкільного травматизму, якому належить одне із провідних місць в структурі дитячої захворюваності.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом дослідження були вчителі чотирьох навчальних закладів різного рівня за територіальною приналежністю (сільського, районного, міського, обласного). А саме: Богданівська загальноосвітня школа I-III ступенів №1 ім. І.Г. Ткаченка, КЗ Олександрівське навчально-виховне об'єднання №2 Кіровоградської області, Гімназія ім. Т. Шевченка в м. Кропивницький, Кіровоградський медичний коледж ім. Є.І. Мухіна. Всього в роботу увійшло 208 вчителів, які за типом освітніх закладів розподілились наступним чином: 18 (8,6%) – із школи сільського, 50 (24,0%) – районного, 59 (28,4%) – міського та 81 (39,0%) – обласного типів. Зазначимо, що в Кіровоградському медичному коледжі були опитані викладачі загальноосвітніх предметів. В роботі задіяно вчителів різних за віком і стажем роботи. У переважній більшості досвід педагогічної діяльності перевищував 10 років; таких було 68,8% (143 особи). Практично близьким за величиною був й відсоток вчителів 40 і більше років (138 осіб, що склало 66,3%, з яких 66 – мали 40-49 років, решта понад 50 років). Кожний п'ятий перебував у віці 30-39 років, мав стаж 4-10 років (21,6% та 19,7% відповідно). Молодших за 30 років було удвічі менше (12,0%), відповідно й за стажем до 3 років простежувалася така ситуація – 11,5%. В розрізі закладів: у Кіровоградському медичному коледжі найбільше було вчителів за 50 років (51,6%) і тих, що має досвід педагогічної роботи понад 20 років (42,0%); в сільській школі (Богданівська загальноосвітня школа I-III ступеня №1 ім. І.Г. Ткаченка) із 18 – 6 (33,3%) були у віці до 30 років, більше, ніж серед інших, тут було зі стажем до 3 років. Варто відразу звернути увагу, що в структурі цього закладу вчителів

чоловічої статі також було більше (27,8%). Загалом всюди переважали жінки; їхнє співвідношення з чоловіками становило 5:1 (83,2% проти 16,8% чоловіків).

Основу дослідження складало опитування за спеціально розробленою анкетною. Воно носило анонімний характер, а процедурою проведення передбачалось попереднє ознайомлення зі змістом документа, доведенням мети, обговоренням його у колективі вчителів із отриманням згоди щодо участі в дослідженні. Анкета була затверджена Департаментом охорони здоров'я; Управлінням освіти, науки, молоді та спорту Кіровоградської обласної державної адміністрації; на засіданнях педагогічних рад навчальних закладів, що увійшли в дослідження; на засіданні кафедри управління охорони здоров'я Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика. Питання в анкеті спрямовані на з'ясування готовності, здатності вчителів до формування в процесі навчання у дітей шкільного віку безпечної поведінки, як складової по суті культури здоров'я. Були запропоновані для цього критерії оцінки за такими напрямками, як мотиваційно-ціннісний, особистісний, пізнавальний, практичний. Визначалась також ступінь володіння методологією реалізації послідовності етапів при досягненні мети: спонукальний, пізнавальний, операційний.

При аналізі отриманих даних використовувались стандартні методи статистики. Всі дані були у вигляді долей та їх похибок. Для оцінки

статистичної значимості відмінностей показників застосовували критерій Ст'юдента; вони вважались такими при $p < 0,05$.

За результатами аналізу анкет вчителів отримано підтвердження, що в своїй педагогічній практиці вони у кожного третього школяра (30,3±3,1%) спостерігали різні за видами травми. Найбільш поширеними з них були забій (47,4%), поламана кінцівка (23,2%), вивих (19,0%), що разом складало 89,6%. Перші три небезпечні місця виникнення травм займали: спортивна зала (27,0±3,0%), шкільне подвір'я (25,8±3,0%), дорога до та після занять (19,1±2,7%); на них припадало 72,0%. Проте для сільської школи найменше травм було по дорозі до та зі школи, а для обласного рівня – найбільше в спортивній залі. Готовність до профілактичної роботи висловили 182 (87,5%) опитаних вчителів. За типом навчальних закладів різниці в частоті як позитивних, так й негативних відповідей не було. Прагнення до її проведення підтверджується відомостями щодо джерел інформації із необхідних знань та їх кількості. В процесі опитування встановлено, що 40,8% вчителів користуються трьома і більше джерелами, тоді як переважна більшість (67,8%) висловила бажання мати одне, а ще кожен п'ятий – не більше двох джерел. Крім валеологічних теоретичних знань з'ясована потреба у практичній підготовці. Цікавими і важливими є відомості стосовно виду джерел інформації, які найчастіше використовують на тепер в своїй роботі (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл вчителів за видами джерел інформації

Джерела	ЗАКЛАДИ										
	1		2		3		4		Всього		
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	m
Колеги	12	25,5	26	18,6	43	26,0	16	11,3	97	19,6	1,7
Лікарі, мед. працівники	10	21,3	32	22,8	32	19,3	42	29,6	116	23,4	1,9
Телебачення, радіо	11	23,4	20	14,3	20	12,0	26	18,3	77	15,6	1,6
Інтернет	9	19,1	31	22,1	42	25,3	26	18,3	108	21,8	1,8
Газети, журнали	5	10,6	21	15,0	17	10,2	15	10,6	58	11,7	1,4
Інструкції, накази	-	-	4	2,8	4	2,4	6	4,2	14	2,8	0,7
Курси підвищення каліф.	-	-	5	3,5	4	2,4	5	3,5	14	2,8	0,7
Навчальні заклади	-	-	1	0,7	-	-	-	-	1	0,2	0,1
Адміністрація	-	-	-	-	4	2,4	6	4,2	10	2,0	0,6
Разом	47	100,0	140	100,0	166	100,0	142	100,0	495	100,0	

Примітка: 1 - Богданівська загальноосвітня школа I – III ступеня №1 ім. І.Г. Ткаченка; 2 - КЗ Олександрівське навчально-виховне об'єднання №2 Кіровоградської області; 3 - Гімназія ім. Т. Шевченка м. Кропивницький; 4 - Кіровоградський медичний коледж ім. С.Й. Мухіна.

Як видно, три перші місця належать лікарям та медичним працівникам (23,4±1,9%), Інтернету (21,8±1,8%), колегам (19,6±1,7%). Всього на них приходиться 64,8%. Звертає на себе увагу низький потенціал засобів масової інформації (на телебачення та радіо припадало 15,6%, газети та журнали – 11,7%). Варто відмітити невисокий відсоток інформації від фахівців (лише 23,4%), із офіційних документів (інструкцій, наказів, розпоряджень – 2,8±0,7%) та придбаной на курсах підвищення кваліфікації (2,8±0,7%). Тоді як кожен п'ятий отримує певні знання від колег. Тобто рівень відомостей

не можна віднести до високопрофесійної, наповненої сучасними інноваційними технологіями формування культури здоров'я. Це критично визнають вчителі, про що свідчить визнана, переважною більшістю (94,2%), необхідність модернізації принципів роботи по запобіганню травматизму, потреба оновлення змісту навчання з метою застосування ефективних форм і методів профілактики шкільних травм, контролю її результатів. Зазначене відбилося, передусім, на переліку бажаних джерел інформації, на яких наголошують респонденти (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл вчителів за бажаними видами джерел інформації

Джерела	ЗАКЛАДИ										
	1		2		3		4		Всього		
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	m
Колеги	9	18,4	2	2,5	5	5,6	2	2,0	18	5,6	1,2
Лікарі, мед. ацівники	11	22,4	28	34,6	25	28,0	33	32,0	97	30,1	2,5
Спец. тренін-ги, заняття	7	14,3	39	48,1	40	45,0	48	46,6	134	41,6	2,7
Інтернет	6	12,2	5	6,2	8	9,0	4	3,9	23	7,1	1,4
Телебачення	9	18,4	4	4,9	5	5,6	12	11,7	30	9,3	1,6
Газети, журнали	7	14,3	3	3,7	6	6,7	4	3,9	20	6,2	1,8

З табл. 2 видно, що більшість вчителів (41,6±2,7%) вважає за потрібне отримання спеціальних теоретичних знань з практичною підготовкою шляхом тренінгів. Позитивним слід визнати збільшення ролі лікарів, медичних працівників та зменшення колег в якості джерел інформації. Залишається низьким відсоток (до 20,0%) використання для цього засобів масової інформації. Зазначене обґрунтовує необхідність підняття рейтингу найбільш доступного, поширеного засобу донесення відповідних знань. Прийшов час оновлення програм, форм і методів подання інформації, що не може відбуватися без участі лікарів, педагогів і ряду фахівців суміжних спеціальностей і професій.

Про існування суттєвої проблеми в комплексній роботі по запобіганню шкільного травматизму свідчать також відповіді вчителів, що були згруповані за виділеними критеріями (мотиваційний, особистісний, пізнавальний, практичний). За аналізом табл. 3 викристалізовується суперечливість, з одного боку, між визнанням цінності здоров'я, усвідомленням важливості формування його культури, запобігання шкільного травматизму учнів при достатньо високому рівні особистісної готовності (цілеспрямованості, відповідальності, самодисципліни, активності) та, з другого боку, низькою актуалізацією результату, насамперед, за рахунок пізнавальної та практичної складової.

Усі вчителі виявили високий мотиваційний рівень до формування безпечної поведінки учнів. Серед загальної кількості 93,0% вчителів, а за окремими закладами 89-95%, готові свідомо і відповідально здійснювати функції формування культури здоров'я, безпечної поведінки, до якої входять розвивальна, виховна, спонукальна. Вони вважають необхідним враховувати особистісні потреби учнів, сприяти розвитку мотивів формування зацікавленості до здорового способу життя та безпеки здоров'я. Таким чином, проявляються особистісні ознаки вчителів здатних до участі в реалізації профілактичного напрямку.

Оскільки мірилом цінності педагогічної технології є процес донесення інформації, то, з цієї точки зору, переважна більшість (86,6% в цілому) здатна реагувати на зміни ситуації, демократична в своїх принципах до змісту та організації навчального процесу. Більше того, потребує інноваційних технологій освітніх програм і шляхів їх засвоєння. Виявилось, що ефективна реалізація окресленої мети відстає за рахунок пізнавальної та практичної частини загального комплексного навчально-педагогічного процесу. В цілому 43,4% вчителів, найбільша кількість з яких приходилась на сільські (54,5%) та районні (42,6%) навчальні заклади, потребують набуття теоретичних знань, відповідного наочно-методичного забезпечення для формування у учнів безпечної поведінки і,

по суті, культури здоров'я. Тобто, не вистачає знань для творчого вирішення завдань, орієнтованих на дотримання норм і цінностей здорового способу життя та оздоровчими принципами. Практично кожен третій вчитель (33,8%

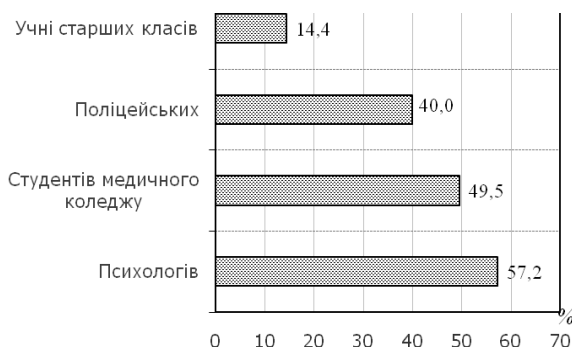
в цілому і 28,5-40,0% за окремими закладами) висловлює потребу у формуванні можливості ефективно використовувати зміст навчального матеріалу і власну необхідність володінням на практиці набутими навичками.

Таблиця 3

Розподіл вчителів навчальних закладів різних рівнів за критеріями готовності до запобігання шкільного травматизму (M± m)

Розподіл готовності вчителів до профілактики шкільного травматизму (за критеріями)	ЗАКЛАДИ																			
	1				2				3				4				Всього			
	дуже сильний	значний	частковий	відсутній	дуже сильний	значний	частковий	відсутній	дуже сильний	значний	частковий	відсутній	дуже сильний	значний	частковий	відсутній	дуже сильний	значний	частковий	відсутній
Мотиваційно - ціннісний: % m	55,5	33,4	11,1	-	45,0	47,0	6,0	2,0	55,0	40,6	4,4	-	46,8	43,8	8,6	0,8	49,5	43,5	6,5	0,7
	8,4	5,6	-	-	9,5	9,2	0,2		9,0	6,7	0,4		4,4	1,2	2,5		8,5	6,0	1,5	0,3
Особистісний: % m	27,8	58,3	13,8	-	41,0	47,0	11,0	1,0	40,6	45,0	9,2	5,2	46,2	40,1	11,7	2,0	39,0	47,6	11,4	2,0
	0,2	4,2	5,9		2,1	2,5	2,1		0,3	6,5	3,0		4,0	2,2	4,8		1,7	3,8	3,9	1,0
Пізнавальний: % m	12,2	33,3	39,5	15,0	11,2	45,2	38,0	4,6	14,2	79,8	30,8	5,2	16,3	44,7	34,4	4,6	13,4	43,2	35,6	7,8
	1,8	4,2	4,2	2,7	0,9	4,5	4,1	0,2	1,7	4,1	2,9	0,9	1,6	2,9	2,9	0,6	1,7	3,9	3,5	1,1
Практичний: % m	20,0	40,0	24,1	15,9	24,4	42,0	21,2	12,4	26,1	45,4	20,6	7,9	19,7	47,6	26,8	5,9	22,5	43,7	23,2	10,6
	4,3	4,9	4,4	2,0	4,7	2,9	3,1	1,9	2,8	2,9	3,1	1,1	2,0	3,0	2,7	0,8	3,4	3,4	3,3	1,4

Для формування здоров'я збережучого освітнього середовища навчального закладу доцільно розробляти як окремі засоби, методи, так і цілісні системні підходи. В цьому плані суттєвий інтерес представляють пропозиції щодо залучення у підготовчий процес фахівців різних професій та спеціальностей. Крім того, пропонується використання методу організації продуктивної взаємодії не тільки викладача і школяра, але й актуалізації потреби відповідальності учня за власне здоров'я та сприяння ним поліпшення здоров'я у інших школярів. На рис. 1 подана частота позитивних відповідей щодо необхідності використовувати психологів (57,2%), поліцейських (40,0%), студентів медичних навчальних закладів різних рівнів акредитації (49,5%) та учнів старших класів загальноосвітніх закладів (14,4%).

Рис. 1. Частота позитивних відповідей вчителів щодо залучення до роботи з профілактики шкільного травматизму фахівців інших спеціальностей, професій та волонтерів

Із загальної кількості (208) – 62 (29,8%) вчителів вважають достатньою допомогу від поліцейських та студентів медичних закладів чи/або поліцейських та психологів; у 15,4% (32 особи) – бачать доцільність участі ще й старшокласників. Разом з цим, виникає питання необхідності розробки механізмів реалізації, практичного втілення передбачених нововведень при формуванні моделі профілактики травматизму серед школярів.

Підсумовуючи, наголосимо на двох положеннях. Перше полягає в удосконаленні організації продуктивної взаємодії викладачів і учнів шляхом впровадження засобів навчання як дидактичної компоненти, що поєднує досвід суспільної практики і способи використання сучасної наукової та технічної інформації, яка вимагає оновлення змісту навчально-методичного процесу і, по суті, залежить від знання та вміння безпосередньо вчителя. Друге – на сьогодні актуальною є потреба формування свідомості кожного окремого учня. Значення, безумовно, відомого положення, підсилюється об'єктивними даними. За результатами опитування виявилось, що 151 із 480 учнів 5-11 класів (31,4%) не вважають для себе потрібним брати участь у втіленні програм, заходів профілактики в рамках освітнього закладу та не бачать необхідності сприяти поліпшенню здоров'я інших учнів. Таке соціально важливе питання вимагає особливої уваги при формуванні специфічного світосприйняття особами молодого віку, розробки цілеспрямованих заходів щодо високої мотивації, усвідомлення відповідальності як за власне здоров'я, так й

за здоров'я оточуючих. Тобто в ряд першочергових задач стає діяльнісний компонент, мета якого обумовлює розвиток самосвідомості у визначенні цілей оздоровлення, розвиває здатність до самореалізації та практичного втілення норм, уміння й навичок дотримання безпечної поведінки.

Таким чином, за наведеними вище даними були виявлені необхідні для вирішення проблемні питання, і, водночас, визначені основні наукові, практичні підходи до проектування моделі профілактики шкільного травматизму. Втілення науково-теоретичної і практичної її функцій дозволять перейти від концептуальної складової до реального вирішення питання забезпечення безпечної поведінки по запобіганню травматизму в процесі шкільної підготовки.

Висновки.

1. За результатами опитування вчителів виявлено, що у кожного третього школяра були травми в процесі навчання, 89% з них приходились на більш поширені (забій – 47,4%, поламання кінцівки – 23,2%, вивих – 19,0%), перші три небезпечні місця їх виникнення займали спортивна зала (27,0±3,0%), шкільне подвір'я (25,8±3,0%), дорога до та після занять (19,1±2,7%).

2. Готовність до проведення профілактичної роботи висловили 87,5% (182) опитаних вчителів; для необхідної інформації з даного питання 40,8% використовують три і більше джерел, хоча 67,8% прагне до одного достовірного, а 20% – не більше двох. Серед них лише 23,4±1,9% належить лікарям та медичним працівникам, тоді як 21,8±1,8% – Інтернету,

та 19,6±1,7% колегам, незначним є потенціал засобів масової інформації (15,6% – телебачення і радіо та 11,7% – газети і журнали). Водночас, серед бажаних джерел інформації – суттєво зростає роль медичних працівників та потреба у спеціальних теоретичних знаннях з практичною підготовкою шляхом тренінгів (30,1±2,5%, 41,6±2,7% відповідно) і залишається невеликою доля ЗМІ (до 20%).

3. Виявлено, що 94% (196) вчителів вважають необхідним модернізацію процесу формування у школярів безпечної поведінки, як складової культури здоров'я, 43,4% потребують для цього набуття теоретичних і практичних знань, відповідного наукового наочно-методичного забезпечення; до 40% висловлює необхідність у ефективному використанні змісту навчального матеріалу, оновлення його сучасними інноваційними технологіями, спрямованими на продуктивну взаємодію між викладачем і учнем, а також активного залучення до їх реалізації психологів (57,2%), поліцейських (40,0%), студентів медичних коледжів (49,5%), учнів старших класів (14,4%), що разом актуалізує відповідальність школярів не тільки за власне здоров'я, але й мотивує сприяння цьому серед інших.

4. Виявлена суперечність між достатньо вираженою свідомістю вчителів у необхідності формування культури здоров'я, запобігання травматизму і їх особистісною готовністю та низькою актуалізацією результату за рахунок пізнавальної і практичної складової. Її розв'язання може бути наступним завданням дослідження.

Література

1. Апиш Ф.Н. Отбор содержания учебной информации и мотивации учения / Ф.Н. Апиш, Н.В. Надеина // Адыгейский ГУ; ла. Моделирование и развития систем образования. – Майкоп : АГУ, 2004. – 50 с.
2. Бухановська Т.М. Стан здоров'я сучасних школярів, шляхи його збереження та поліпшення // Т. М. Бухановська, Л.О. Мальцева, Л.В. Андрейчин // Україна. Здоров'я нації. – 2012. - №1(21). – С. 44-50.
3. Горашук В.П. Культура здоров'я – новий сучасний напрям формування здорового покоління / В.П. Горашук // Проблеми освіти: наук. метод. збірник; під ред. В.Г. Кремень. – Київ, 2006. – Вип. 48. – С. 184-189.
4. Українська та зарубіжна культура: навчальний посібник / М.М. Закович, І.А. Зязюн, О.Л. Шевнюк [та ін.]; за ред. М.М. Заковича – 4-е вид. – Київ : Знання, 2009. – 589с.
5. Калмакова Ж.А. Детский травматизм как социальная проблема современного общества / Ж.А. Калмакова // Успехи современного естествознания . – 2014. - №4. – с. 37-38.
6. Малярчук Н.Н. Валеология: учебное пособие / Н.Н. Малярчук – Тюмень : ТГУ, 2008. – 280 с.
7. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / Абрахам Гарольд Маслоу; пер. с англ. А.М. Татлыбаевой – С. – Петербург : Евразия, 1999. – 478 с.
8. Яременко О.О. Формування здорового способу життя молоді: стратегія розвитку українського суспільства / О.О. Яременко, О.В. Вакуленко, Ю.М. Галустьян, Н.М. Комарова, Р.Я. Левін. – Київ : [б. в.], 2005. – Ч. 1. – 159 с.

Reference

1. Apysh F.N. Contest selection of educational information and motivation of studying. / F.N. Apysh, N. V. Nadeina, // Adygeyskiy SU; la. Models and development of educational systems. – ASU, 2004. – 50p.
2. Bukhanovska T.M.. State of health condition of modern schoolchildren, the ways of its saving and improvement. // T.M. Bukhanovska,, L.O.Maltseva, L.V.Andreychyn // Ukraine. Health of Nation.-2012.№ 1(21).- p.44-50.
3. Horashchuk V.P. The culture of health is a new direction of formation healthy generation. / V.P. Horashchuk // Problems of education: collection of scientific methods under publishing by V.G. Kremen. – Kyiv, 2006.- Iss.48-p.184-189.
4. Ukrainian and foreign literature; scientific collection / M.M. Zakovych, I.A.Ziaziun, O.L. Shevniuk [ets.] ; under publ. M.M. Zakovych-4th edit. – Kyiv: Znannia, 2009.- 589 p.

5.Kalmakova Zh.A. Children's traumatism as a social problem of a modern society / Zh.A.Kalmakova// Success of modern natural science.-2014.- № 4. -p.37-38.

6.Maliarchuk N.N. Valeology: scientific collection// N.N. Maliarchu Tyumen: TSU, 2008.-280 p.

7.Maslou A.H. Motivation and Personality/ Abrakham Harold Maslou; trans. from Engl.by A.M. Tatlybaeva-S.-Peterburg: Euroasia, 1999. -478 p.

8.Yaremenko O.O. The formation of healthy way of youth life: the strategy of development of Ukrainian society / O.O Yaremenko, O.V.Vakulenko, Yu.M. Halustian, N.M. Komarova, P.Ya.Levin.- Kyiv: [b.v.], 2005.-p.I.-159 p.

Михальчук В.М., Бондарь С.О. Педагогічні умови формування безпечної поведінки у школярів під час навчального процесу

У статті порушується проблема формування безпечної поведінки у школярів під час навчального процесу. Автори акцентують увагу на тому, що розв'язання цього завдання залежить від визначення готовності вчителів до її формування у школярів різних вікових категорій, як основи здоров'язбереження. Дане дослідження побудовано на емпіричних матеріалах, отриманих за результатами вивчення статистики шкільного травматизму, якому належить одне із провідних місць в структурі дитячої захворюваності.

Робота проілюстрована результатами опитування, яке проводилось за спеціально розробленою анкетною. В ньому взяли участь 208 учителів чотирьох навчальних закладів різного рівня за територіальною приналежністю (сільського, районного, міського, обласного) виявлена частота, види, місця травм, отриманих учнями 1- 4, 5-9, 10-11 класів під час навчальної підготовки. Здійснено аналіз отриманих дослідниками даних, для обробки яких використовувались стандартні методи статистики. Всі дані представлено в статті у вигляді долей та їх похибок. Для оцінки статистичної значимості відмінностей показників застосовано критерій Стю'дента. Емпіричний матеріал узагальнено в таблицях та діаграмах.

Авторами підтверджена необхідність модернізації процесу формування у школярів безпечної поведінки і готовність до проведення профілактичної роботи. Простежено особливості наявних та бажаних для цього джерел інформації з визначенням потреби їх достовірності та відповідності сучасним принципам. З'ясована необхідність створення педагогічних умов формування культури здоров'я серед учнівської молоді. Основними з них є необхідність оновлення змісту навчання, наявність власної потреби педагогів у валеологічних знаннях, володіння здоров'яформуючими та здоров'язберігаючими сучасними технологій. Виявлена суперечність між достатньо вираженою свідомістю вчителів у необхідності формування культури здоров'я, запобігання травматизму і їх особистісною готовністю та низькою актуалізацією результату за рахунок пізнавальної і практичної складової. Її розв'язання може бути наступним завданням дослідження.

Ключові слова: шкільні травми, поведінка, формування культури здоров'я, педагогічні умови.

Михальчук В.Н., Бондарь С.А. Педагогические условия формирования безопасного поведения у школьников в процессе обучения.

В статье раскрывается проблема формирования безопасного поведения у школьников в процессе обучения. Авторы акцентируют внимание на том, что решение этого задания зависит от определения готовности педагогов до его формирования у школьников разных возрастных категорий как базис сохранения здоровья. Данное исследование построено на эмпирических материалах, которые были получены в результате изучения статистики школьного травматизма, который занимает одно из ведущих мест в структуре детской заболеваемости.

Работа базируется на результатах опроса за специально разработанной анкетой. В анкетировании приняли участие 208 учителей четырех общеобразовательных учреждений различного уровня по территориальной принадлежности (сельской, районной, городской, областной), установлена частота, виды и места травм, полученных школьниками 1-4, 5-9, 10-11 классов во время учебной подготовки. Проведен анализ полученных исследователями данных для обработки которых использовались стандартные методы статистики. Все данные изложены в статье в виде долей и погрешностей. Для оценки статистической значимости отличий показателей использовано критерий Стьюдента. Эмпирический материал обобщено в таблицах и диаграммах.

Авторами подтверждена необходимость модернизации процесса формирования у школьников безопасного поведения и готовность в проведении профилактической работы. Прослежены особенности существующих и желаемых для этого источников информации, подчеркивается потребность в их достоверности и соответствии современным принципам. Определены педагогические условия реализации формирования культуры здоровья среди школьников. Они сводятся к необходимости обновления содержания обучающих программ, необходимость личностной потребности педагогов в приобретении валеологических знаний, умений, навыков в вопросах здоровьяформирующих, здоровьясохраняющих технологий на современном уровне.

Установлены разногласия между повышенным сознанием учителей в необходимости формирования культуры здоровья, профилактики травматизма, их личностной готовностью и низкой актуализацией результата за счет познавательной и практической составляющей. Решение этого разногласия может быть следующим заданием для исследования.

Ключевые слова: школьные травмы, безопасное поведение, формирование культуры здоровья, педагогические условия.

Mikhalchuk V.N., Bondar S.O. Pedagogical conditions of formation pupils safe behavior during educational process.

The article deals with the problem of the formation pupils safe behavior during educational process. The authors emphasize that the solution of this problem depends on the definition of teachers readiness towards its formation among schoolchildren of different age groups as the basis of health saving. This research is based on empirical materials obtained from the results of studying the statistics of school traumatism, which takes one of the leading places in the structure of children diseases.

The work is illustrated by the results of a survey which was held according to the specially made questionnaire. 208 teachers from four different educational institutions of different levels by territorial belonging (rural, district, city, regional) took part in it. The frequency, types, places of injuries received by pupils of 1-4, 5-9, 10-11 grades during the training were revealed. The analysis of the data obtained by researchers was carried out and standard statistical methods of processing this data were used. All data is presented in the article in the form of shares and their errors. Student's criterion was used to assess the statistical significance of differences in the indicators. The empirical material is summarized in the tables and charts.

The authors confirm the necessity of modernization of the process of formation of safe behavior among students and their readiness to conduct preventive work. The features of available and desirable sources of information for the purpose of determining the need for their authenticity and compliance with modern principles are traced. The necessity of creation of pedagogical conditions towards forming students health culture is determined. The main ones are the need to update the content of education, the availability of teachers own needs in valeological knowledge, the use of healthforming and health-saving modern technologies. The contradictions between the teachers' well-known consciousness in the necessity of forming a health culture, preventing injuries and their personal readiness and low updating of the result due to the cognitive and practical component was revealed. Its solution may be the next task of the study.

Key words: school trauma, behavior, formation of a health culture, pedagogical conditions

УДК: 378.047:796.5:338.48

Обозний Василь Васильович,
доктор педагогічних наук, професор

**Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, кафедра туризму
02000, м. Київ, вул. Пирогова, 9
Национальный педагогический университет
имени М.П. Драгоманова, кафедра туризма
02000, г. Киев, ул. Пирогова, 9
National Pedagogical Drahomanov University,
Department of Tourism
02000, Kiev, Pirogov st., 9**

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ
З ТУРИЗМОЗНАВСТВА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Постановка проблеми. Нині у зв'язку зі сталим розвитком світового й вітчизняного туризму питання оптимізації, покращення професійної підготовки фахівців для цього визначеного джерела вагомих фінансових надходжень економіки країн світу є актуальним питанням туристичної освіти. В цьому сенсі важливим вбачається саме компетентнісний підхід до навчання та оцінювання рівня підготовки майбутніх фахівців з туризмознавства до професійної діяльності відповідно до запитів роботодавців туристичного ринку. Цей підхід надає можливість визначити потенціал особистості студента, його здатності, цінності. Оптимальність компетентнісного підходу пояснюється тим, що майбутніх фахівців з туризмознавства важко оцінювати за їх професійним досвідом, тому що не кожен зі студентів його має. Отже, рівень сформованих у ході навчання компетенцій надає можливість оцінити їх готовність до виконання певних завдань у майбутній праці. Особистий потенціал є найбільш привабливою якістю майбутніх фахівців з туризмознавства

для сучасних роботодавців. Важливо, що саме компетентнісний підхід є певним інструментом посилення соціального діалогу освітньої системи зі світом туристичної праці, засобом поглиблення їх співпраці, взаємозв'язку, взаємодії.

У такій системі підготовки фахівців з туризмознавства вбачається чітка орієнтованість на задоволення потреб роботодавців. Майбутні фахівці в ході навчання мають оволодіти компетенціями, що надасть їм можливість бути успішними у майбутній професійній діяльності в галузі туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі теоретичного аналізу підтверджено, питання імплементації компетентнісного підходу в освітню систему підготовки фахівців є важливим і доцільним для сучасної вітчизняної педагогічної практики, що ґрунтується на працях досвічених учених (В. В. Вербицького, Е. Ф. Зеєра, І. О. Зимньої, А. В. Хуторського). Привертають увагу сучасні дослідження науковців, а саме: А. А. Вербицького щодо контекстного навчання у компетентнісному підхо-

ді [7], О. І. Гури щодо психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури [8] та ін.

З'ясовано, що деякі науковці виокремлюють п'ять головних компонентів, які визначають зміст компетентності у професійній сфері: когнітивний; комунікативний; нормативний; регулятивний; рефлексивно-статусний [5]. Опрацьовуючи питання професійної підготовки фахівців, дослідники асоціюють поняття компетентності фахівця з його готовністю до виконання певних професійних завдань [3; 6; 10]. Отже, вважаємо, що ґрунтовне вивчення і впровадження в систему підготовки фахівців з туризмознавства компетентнісного підходу є важливим для сучасної педагогічної науки.

Формулювання цілей роботи. Вагомою тенденцією сьогоденної адаптації освіти майбутніх фахівців з туризмознавства до запитів туристичного ринку праці є те, що наразі найважливішими в сучасних умовах професійної діяльності в галузі туризму є обізнаність фахівців, а також їх потенціал та здатність навчатися впродовж життя. Компетентність є синтезом таких компонентів, як володіння студентами певним набором компетенцій; сформованими особистісними якостями, що визначають мобільність фахівця на ринку праці, здатність результативно діяти для досягнення певного результату, ефективно вирішувати професійні завдання.

Метою статті обрано дослідження особливостей впровадження компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутніх фахівців з туризмознавства у вищих навчальних закладах.

Вклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх фахівців з туризмознавства обумовлена економічними, політичними, суспільними, культурними вимогами соціального розвитку, має глибокий системний і багатогранний характер, є предметом вивчення в педагогічній науці сучасності. Метою цієї підготовки є формування гідних морально-етичних якостей і професіоналізму особистості фахівця, який має оволодіти системою ґрунтовних теоретичних знань, умінь, практичних з туризмознавства для успішного й ефективного виконання обов'язків у майбутній професійній діяльності. Вбачається важливим у педагогічній теорії визначення структури професійної компетентності майбутнього фахівця з туризмознавства з урахуванням домінуючих видів діяльності й вимог роботодавців туристичної сфери.

Зазначимо, що в закордонній освітній туристичній практиці компетентний підхід до навчання, педагогічні цілі, цінності та відповідні технології навчання органічно поєднуються для оптимізації та підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців.

Освітні системи сучасних розвинених країн вважають орієнтацію навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження в освітньому процесі одним із шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх зі сучасними потребами інтеграції до єдиного європейського та світового освітніх просторів. При цьому визначення того, що потрібно оптимізувати й модернізувати в освітній практиці, з'ясовується на основі думок і вимог роботодавців туристичної галузі.

Так, наприклад, в освітній системі США дослідженням потреб професійної підготовки для туристичної галузі займається автоматизована коаліція освіти в межах Американського товариства туристичних агентств. Цим товариством розроблено перелік знань, умінь, навичок і якостей, якими мають оволодіти майбутні фахівці з туризму під час професійної підготовки: вміння використовувати довідники готелів і туроператорів; ділові навички, доброзичливість, організованість, акуратність; здатність надавати слушні поради клієнтам; знання географії, всесвітньої історії, комп'ютерних систем бронювання, онлайн ресурсів, бронювання авіарейсів, розрахунку ціни маршруту, калькуляції міжнародного маршруту, оренди автомобіля, бронювання готелю; знання документообігу, митних і візових вимог, стандартів з охорони здоров'я, умінь роз'яснити їх клієнтові; знання психології сезонного покупця і вміння продавати туристичні послуги; умінь надавати корисні й життєво важливі підказки туристові, добре говорити і гарно виглядати [1].

Компетентнісний підхід акцентує увагу на отриманні майбутніми фахівцями операціонального, діяльнісного результату і визначається рівнем сформованих компетентностей. Головна мета полягає у засвоєнні системи знань, умінь, навичок, особистих і професійних якостей, здатностей визначати цілі, приймати рішення, діяти у невизначених професійних ситуаціях. Найважливішою ознакою цього підходу є здатність студентів до безперервного навчання, що, звичайно, можливо на основі ґрунтового оволодіння системою знань. Оновлення освітніх підходів у підготовці майбутніх фахівців з туризмознавства є закономірним процесом цілісного розуміння поняття освіченості, структуру якого складають діяльнісний, творчий досвід, досвід самоорганізації, рефлексії, самооцінки. Система педагогічних принципів, технологій, що розглядається як спеціальна сфера освітнього процесу, формує концепцію компетентнісного підходу в освіті.

Поняття компетентність/компетентності визначається як здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, умінь, цінності, інші осо-

бисті якості [9]. Отже, компетентнісний підхід до навчання й оцінювання готовності майбутніх фахівців надає можливість визначити їх потенціал, спрямованість цього потенціалу, найбільш виражені компетенції, сферу їх ефективного застосування.

Оволодіння фахівцями знаннями, уміннями і навичками спрямоване на вдосконалення їх компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню здатності адекватно реагувати на запити суспільства, роботодавців, клієнтів з туризму. Компетентність є інтегрованою результативно-діяльнісною характеристикою системи освіти. Компетентнісний підхід спрямовує майбутнього фахівця орієнтуватись в інформаційному просторі, на ринку праці, в сучасному суспільстві та подальшій освіті [11]. Компетентнісна освіта спрямована на задоволення особистих, соціальних, професійних, культурних потреб суспільства. За такого спрямування відбувається перехід від традиційного підходу, центром якого є викладання, до освіти, орієнтованої на навчання, де центром навчального процесу є студенти [2].

Отже, компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх фахівців з туризмознавства спрямований на посилення взаємозв'язку

системи освіти з підприємствами туристичної галузі відповідно до світових, вітчизняних, регіональних вимог туристичного ринку. Під компетентністю фахівця досліджуваного напрямку слід розуміти спеціально структурований комплекс знань, умінь, навичок, установок, набутий у процесі навчання. Імплементация цього підходу передбачає визначення характеристики професійної діяльності фахівців, формулювання компетенцій, якими вони мають оволодіти в ході навчання.

Висновок. Теоретичний аналіз з обраної проблеми довів, що на сьогодні в Україні професійна підготовка майбутніх фахівців з туризмознавства потребує оновлення у зв'язку з глобальними світовими змінами й тенденціями. Важливим у цьому сенсі вбачається запровадження в систему підготовки фахівців означеного напрямку компетентнісного підходу, як потужного засобу підвищення її ефективності відповідно до світових, вітчизняних, регіональних вимог туристичного ринку.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в розробці інших напрямів оптимізації професійної підготовки майбутніх фахівців з туризму і туризмознавства у вищих навчальних закладах.

Література

1. Latest News. The American Society of Travel Agents. URL: <http://www.asta.org/> (Last accessed: 11.09.2017 р.).
2. Paul Kirschner, Paul Van Vilteren, Hans Hummel, Marcel Wigman. The design of a study environment for acquiring academic and professional competence Studies in Higher Education. Vol. 22, 1997. Issue 2 URL: <http://srhe.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03075079712331381014#.WeIr3VS0OHs> (дата звернення: 17.10.2017 р.).
3. Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя: монография / М-во общ. и проф. образования РФ. Краснояр. гос. ун-т. – Красноярск: КГПУ, 1998. – 309с.
4. Антонюк Л. Л., Василькова Н. В., Ільницький Д. О., Кулага І. В., Турчанінова В. Є. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід. – Київ: КНЕУ. – 2016. – 66с.
5. Бережнова О. В., Пилогіна Е. І. Компетентность профессионала как психолого-акмеологическая проблема / Психология в России и за рубежом: материалы Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, окт. 2011 р.). Санкт-Петербург: Реноме, 2011. – С. 60-63.
6. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. Педагогика: научно-теоретический журнал Российской академии образования. Москва: Педагогика, 2003. №10. – С. 8-14.
7. Вербицкий А. Контекстное обучение в компетентностном подходе. Высшее образование в России. 2006. – № 11. – С. 39-46.
8. Гура О. І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2008. – 546с.
9. Національна рамка кваліфікацій: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 лист. 2011 р. № 1341 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> (дата звернення: 21.09.2017 р.).
10. Тришина С. В., Хуторской А. В. Информационная компетентность специалиста в системе дополнительного профессионального образования. Эйдос: Интернет-журнал. 2004. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-09.htm> (дата обращения: 17.10.2017 р.).
11. Химинець В.В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя URL: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49> (дата звернення: 14.10.2017 р.).

References

1. Latest News. The American Society of Travel Agents. URL: <http://www.asta.org/> (Last accessed: 11.09.2017).
2. Paul Kirschner, Paul Van Vilteren, Hans Hummel, Marcel Wigman. The design of a study environment for acquiring academic and professional competence Studies in Higher Education. Volume 22, 1997. Issue 2 URL: <http://srhe.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03075079712331381014#.WeIr3VS0OHs> (дата звернення: 17.10.2017).
3. Adolf V. A. Professionalnaya kompetentnost sovremennogo uchitelya: monografiya / M-vo obsch. i prof. obrazovaniya RF. Krasnoyar. gos. un-t. Krasnoyarsk: KGPU, 1998. – 309 s.

4. Antonyuk L. L., Vasilkova N. V., Ilnitskiy D. O., Kulaga I. V., TurchanInova V. E. KompetentnIsniy pIdhId u vischly osvItf: svItoviy dosvId. KiYiv: KNEU. – 2016. – 66s.
5. Berezhnova O. V., Pilyugina E. I. Kompetentnost professionala kak psihologo-akmeologicheskaya problema / Psihologiya v Rosii i za rubezhom: materialyi Mezhdunar. nauch. konf. (g. Sankt-Peterburg, okt. 2011 r.). Sankt-Peterburg: Renome, 2011. – S. 60-63.
6. Bolotov V. A., Serikov V. V. Kompetentnostnaya model: ot idei k obrazovatelnoy programme. Pedagogika: nauchno-teoreticheskiy zhurnal Rossiyskoy akademii obrazovaniya. Moskva: Pedagogika, 2003. – #10. – S. 8-14.
7. Verbitskiy A. Kontekstnoe obuchenie v kompetentnostnom podhode. Vyisshee obrazovanie v Rossii. 2006. – # 11. – S. 39-46.
8. Hura O. I. Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannya psykholoho-pedahohichnoyi kompetentnosti vykladacha vyshchoho navchal'noho zakladu v umovakh mahistratury: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04 / Klasych. pryvat. un-t. Zaporizhzhya, 2008. – 546s.
9. Natsional'na ramka kvalifikatsiy: zatv. postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 23 lyst. 2011 r. # 1341 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> (data zvernennya: 21.09.2017).
10. Trishina S. V., Hutorskoy A. V. Informatsionnaya kompetentnost spetsialista v sisteme dopolnitelnogo professionalnogo obrazovaniya. Eydos: Internet-zhurnal. 22 iyunya 2004. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-09.htm> (data obrascheniya: 17.10.2017).
11. Khymynets' V. V. Kompetentnisnyy pidkhid do profesiynoho rozvytku vchytelya URL: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49> (data zvernennya: 14.10.2017).

Обозний В. В. Компетентнісний підхід у підготовці фахівців з туризмознавства у вищих навчальних закладах.

У статті автор аналізує теоретичне підґрунтя питання застосування компетентнісного підходу у підготовці фахівців у вищих навчальних закладах.

Метою роботи є дослідження особливостей впровадження компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутніх фахівців з туризмознавства у вищих навчальних закладах.

На основі теоретичного аналізу акцентовано на доцільності й сучасності використання компетентнісного підходу у вітчизняній педагогічній системі.

З'ясована важливість й актуальність використання компетентнісного підходу у професійній підготовці фахівців з туризмознавства, визначено особливості цього процесу, наведено пропозиції щодо оптимізації й підвищення якості підготовки фахівців означеного напрямку у вищих навчальних закладах відповідно до світових, вітчизняних та регіональних вимог туристичного ринку.

Ключові слова: компетентність, туризмознавство, фахівець з туризмознавства, професійна підготовка, компетентнісний підхід.

Обозний В. В. Компетентностный подход в подготовке специалистов по туризмведению в высших учебных заведениях.

В статье анализируются теоретические основы актуальных вопросов использования компетентностного подхода в подготовке специалистов в высших учебных заведениях.

Целью работы является исследование особенностей внедрения компетентностного подхода в профессиональной подготовке будущих специалистов по туризмведению в высших учебных заведениях.

На основе теоретического анализа акцентировано внимание на целесообразности использования компетентностного подхода в отечественной педагогической системе.

Обоснована важность и необходимость использования компетентностного подхода в профессиональной подготовке специалистов по туризмведению, выяснены особенности этого процесса.

Автором сделаны предложения по оптимизации и повышению качества подготовки специалистов данного направления в высших учебных заведениях Украины в соответствии с мировыми и отечественными требованиями работодателей туристического рынка.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, компетентность, туризмведение, специалист по туризмведению, компетентностный подход.

Oboznyy V. V. Competent approach in preparation of future masters in tourism in higher educational.

In the article the author analyzes the theoretical bases of the problem of using the competence approach in training future masters in higher educational. The analysis of foreign experience of the influence of the competence approach on the education system is carried out.

The author, while analyzing the foreign educational tourism practice, is convinced that a competent approach to learning, teaching goals, values, and related learning technologies in the world is organically combined to optimize and enhance the effectiveness of the training of future professionals. On the basis of theoretical analysis, attention is focused on the appropriateness and modernity of using the competence approach in the domestic pedagogical system.

It is important that the author believes that a competent approach is an instrument for strengthening the social dialogue of the educational system with the world of tourism work, a means to deepen their cooperation, interconnection, interaction.

The importance and necessity of using the competence approach in the professional training of future masters in tourism studies, the specifics of this process are determined, the suggestions on optimization and improvement of the quality of training of future masters in tourism in higher education in accordance with the world requirements of the tourism market are made.

Key words: competence, tourism science, future masters in tourism studies, professional training, competence approach.

Петренко Лариса Михайлівна,
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Інститут професійно-технічної освіти НАПН України
03045, Київ, провулок Віто-Литовський, 98-а
Інститут професійно-технічного образования
НАПН Украины,
03045, Киев, пер.Вито-Литовский, 98-а
Institute of Vocational Education and Training
of the NAES of Ukraine,
03045, Vito-Litovskiy Line 98-A, Kyiv

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОПЕРАТОРІВ З ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Постановка проблеми. Сьогодні інформаційна діяльність є основою багатьох професій, вона призводить до створення нових знань і технологій, а отже, до розвитку людського капіталу. Доволі поширеною серед вітчизняних і зарубіжних науковців є думка, що в структуру професійної компетентності фахівця будь-якого профілю, особливо фахівця в галузі освіти, в умовах інформатизації слід включати інформаційно-аналітичну діяльність як могутній потенціал для розвитку. Ця наукова категорія тлумачиться нами як специфічний вид професійної діяльності, котрий характеризується цілеспрямованим пошуком, збиранням, якісно-змістовим перетворенням інформації та продуктивним використанням її для розв'язання практичних завдань. У результаті семантичної обробки одержаної інформації розрізнені відомості, факти, різні дані виконавцем перетворюються в аналітичний документ як завершену інформаційну продукцію [3, с. 94].

Завдання та обов'язки оператора з обробки інформації та програмного забезпечення доволі широкі. Він має дотримуватися порядку виконання технологічних операцій з обробки текстової та табличної інформації, комп'ютерної графіки тощо; здійснювати комп'ютерну верстку; підтримувати установлене системне та прикладне програмне забезпечення; створювати та підтримувати відповідні бази даних; обслуговувати обладнання інформаційних систем відповідно до визначеного порядку; встановлювати, налагоджувати та забезпечувати роботу окремих компонентів та конфігурацій операційних систем. У межах своєї компетенції забезпечує захист інформації на комп'ютерному обладнанні та у локальних мережах. Крім виконання технічних завдань йому часто доручають підготовку та розміщення відповідних матеріалів у мережі Інтернет, аналізувати якість окремих послуг компаній, які організують і забезпечують доступ користувачів до мережі Інтернет, і, хоча більш склад-

ні завдання він виконує під керівництвом оператора з обробки інформації та програмного забезпечення вищої кваліфікації або керівника підрозділу, оновлення основних знань, умінь і навичок з інформаційно-аналітичної діяльності є не тільки професійною необхідністю, але й його особистою потребою для забезпечення кар'єрного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційно-аналітична діяльність як предмет дослідження вивчається В. Пальчук (інформаційно-аналітична діяльність бібліотек у забезпеченні владних структур України). Значна увага науковців приділена інформаційно-аналітичній діяльності управлінського персоналу (С. Аладишев, О. Атюкін В. Вахрушев, Т. Вдовіна, О. Голобурда, Є. Іванілов, В. Любіцин, В. Фомін, А. Цибизов та ін.). Слід зазначити, що дослідження цієї проблеми здійснюють вчені різних наукових галузей: технічних, соціологічних, економічних, юридичних, педагогічних, медичних наук.

Інформаційно-аналітична діяльність базується на інформаційній та аналітичній компетентності. Вивчення бази даних дисертацій, представлених у вільному доступі, свідчить про те, що науковцями вивчалась інформаційна компетентність різних фахівців, але в основному в системі професійної підготовки у вищих навчальних закладах (Н. Баловсяк, О. Дрогайцев, С. Кривець, Т. Костева, Л. Шевчук, О. Пеньковець). Формуванню інформаційної компетентності студентів комерційних коледжів у процесі навчання природничо-математичних дисциплін присвячена дисертація Я. Карлінської. Питання формування інформаційно-технологічної культури, інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників висвітлено в окремих статтях Л. Майбороди, С. Масліч.

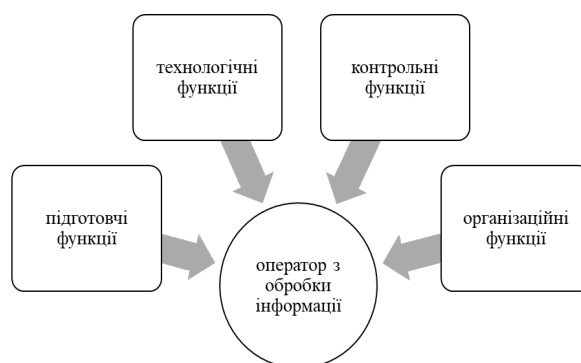
Отже, незважаючи на те, що вітчизняні та зарубіжні вчені вважають доведеним факт впливу людського капіталу, значну частину якого

становлять кваліфіковані робітники, на інноваційний розвиток як окремих регіонів, так і країни в цілому, проблема їхньої професійної підготовки до інформаційно-аналітичної діяльності (ведуча в інформаційному суспільстві) є малодослідженою.

Метою даної статті є порівняльний аналіз чинного та проекту нового Державного стандарту професійної підготовки операторів з обробки інформації та програмного забезпечення; побудова структурно-функціональної моделі кваліфікованого робітника даної професії для коригування змісту навчання і розробки методики і технології їх професійної підготовки в ПТУ.

Виклад основного матеріалу. У визначенні поняття «професійна компетентність» маємо виходити із його тлумачення в прийнятому в 2017 році Законі України «Про освіту», де записано: «...компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [2]. Проблемі формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників присвячено багато наукових праць, серед яких доцільно звернути увагу на дисертаційні дослідження О. Загіки, Д. Костюка, О. Паржницького, Т. Пятничук, Т.Чернової. В кожній з цих наукових праць поняття «професійна компетентність» дістало подальшого розвитку. Підсумовуючи наукові досягнення, відзначимо, що професійна компетентність кваліфікованого робітника є системною багатофакторною поліфункціональною індивідуальною якістю з характерним комплексом професійних знань, умінь, навичок, здібностей до виконання професійних завдань, забезпечується певними професійно важливими якостями (адаптивність, комунікативність, рефлексія, здатність до творчого пошуку, саморозвитку). Стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання) визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом є кваліфікацією, яку майбутній робітник може отримати в процесі професійної підготовки.

Розглянувши Державний стандарт професійно-технічної освіти з професії 4113 «оператор обробки інформації та програмного забезпечення», розроблений у 2011 році, за яким нині здійснюється підготовка кваліфікованих робітників, та з метою з'ясування змісту їхньої інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД), нами було розглянуто функції, передбачені освітньо-кваліфікаційною характеристикою (ОКХ), перелік яких структуровано і візуалізовано на рис. 1.

Рис. 1. Структурно-функціональна модель майбутнього кваліфікованого робітника з професії 4113 «Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення» оператора з обробки інформації (2011)

Виконання кожної технологічної функції передбачає володіння майбутнім кваліфікованим робітником певними знаннями і вміннями, перелік яких наведено в чинному державному стандарті з означеної професії. Їх аналіз показує, що найбільший перелік умінь (за кількістю) приходить на технологічні функції, пов'язані з інформаційною діяльністю. Результати подальшого вивчення змісту кожної функції також демонструють абсолютну перевагу знань, умінь і навичок з інформаційної діяльності, які мають опанувати майбутні кваліфіковані робітники під час навчання в ПТНЗ. Проте даний державний стандарт не відповідає ні сучасним вимогам ринку праці, ні сучасній освітній парадигмі, яка будується на компетентнісному підході.

Адже в соціально-економічному житті країни відбуваються постійні трансформаційні процеси. Постійно еволюціонує сфера інформації й телекомунікації, комп'ютерного програмування, консультування, обробки даних, розміщення інформації на веб-вузлах і пов'язана з ними діяльність. Безумовно, все це зумовлює кардинальні зміни в системі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

На думку С. Гончаренка, професійно-технічна освіта має орієнтуватися на підготовку «випускника професійної школи не до роботи на конкретному робочому місці, а до галузевого ринку праці» [1, с. 6]. На зміст професійно-технічної освіти «...впливають об'єктивні (потреби суспільства в розвитку робочої сили; розвиток науки і техніки, що супроводжується появою нових ідей, теорій і докорінними змінами в техніці й технології) та суб'єктивні (політика керівних сил суспільства, методологічні позиції вчених) фактори» [5, с. 117]. Саме з їх урахуванням нині розроблено і запропоновано для обговорення педагогічній спільноті професійно-технічної освіти проект нового стандарту професійної (професійно-технічної освіти) з професії 4113 «Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення» (професійні

кваліфікації: оператор з обробки інформації та програмного забезпечення II категорії; оператор з обробки інформації та програмного забезпечення I категорії) (<https://imzo.gov.ua/gromadyanam/konsultatsiyi-z-gromadkistyuproekty-standartiv-profesijnoji-profesijno-tehnicnoji-osvity/>). Він містить загальнопрофесійний навчальний блок; перелік навчальних модулів та професійних компетентностей; перелік ключових компетентностей та відображає специфічні вимоги до робітника з конкретної професії; вимоги до кожної професійної кваліфікації. Позитивним, на нашу думку, є те, що він рецензований роботодавцями – представниками галузі.

Розроблений проект Державного стандарту з професії 4113 «Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення» містить оновлений зміст професійної освіти. Розробниками цього стандарту зроблено добір такої системи знань, яка дає майбутньому кваліфікованому робітнику змогу швидко адаптуватися до нових умов і вимог професійної діяльності, змінюватися, самостійно приймати рішення і оцінювати результати власної діяльності, аналізувати технологічні ситуації. Це уможливує розвиток професійної компетентності та цілком відповідає «Положенню про освітньо-кваліфікаційні рівні», в якому підкреслюється, що зміст освіти – це «зумовлені цілями та потребами суспільства вимоги до системи знань, умінь та навичок, світогляду, громадських і професійних якостей майбутнього фахівця, що формуються в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку науки, техніки, технологій та культури» [4, п. 5 ст.1].

Порівнюючи проект нового державного стандарту з чинним, ми звернули увагу, що функції в структурі ОКХ майбутнього кваліфікованого робітника даної професії не змінилися, і, навіть, посилюються технологічний компонент. Водночас Типова програма підготовки кваліфікованих робітників для кожної професійної кваліфікації побудована на основі навчальних модулів. Суть модульної організації навчального процесу в ПТНЗ розкрито в дисертації Т. Пятничук. Вона пропонує розуміти модуль як одиницю навчального плану з підготовки робітника певної кваліфікації, що складається з навчальних дисциплін і відповідає вимогам кваліфікаційної характеристики [6, с. 79]. Такий підхід робить підготовку робітників більш гнучкою. Проект нового стандарту також містить перелік та зміст професійних компетентностей.

Типовий навчальний план підготовки кваліфікованих робітників для кожної професійної кваліфікації включає розподіл навчального навантаження між загальнопрофесійною, про-

фесійно-теоретичною та професійно-практичною підготовкою; консультації; кваліфікаційну атестацію. У типовому навчальному плані визначено загальну кількість годин для оволодіння професійною кваліфікацією та розподіл годин між навчальними модулями.

Якщо аналізувати проект Державного стандарту з професії 4113 «Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення» з позиції дефініції понять «компетентність» та «професійна компетентність», то виявляється, що в ньому відображена «динамічна комбінація знань, умінь, навичок», а наукова категорія «здатності до виконання професійних завдань» віднесено до переліку ключових компетентностей: здатність працювати в команді; самостійно приймати рішення; діяти в нестандартних ситуаціях; планувати трудову діяльність; до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок; визначати навчальні цілі та способи їх досягнення; оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя. На наш погляд, цей перелік скоріше відображає професійні особистісні якості майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення, як складову їхньої професійної компетентності.

При уважному розгляді цього проекту не можна не звернути увагу на те, що поняття «професійна компетентність» використовується в множині. Тому виникає запитання відносно того, що формується в процесі професійної підготовки у кваліфікованих робітників із зазначеної професії – одна професійна компетентність чи декілька?

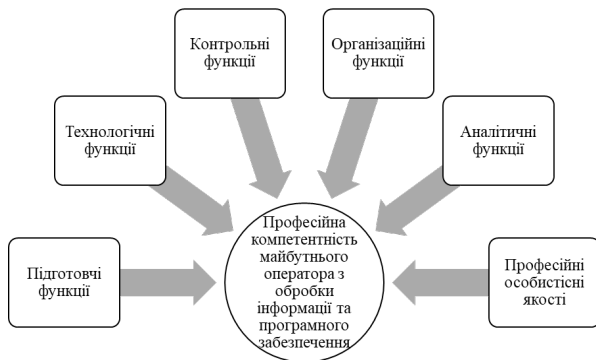
Здійснений нами кількісний контент-аналіз даного проекту за ключовим словом «аналіз» показав, що частка знань і умінь з використання аналітичної функції значно збільшилась у порівнянні з чинним Типовим навчальним планом професійної підготовки майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення. А тому цілком правомірним буде додати цю функцію до структурно-функціональної моделі майбутнього кваліфікованого робітника з професії 4113 «Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення».

Визначення професійних особистісних якостей цих робітників уможливив аналіз сайтів навчальних закладів, навчально-методичних центрів ПТО, центрів зайнятості тощо. Найбільш повна інформація про цю професію виявилась на сайті профорієнтаційного терміналу НМЦ ПТО у Волинській області (<http://www.profterminal.volyn.ua/proffesion/51>), де узагальнено вимоги до індивідуально-психологічних якостей особистості оператора з обробки інформації та програмного забезпечення: спостережливість; аналітичні та математичні здібності; точна зорово-моторна координація на

рівні рухів кистей рук; хороша зорова пам'ять; акуратність, охайність; скрупульозність у роботі; творчість; терплячість.

Підсумовуючи результати нашого наукового пошуку, збору, оброблення та аналізу інформації, отриманої з різних джерел, можна побудувати структурно-функціональну модель майбутнього кваліфікованого робітника з професії 4113 «Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення» нового типу (2017 року), що зображена на рисунку 2.

Рис. 2. Структурно-функціональна модель майбутнього кваліфікованого робітника з професії 4113 «Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення» оператора з обробки інформації (2017)

Висновок. Розроблення Державного стандарту з професії 4113 «Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення» здійснено на компетентнісній основі, що цілком відповідає сучасній освітній парадигмі. В ньому враховані тенденції розвитку інформаційних технологій на початку XXI ст. та сучасні виклики на ринку праці та освітніх послуг. Даний стандарт відображає модель кваліфікованого робітника нової генерації. В її основу покладено інформаційно-аналітичну діяльність, яка корелює з професійною компетентністю. Презентація цієї моделі в даній статті уможливорює своєчасне внесення корективів у зміст навчання педагогами-практиками, розроблення навчально-методичного забезпечення, запровадження сучасних методик і технологій у педагогічний процес, що, припускаємо, позитивно впливатиме на якість професійної підготовки кваліфікованих робітників зазначеної професії для різних галузей національної економіки.

Література

1. Гончаренко С. У. Фундаментальність професійної освіти – потреба часу / Семен Гончаренко // Проф.-техн. освіта. – 2005. – №1. – С. 5–6.
2. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 38-39. – 380 с.
3. Петренко Л. М. Теорія і методика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Петренко Лариса Михайлівна; Нац. акад. пед. наук; Ін-т проф.-техн. освіти. – К., 2014. – 409 с.
4. Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту): затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 р. № 65 [Електронний ресурс]. – [Текст. дані]. – Режим доступу: <http://zakon2.gada.gov.ua/laws/show/65-98-%D0%BF>. – Назва з екрану.
5. Професійна освіта: словник: навч. посіб. / [уклад.: С. Гончаренко, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало та ін.; за ред. Н. Ничкало]. – К.: Вища школа, 2000. – 381 с.
6. Пятничук Т. В. Формування професійної компетентності майбутніх опоряджувальників будівельних у професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Пятничук Тетяна Володимирівна; Нац. акад. пед. наук; Ін-т проф.-техн. освіти. – К., 2015. – 198 с.

Literatura

1. Goncharenko S. U. Fundamentalnist profesijnoyi osvity – potreba chasu / Semen Goncharenko // Prof.-texn. osvita. – 2005. – №1. – S. 5–6.
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» // Vidomosti Verxovnoyi Rady. – 2017. – № 38-39. – 380 s.
3. Petrenko L. M. Teoriya i metodyka rozvytku informacijno-analitychnoyi kompetentnosti kerivnykiv profesijno-texnichnyx navchalnyx zakladiv: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04 / Petrenko Larysa Myxajlivna; Nacz. akad. ped. nauk; In-t prof.-texn. osvity. – K., 2014. – 409 s.
4. Polozhennya pro osvitno-kvalifikacijni rivni (stupenevu osvitu): zatv. postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 sichnya 1998 r. № 65 [Elektronnyj resurs]. – [Tekst. dani]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/65-98-%D0%BF>. – Nazva z ekranu.
5. Profesijna osvita: slovnyk: navch. posib. / [uklad.: S. Goncharenko, I. A. Zyazyun, N. G. Nychkalo ta. in.; za red. N. Nychkalo]. – K.: Vyshha shkola, 2000. – 381 s.
6. Pyatnychuk T. V. Formuvannya profesijnoyi kompetentnosti majbutnix oporyadzhuvalnykiv budivelnix u profesijno-texnichnyx navchalnyx zakladax: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Pyatnychuk Tetyana Volodymyrivna; Nacz. akad. ped. nauk; In-t prof.-texn. osvity. – K., 2015. – 198 s.

Петренко Л.М. Інформаційно-аналітична діяльність як основа професійної компетентності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення

Здійснено порівняльний аналіз чинного та нового проекту Державного стандарту з професії 4113 «Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення». За його результатами автор констатує, що в основу професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників I та II категорії покладено інформаційно-аналітичну діяльність. У статті зазначається, що в представленому для обговорення проекті,

розробленому на компетентнісній основі, розширено функції майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення. Критичний аналіз Типового навчального плану, який міститься в проекті Державного стандарту, уможливив виявити певні недоліки: невідповідність ключових компетентностей, які мають бути сформовані у майбутніх робітників, їх заміна на перелік професійних особистісних якостей; термінологічна невизначеність (поняття «професійна компетентність» вживається у множині, що наводить на думку про підготовку кваліфікованих робітників з декількома професійними компетентностями).

За результатами наукового пошуку, збору, оброблення та аналізу інформації, отриманої з різних джерел автором побудовано структурно-функціональну модель майбутнього кваліфікованого робітника з професії 4113 «Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення» нового типу (2017 р.). В її основу покладено інформаційно-аналітичну діяльність, яка корелює з професійною компетентністю. Дана модель має практичне значення – вона уможливило своєчасне внесення корективів у зміст навчання педагогами-практиками, розроблення навчально-методичного забезпечення, запровадження сучасних методик і технологій у педагогічний процес, що може позитивно вплинути на якість професійної підготовки кваліфікованих робітників зазначеної професії для різних галузей національної економіки.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність, професійна компетентність, майбутній оператор з обробки інформації та програмного забезпечення, Державний стандарт, професійна освіта.

Петренко Л. М. Информационно-аналитическая деятельность как основа профессиональной компетентности будущих операторов по обработке информации и программного обеспечения.

Осуществлен сравнительный анализ действующего и нового проекта Государственного стандарта профессии 4113 «Оператор по обработке информации и программного обеспечения». Полученные результаты позволили автору констатировать, что в основу профессиональной компетентности будущих квалифицированных рабочих I и II категории положена информационно-аналитическая деятельность. В статье отмечается, что в представленном для обсуждения проекте, разработанном на компетентностной основе, расширены функции будущих операторов по обработке информации и программного обеспечения.

Критический анализ Типового учебного плана, который содержится в проекте Государственного стандарта, дал возможность выявить определенные недостатки: несоответствие ключевых компетенций, которые должны быть сформированы у будущих рабочих, их замена на перечень профессиональных личностных качеств; терминологическая неопределенность (понятие «профессиональная компетентность» употребляется во множественном числе, что наводит на мысль о подготовке квалифицированных рабочих с несколькими профессиональными компетентностями).

В результате научного поиска, сбора, обработки и анализа информации, полученной из различных источников, автором построена структурно-функциональная модель будущего квалифицированного рабочего профессии 4113 «Оператор по обработке информации и программного обеспечения» нового типа (2017 г.). В ее основу положена информационно-аналитическая деятельность, которая коррелирует с профессиональной компетентностью. Данная модель имеет практическое значение – она позволяет своевременно вносить педагогами-практиками коррективы в содержание обучения, осуществлять разработки учебно-методического обеспечения, внедрять современные методики и технологий в педагогический процесс, который может положительно повлиять на качество профессиональной подготовки квалифицированных рабочих указанной профессии для различных отраслей экономики.

Ключевые слова: информационно-аналитическая деятельность, профессиональная компетентность, будущий оператор по обработке информации и программного обеспечения, Государственный стандарт, профессиональное образование.

Petrenko L. M. Information-analytical activity as the basis of professional competence of future operators for processing information and software.

The comparative analysis of the current and the new draft State standard from the profession 4113 «Operator of information and software processing» is carried out. According to his results, the author states that the basis of professional competence of future skilled workers of the 1st and 2nd category is the information-analytical activity. The article states that in the submitted for discussion the project, developed on a competent basis, expanded the functions of future operators of information processing and software. The critical analysis of the Typical Curriculum contained in the draft State Standard made it possible to identify certain disadvantages: the discrepancy between the key competencies that should be formed by future workers was replaced by a list of professional personal qualities; terminological uncertainty (the term «professional competence» is used in the plural, which suggests the training of skilled workers with several professional competencies).

Based on the results of scientific research, collection, processing and analysis of information obtained from various sources, the author constructed a structural-functional model of the future skilled worker from the profession of 4113 «Operator of information and software processing» of a new type (2017). It is based on informational and analytical activities that correlate with professional competence. This model has practical value - it enables the timely introduction of corrections in the content of teaching by practicing teachers, the development of teaching and methodological support, the introduction of modern methods and technologies in the pedagogical process, which can positively affect the quality of the professional training of skilled workers of the profession in question for different branches of the national economy.

Key words: information-analytical activity, professional competence, future operator of information and software processing, state standard, professional education.

Навчально-науковий інститут менеджменту та психології,
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», НАПН України
04053, м. Київ, вул. Січових стрільців, 52-А
Учебно-научный институт менеджмента и психологии,
ДВНЗ «Университет менеджмента образования», АПН Украины
04053, г. Киев, ул. Сечевых стрелцов, 52-А
Navchalno-naukovyi instytut menezhmentu ta psykholohii,
DVNZ «Universytet menezhmentu osvity», NAPN Ukrainy
04053, m. Kyiv, vul. Sichovykh striltstv, 52-A

АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ «УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ»

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку професійно-технічної освіти в Україні особливої ваги набирає проблема взаємовідповідності змін у навчально-виховному процесі та системі управління професійно-технічними навчальними закладами (ПТНЗ). Їх поява в освітньому просторі України, різноманіття, змістовна робота щодо запровадження особистісно орієнтованого, багатопрофільного, проектного навчання тощо потребують конструювання ефективних систем управління із застосуванням технологій, адекватних процесам, що відбуваються в освіті. Вони мають бути спрямовані на модернізацію управлінських взаємозв'язків в освітянській сфері, організацію та забезпечення належного стану навчально-виховного процесу в закладах освіти.

Дослідження проблем управління ПТНЗ потребує насамперед дефініції поняття «управління», яке з'явилося в науці і практиці не так давно. Вивчення словникової літератури дає змогу з'ясувати, що дане поняття походить від давньоанглійського «manage» (латинське слово «манус»), що означає «рука». Найчастіше з поняттям «управління» в педагогічному менеджменті застосовується слово «керівництво». У сучасній науці і практиці ці поняття виступають як ідентичні, взаємозамінні. У теорії управління і менеджменту налічується безліч дефініцій категорії «управління». Проаналізувавши та систематизувавши їх, пропонуємо виділити основні концептуальних підходи до визначення терміну «управління професійно-технічним навчальним закладом».

Аналіз досліджень і публікацій. Науково-теоретичні та організаційно-педагогічні основи управління в системі професійно-технічної освіти детально висвітлені в працях Д. Айстраханова, С. Артюха, С. Батишева, А. Дьоміна, Г.Єльнікової, В. Олійника, Л. Петренко, В.Свистун, Л. Сергєєвої, О. Щербак, М. Ярмаченка та ін.

Аналіз наукових праць зарубіжних дослідників (А. Барабанчиков, О. Бондарев-

ська, М.Букач, О. Гармаш, Т. Іванова, Н. Комар, С.Муцинов, О. Рудницька, С. Пекельна та ін.) та вітчизняних учених, зайнятих проблемами розвитку менеджменту освіти в країні (А. Вовчак, Б. Гаєвський, А. Гошко, О. Грішнова, І. Зязюн, Г. Єльнікова, Л. Калініна, Л. Карамушка, С. Королюк, В. Олійник, В. Родін, С. Подмазін та ін.) дають підставу констатувати, що «управління професійно-технічним навчальним закладом» як спеціальне наукове поняття потребує всебічного розгляду, оскільки являє собою педагогічну систему і водночас її елемент, особистісне утворення, діалектичну інтегровану єдність соціальних цінностей, між якими існують певні зв'язки і відношення, що формуються, реалізуються, вдосконалюються в різноманітних видах професійно-педагогічної діяльності.

Метою дослідження є проведення аналізу дефініцій поняття «управління професійно-технічним навчальним закладом».

Виклад основного матеріалу. У педагогічному дослідженні аналіз словникової літератури є важливим і необхідним етапом вивчення понятійного компоненту структури концепту. Насамперед, вважаємо за необхідне з'ясувати суть поняття «дефініція», яка достатньо повною мірою розкрита у гуманітарній енциклопедії: дефініція або визначення (утворено від латинського слова: «definitio» – межа, кордон) – це, по-перше, логічна операція, що розкриває зміст (сене) імені за допомогою опису істотних і характерних ознак предметів або явищ, що позначаються даними ім'ям (денотата імені); а по-другому, це експлікуюче значення терміну мови, або поняття [3].

Визначення дефініцій поняття «управління професійно-технічним навчальним закладом» пов'язано із тлумаченням основного поняття «управління», а тому наступним кроком нашого дослідження є визначення його суті.

Процеси управління як особливий вид діяльності людей виникли як потреба забезпечити цілеспрямованість й узгодженість роботи

людей. У міру зростання спільної діяльності, її ускладнення, поглиблення спеціалізації та кооперації праці виникла потреба виділення управлінської праці як специфічної трудової діяльності. З'явилася потреба в керівниках, здатних приймати грамотні, обґрунтовані рішення і керувати тисячами найманих кваліфікованих працівників, а також у визначенні їх кола обов'язків, повноважень і відповідальності. Потрібні були професіонали, компетентні менеджери, здатні організувати управління виробництвом на науковій основі, які вміють діяти в рамках законів.

Таким чином, управління – це осмислена дія людини на процеси, об'єкти, а також на людей для надання потрібної спрямованості їх діяльності і отримання бажаного результату [21]. Очевидно, щоб забезпечити ефективність управління, необхідно перш за все знати його методологічні та теоретичні основи. У зв'язку з цим ми звернулись до вивчення його історичних витоків і сутності.

Одну із перших теорій управління створив Конфуцій (551- 479 рр. до н.е.). Для нас це посилення є цінним насамперед тим, що Конфуцій проявляв турботу про людей. Це управління без компромісів, воно передбачає турботу про людей і їх благо, а ще захист ідей строгої соціальної диференціації, ієрархічного розподілу обов'язків між членами суспільства [1].

Поняття «управління» багато в чому визначається специфікою досліджуваного об'єкта. Так, кібернетика характеризує управління як спроможність цілісних динамічних утворень здійснювати цілеспрямовану перебудову своїх організмів відповідно до змін умов у внутрішньому і зовнішньому середовищі їх існування. Ця перебудова відбувається шляхом переробки інформації, що циркулює за принципом прямого і зворотного зв'язку між керуючим пристроєм та керованою системою. Завдяки управлінню та або інша система не тільки підтримує свою цілісність, а й оптимізує своє функціонування [21].

Необхідно зробити застереження, що не кожний вплив людини на предмети навколишнього середовища й людей є управлінням. Може йтися про управління тільки в разі, коли невеликий по зусиллю та витраченій енергії вплив породжує значний, відчутний результат. Як правило, управління має на меті впорядкованість будь-якого процесу, організацію спільної діяльності людей шляхом узгодження та координації їх зусиль. Розрізняють два основних види управління: управління за допомогою примусу, без необхідного взаєморозуміння, злагоди та співчуття виконавців, й відповідно другий вид – управління на основі загальної згоди. Управління на основі загальної згоди – єдиний ефек-

тивний вид управління [22].

На практиці для визначення діяльності з координації роботи людей найчастіше використовують такі поняття: «адміністрування», «управління», «менеджмент», «керівництво». Так, поняття «адміністрування» поширюється на управління державними органами, а також для визначення процесів керівництва діяльністю апарату управління підприємства. Три інші поняття розглянемо докладніше.

Слово «управління» відповідає латинському «administration», що в перекладі означає «діяльність під чийось керівництвом, служба у підпорядкованості». Це найбільш загальне поняття, яке поширюється на безліч процесів, явищ, об'єктів (державні, громадські, господарські, технічні системи). Суть поняття «управління» визначається по-різному в філософії, політекономії, кібернетиці, психології, праві, політології та інших науках. Деякі вчені в термін «управління» вкладають універсальне поняття, яке в кожен історичну епоху, в тому або іншому державному устрої суспільства, з одного боку, зберігає в собі класичні риси й ознаки, а з іншого – наповнюється новим змістом, яке відображає ті або інші особливості історичної епохи [22].

У безлічі різних визначень підкреслюється значення того чи іншого аспекту управлінської діяльності. Так М. Мескон, Ф. Хедоурі, М. Альберт переконують, що «управління – це процес планування, організації, мотивації і контролю, який необхідний для того, щоб сформулювати і досягти цілей організації» [11]. Саме цілеспрямовану дію на об'єкт з метою змінити його стан або поведінку у зв'язку зі зміною обставин називають управлінням О. Кузьмін і О. Мельник [8]. Відповідно, за визначенням О. Соколова, «управління» – це особливий вид діяльності керівного і адміністративного характеру, яке здійснюється в межах постійно діючої, цілеспрямованої системи колективної праці в усіх галузях суспільного життя [19]. Іншої точки зору до визначення «управління» має А. Нікуліна, яка вважає, що управління – це вплив на об'єкт за допомогою інформації для досягнення певної мети [12]. В. Пікельна наводить декілька трактувань поняття «управління». Вона називає його процесом упорядкування системи, при якому заздалегідь поставлена мета; керівництвом колективом людей; складним цілеспрямованим процесом впливу керуючої системи на керований об'єкт, здійснюваного за певною технологією за допомогою системи різноманітних методів і технічних засобів; впливом на колектив людей з метою координації й узгодженості їх діяльності [16].

Управлінням, відповідно до тлумачних слівників, називають об'єктивний процес упоряд-

кування систем, суть якого полягає в забезпеченні їхньої цілісності, підтримання заданого режиму діяльності й досягненні мети шляхом обміну інформації між їхніми підсистемами (керуючою і керованою) каналами прямого і зворотного зв'язку, а також «спрямування діяльності роботи когось, чого-небудь; бути на чолі когось, чогось; спрямування ходу якогось процесу, вплив на розвиток, стан чого-небудь» [13; 20].

Поняття «управління освітою» згідно словника «Професійна освіта» тлумачиться як «цілеспрямована діяльність людей, за допомогою якої забезпечуються оптимальні умови функціонування освіти, створюється системний механізм її регулювання на загальнодержавному місцевому рівнях і у навчально-виховних закладах, і наукових установах освіти». Це визначення повністю підходить і до управління професійно-технічною освітою, яка є складовою системи національної освіти України і спрямована на формування у громадян професійних знань, умінь, навичок, розвиток духовності, культури, відповідного технічного, технологічного й економічного мислення з метою створення умов для їхньої професійної діяльності [17].

Розглядаючи адміністративне право, О. Костькова наголошує, що поняття управління – це дії розпорядчого характеру, спрямовані на функціонування складно організованих систем, які покликані забезпечити їх збереження, підтримати режим діяльності. Виділяючи об'єкт, суб'єкт і зміст управління О. Костькова стверджує, що об'єкт управління – різні системи і їх складові (люди, явища, події тощо). Суб'єкти управління – це завжди люди. Так, виділяючи дві групи суб'єктів управління: одноосібні (директор) та колегіальні (групи людей), вона визначає, що зміст управління – праводносини, що виникають в ході управлінської діяльності, які включають в себе вплив на об'єкти шляхом узгодження, напрямів різних дій, процесів суб'єктом управління, шляхом застосування відповідних методів і механізмів [6].

Отже, результати вивчення наукових джерел уможливають висновок, що немає єдності у поглядах на сутність управління, представлених у публікаціях українських науковців останніх років. Так, науковці зазначають, що управління – це діяльність, яка забезпечує планомірний і цілеспрямований вплив на управлінську систему з метою її максимального функціонування; інші розглядають управління як сукупність організаційних, методичних, кадрових та інших заходів, спрямованих на продуктивне функціонування педагогічного процесу [21]. Таким чином, управління з'єднує

людські і матеріальні ресурси для виконання завдань, що стоять перед організацією.

Окрім цього, необхідно зазначити, що застосування терміну «управління» правомірне щодо загальної характеристики цього виду людської діяльності. Якщо мова йде про зміст, форми і методи управлінського впливу суб'єкта управління на об'єкт управління в умовах ринкової економіки, то тут застосовується термін «менеджмент».

Поняття «менеджмент» використовується переважно для характеристики процесів управління господарськими організаціями в умовах ринку. У широкому розумінні менеджмент – це наука про теорію управління виробництвом, яка орієнтована, по-перше, на людину як на основне джерело підвищення продуктивності роботи, а по-друге – на реалізацію об'єктивних економічних законів та узгодження економічних інтересів. У вузькому розумінні менеджмент – це процес, спрямований на ефективне використання ресурсів для досягнення організаційних цілей в постійно мінливих умовах [22].

З огляду на тему нашого дослідження варто взяти до уваги, що управління підприємством включає управління працівниками, засобами виробництва, матеріальними ресурсами, фінансами та інформацією. Провідне місце тут належить управлінню персоналом. Сукупність усіх перерахованих видів і форм управління в науковій літературі прийнято називати менеджментом або керівництвом.

Поняття «керівництво» застосовується, як правило, для характеристики вміння того чи іншого керівника впливати на поведінку і мотиви діяльності підлеглих з метою вирішення виробничих задач. На думку О. Кузьміна, керівництво – це управління людьми. Ця діяльність включає забезпечення співпраці між працівниками організації, кадрову політику, навчання, інформування, мотивацію працівників [19]. Таким чином, керівництво – це процес впливу на поведінку і мотиви діяльності підлеглих з метою вирішення виробничих завдань.

У наукових працях Л. Петренко зазначається, що термін «керівник» вживається стосовно до осіб, які представляють установу або підприємство, спрямовують діяльність і керують іншими людьми в їх спільній діяльності в досягненні певних цілей. Керівник – це особа, яка наділена повноваженнями приймати управлінські рішення і здійснювати організацію їх виконання, яка більшу частину робочого часу відводить керівництву персоналом [15].

Таким чином, основна відмінність між поняттями «керівник» і «менеджер» полягає в тому, що керівники – це особи, які призначені чи обрані на керівні посади або зайняли їх

за власним бажанням (власники підприємств). Вони можуть мати будь-яку спеціальність, наприклад: інженер, економіст, фінансист, агроном, вчитель. А менеджер – це професіонал, який в обов'язковому порядку займає офіційну посаду й має спеціальну управлінську освіту.

Провідну роль серед процесів й засобів взаємодії відіграє управління як вид діяльності, що забезпечує ефективне й продуктивне досягнення цілей шляхом планування, організації діяльності, здійснення лідерства (керівництва) та контролю за організаційними ресурсами, до яких належать: люди (людські ресурси); капітал; матеріали, технології та інформація [9].

Подальший науковий пошук ми вважали за доцільне спрямувати на з'ясування суті поняття «управління людськими ресурсами». Згідно глосарію основних термінів професійної освіти: «Управління людськими ресурсами – комплексний термін, який охоплює набір: атестацію, підготовку та професійний розвиток працівників, які працюють в організації» [2]. Г. Дмитренко розглядає управління як діяльність: «Управління трудовими ресурсами – організація доцільної трудової діяльності людей в інтересах суспільства, конкретної організації і самої людини» [4].

З творчою діяльністю людей пов'язаний педагогічний менеджмент, який має свою специфіку. Так, у роботі В. Симонова [18] педагогічний менеджмент характеризується як теорія, методика і технологія ефективного управління освітнім процесом. Він підкреслює, що менеджмент взагалі можна розуміти як уміння керівника домагатися поставлених цілей, використовуючи працю, інтелект і мотиви поведінки інших людей, і як сплав науки і мистецтва управління людьми і соціальними процесами.

Безумовно, у сучасну професійну педагогіку вводяться нові поняття й категорії, що вказує на її постійний розвиток і конвергенцію з іншими науками, зокрема, менеджментом. А тому актуальності набуває обґрунтування понятійного апарату дослідження, його смислове визначення. Згідно з нормативно-правовими документами під поняттям «керівники» ПТНЗ нині розуміють: директора і його заступників, директора (завідувача) філіалу, завідувача відділення, старшого майстра, методиста, тобто тих осіб, які працюють на керівних посадах, визначених Типовими штатними нормативами ПТНЗ. Вони мають затверджені функціональні обов'язки, що корелюють зі змістом наукової категорії «менеджер освіти».

Водночас зазначимо, що менеджер освіти – це особа, яка професійно здійснює функції педагогічного менеджменту на рівні будь-якої педагогічної системи (від міністра освіти, його заступників, інспекторів відділів освіти

і до окремого викладача). Менеджер навчально-пізнавального процесу – це вчитель, вихователь, викладач, педагог, який виступає в професійній ролі суб'єкта системи управління навчально-пізнавальною діяльністю тих, кого він навчає і виховує. Менеджер навчально-виховного процесу – це керівник закладу освіти (директор, його заступники), який виступає в професійній ролі суб'єкта системи управління навчально-виховною (педагогічною) діяльністю працівників освіти. Тому, коли йдеться про педагогічний менеджмент, то мають на увазі управління, притаманне цілісному навчально-виховному процесу як окремій педагогічній системі типу «заклад освіти» [7].

У проекції на освітній процес педагогічний менеджмент – це комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління, спрямований на підвищення ефективності освітнього процесу. Можна відзначити, що будь-який викладач є, по суті, менеджером навчально-пізнавального процесу (як суб'єкт управління ним), а керівник ПТНЗ – менеджером навчально-виховного процесу в цілому [14].

Аналіз управління навчальними закладами та вивчення стану на сучасному етапі практичної діяльності визначають, що ПТНЗ – це цілісне соціальне утворення, яке має власну структуру і виконує специфічні функції в суспільстві: виховує та навчає учнів, забезпечує їхню професійну самореалізацію в галузевих підрозділах.

Отже, погоджуючись з думкою Л. Петренко, ми визначаємо, що управління ПТНЗ – це діяльність людей (управляючої підсистеми), спрямована на реалізацію мети навчального закладу, забезпечення його функціонування шляхом створення оптимальних прогностичних, педагогічних, психологічних, кадрових, організаційних, матеріально фінансових та інших умов, що передбачають закономірності й особливості розвитку процесів виховання, освіти і науки, їх організацію та здійснення, забезпечення навчального процесу кадрами, майном, фінансами [15].

Безумовно, існує безліч інших дефініцій, відповідно за якими управління визначається як елемент, функція, вплив, процес, результат, вибір тощо. Відповідно підкреслимо, якщо управління здійснює суб'єкт, то його слід розглядати як діяльність. Це дає змогу констатувати: управління – вид практичної діяльності та пояснити «багатогранність» управління, а також примирити між собою різні підходи до визначення даного поняття.

Отже, підсумовуючи результати вивчення суті поняття «управління», наведемо його тлумачення стосовно навчального закладу: «це

цілеспрямована, активна взаємодія керівника з іншими учасниками освітнього процесу з метою забезпечення координації зусиль щодо оптимального функціонування установи та переведення її на більш високий якісний рівень.

Резюмуючи представлені вище дефініції, приходимо до висновку, що управління ПТНЗ – це цілеспрямована дія на цілісну систему навчального закладу або окремої підсистеми, що утворюють ціле, з метою забезпечення функціонування, удосконалення, розвитку, оптимального досягнення мети – підготовки кваліфікованих кадрів.

Відтак, аналіз дефініцій поняття «управління професійно-технічним навчальним закладом» дає змогу зробити кілька **висновків**: кожний з розглянутих термінів більшою або меншою мірою відображає об'єктивно притаманні управлінню особливості, але не відображає усього

їх комплексу; теорії «наукового управління», «людських стосунків», «економічної ефективності освіти», «розвитку освітнього закладу» підходять до організації як до системи і пропонують шукати відповіді на всі питання, що виникають, усередині самої системи; сучасні зарубіжні теорії управління, з одного боку, намагаються подолати обмеженість попередніх теорій, а з іншого – інтегрувати все найцінніше, що було в більш ранніх теоріях; сучасна теорія управління навчальними закладами фактично спирається на моделі управління з явно обмеженими можливостями – теорії наукового управління та адміністративного управління.

Метод аналізу дефініцій сприяв розумінню сутності в системі управління у професійно-технічному навчальному закладі та визначенню основних складових щодо його ефективного розвитку.

Література

1. Богута І. Історія філософії в короткому викладі / Пер. з чеського І. Богута. – М.: Думка, – 2004. – 590с.
2. Глосарій основних термінів професійної освіти / упоряд. Т. М. Десятов / за заг. ред. Н. Г. Ничкало. – К.: Вид-во «АртЕк», 2009. – 192 с.
3. Гуманитарная энциклопедия: информационно-аналитический портал [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <http://gtmarket.ru/encyclopedia/>.
4. Дмитренко Г. А. Управління людськими ресурсами: навч. посіб. / Г. А. Дмитренко, Н. Г. Протасова. – Х.: Олді-плюс, 2006. – 66с.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед наук України, головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040с.
6. Костькова О. В. Административное право / О. В. Костькова. – М.: Аллель, 2010. – 64с.
7. Крижко В. В. Теорія та практика менеджменту в освіті Навчальний посібник. Видання 2-ге допрацьоване. – К.: Освіта України, 2005. – 256 с.: мал.
8. Кузьмін О. Е. Основи менеджменту / О. Е. Кузьмін, О. Г. Мельник. – К.: «Академвидав», 2003. – 414с.
9. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: секрети успішного управління. – Х.: Вид. Група «Основа», 2005. – 205с.
10. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника / О. І. Мармаза. – Х.: Видав, група «Основа», 2007. – 448 с. – (Серія «Адміністратору школи»).
11. Мескон М. Основи менеджменту / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі; перекл. з англ. Л. І. Євченко. – М.: В-во «ДЕЛО», 2007. – 493с.
12. Никулина А. С. Социально-психологические основы управленческой деятельности / А. С. Никулина – Донецк. – 1992. – 36с.
13. Новий тлумачний словник української мови у 3 т., Т. 1,3 [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К.: Аконтіт, 2005. – 927с.
14. Новиков Д. А. Методология управления. – М.: Либроком, 2011. – 128 с. (Серія «Умное управление»).
15. Петренко Л. М. Професійна освіта і навчання в Україні: сучасні технології управління : Методичний посібник / Л. М. Петренко, А. Р. Козак, С. П. Коваленко. За заг. ред. Петренко Л. М. – Д.: ІМА-прес, 2011. – 152с.
16. Пикельна В. С. Теоретические основы управления (школоведческий аспект): Методическое пособие / В. С. Пикельна – М.: Высшая школа. – 1990. – 175с.
17. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад.: С.У. Гончаренко та ін.; За ред. Н. Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – С. 217.
18. Симонов В. П. Педагогический менеджмент: 50 НОУ-ХАУ в области управления образовательным процессом. Учебн. пособ. / В.П. Симонов – М., 1997. – 264с.
19. Соколов А. Г. Научные основы управления профессионально-техническим заведением / Соколов А. Г. – М., 1989. – 208с.
20. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – Довіра, 2006. – 789 с. – (Словники України).
21. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом: Навч. посіб. / Є.М. Хриков – К.: Знання, 2006. – 365с.
22. Шатун В. Т. Основи менеджменту: навчальний посібник. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 376с.

References

1. Boghuta I. (2004). Istorija filosofiji v korotkomu vykladi / Per. z chesjkogho I. Boghuta. M.: Dumka. – 590s.
2. Ghlosarij osnovnykh terminiv profesijnoji osvity / uporjad. T. M. Desjatov / za zagh. red. N. Gh. Nychkalo. K.: Vyd-vo «ArtEk», 2009. – 192s.
3. Gumanitarnaja jenciklopedija: informacionno-analiticheskij portal [Elektronnij resurs] // Centr gumanitarnyh tehnologij. – 2016. – Rezhim dostupu do resursu: <http://gtmarket.ru/encyclopedia/>.

4. Dmytrenko G. A. (2006). Upravlinnja ljuds'kymy resursamy: navch. posib. / Gh. A. Dmytrenko, N. Gh. Protasova. Kh.: Oldi-pljus. – 66s.
5. Encyklopedija osvity / Akad. ped nauk Ukrainy, gholovnyj red. V. Gh. Kremenj – K.: Jurinkom Inter. – 2008. – 1040s.
6. Kost'kova O.V. (2010). Administrativnoe pravo/ O.V. Kost'kova. – M: Allel'. – 64s.
7. Kryzhko V.V. (2005). Teorija ta praktyka menedzhmentu v osviti Navchalnyj posibnyk. Vydannja 2-ghe dopracjovane., K.: Osvita Ukrainy, 256s.: mal.
8. Kuzjmin O. E. (2003). Osnovy menedzhmentu / O. E. Kuzjmin, O.Gh. Meljnyk., K.: «Akademvydav». – 414s.
9. Marmaza O. I. (2005). Menedzhment v osviti: sekrety uspishnogho upravlinnja, X.: Vyd. Ghrupa «Osnova». – 205s.
10. Marmaza O. I. (2007). Menedzhment v osviti: dorozhnja karta kerivnyka / O. I. Marmaza., X.: Vydav, ghrupa «Osnova». – 448s. – (Serija «Administratoru shkoly»).
11. Meskon M. (2007). Osnovy menedzhmentu/ M. Meskon, M. Aljbert, F. Khedouri; perekl. z anghl. L. I. venko., M.: V-vo «DELO». – 493s.
12. Nikulina A. S. (1992). Social'no-psihologicheskie osnovy upravlencheskoj dejatel'nosti / A.S. Nikulina, Doneck. – 36s.
13. Novyj tlumachnyj slovnyk ukrajins'koji movy u 3 t., T. 1,3 [uklad. V. Jaremenko, O. Slipushko]. – K.: Akonit, 2005. – 927s.
14. Novikov D. A. (2011). Metodologija upravljenja., M.: Librokom. – 128s. (Serija «Umnoe upravljenje»).
15. Petrenko L. M. (2011). Profesijna osvita i navchannja v Ukraini: suchasni tekhnologhiji upravlinnja : Metodychnyj posibnyk / L. M. Petrenko, A. R. Kozak, S. P. Kovalenko. Za zagh. red. Petrenko L. M., D.: IMA-pres. – 152s.
16. Pikel'na V. S. (1990). Teoreticheskie osnovy upravljenja (shkolovedcheskij aspekt): Metod. Posobie / V. S. Pikel'na – M.: Vysshaja shkola. – 175s.
17. Profesijna osvita: Slovnyk: Navch. posib. / Uklad.: S.U. Ghoncharenko ta in.; Za red. N.Gh. Nychkalo. – K.: Vyshha shk., 2000. – S. 217.
18. Simonov V. P. (1997). Pedagogicheskij menedzhment: 50 NOU-HAU v oblasti upravljenja obrazovatel'nym processom. Uchebn. posob./ V.P. Simonov. M. – 264s.
19. Sokolov A. G. (1989). Nauchnye osnovy upravljenja professional'no-tehnicheskim zavedeniem / Sokolov A. G. M.. – 208s.
20. Suchasnyj slovnyk inshomovnykh sliv: Blyzko 20 tys. sliv i slovopoluchenj / Uklaly: O. I. Skopnenko, T. V. Cymbaljuk. – Dovira, 2006. – 789s. – (Slovnyky Ukrainy)
21. Khrykov J. M. (2006). Upravlinnja navchalnym zakladom: Navch. Posib./ Je. M. Khrykov – K.: Znannja. – 365s.
22. Shatun V. T. (2006). Osnovy menedzhmentu: navchalnyj posibnyk. – Mykolajiv: Vyd-vo MDGhU im. Petra Moghyly. – 376s.

Пищик О.В. Анализ дефиниции понятия «управління професійно-технічним навчальним закладом».

В даному дослідженні проводиться аналіз дефініції поняття «управління професійно-технічним навчальним закладом» на матеріалі словникових визначень з метою уточнення його етимології, виявлення його основних семантичних складових і значень. Описуються слова, що асоціативно співвідносяться з лексемою управління, робиться спроба визначити головні компоненти для виявлених груп.

Методологічне обґрунтування управління пов'язане із використанням поняття «управління професійно-технічним навчальним закладом», в основі якого покладено розуміння його як особливого виду професійної діяльності керівників. Ця діяльність здійснюється з метою надання потребуючим людям сприяння у соціалізації і ресоціалізації.

Управління як сфера людської діяльності виникло разом із формуванням соціуму – сукупності людей, що існують, певним чином взаємодіючи між собою у процесі спільного виконання тих чи інших робіт. Визначальним етапом у розвитку управління стало зародження і становлення державності. Управління освітніми організаціями – є різновидом соціального управління. Це сучасний напрямок управлінської діяльності, який спрямований на досягнення певних цілей установами освіти, що діють в ринкових умовах, шляхом раціонального використання матеріальних, людських і інших ресурсів зі застосуванням науково обґрунтованих форм, принципів, функцій і методів.

Уточнено, що запровадження ринкових відносин у практику господарювання вимагає принципової зміни методів управління на всіх рівнях управлінської ієрархії. Цим обумовлюється вивчення нових підходів і форм управління, зокрема, менеджменту як особливого виду управління. Менеджмент як наукова дисципліна пройшов довгий і суперечливий шлях становлення, і розглядати його потрібно з урахуванням історичного досвіду та цілей і задач, які були характерними для різних етапів розвитку суспільства.

Ключові слова: адміністрування, керівник, керівництво, менеджмент, педагогічний менеджмент, управління, управління людськими ресурсами, управління професійно-технічним навчальним закладом.

Пищик Е. В. Анализ дефиниции понятия «управление профессионально-техническим учебным заведением».

В данном исследовании проводится анализ дефиниции понятия «управление профессионально-техническим учебным заведением» на материале словарных определений с целью уточнения его этимологии, выявление его основных семантических составляющих и значений. Описываются слова, ассоциативно соотносятся с лексемой управления, делается попытка определить главные компоненты для выявленных групп. Методологическое обоснование управления связано с использованием понятия «управление профессионально-техническим учебным заведением», в основе которого лежит понимание как особого вида профессиональной деятельности руководителей. Эта деятельность осуществляется с целью предоставле-

ния нуждающимся людям содействие в социализации и ресоциализации.

Управление как сфера человеческой деятельности возникло вместе с формированием социума – совокупности людей, существующих определенным образом, взаимодействуя между собой в процессе совместного выполнения тех или иных работ. Определяющим этапом в развитии управления стало зарождение и становление государственности. Управление образовательными организациями является разновидностью социального управления. Это современное направление управленческой деятельности, направленное на достижение определенных целей учреждениями образования, действующими в рыночных условиях, путем рационального использования материальных, человеческих и других ресурсов с применением научно обоснованных форм, принципов, функций и методов.

Уточнено, что внедрения рыночных отношений в практику хозяйствования требует принципиального изменения методов управления на всех уровнях управленческой иерархии. Этим обуславливается изучение новых подходов и форм управления, в частности, менеджмента как особого вида управления. Менеджмент как научная дисциплина прошел долгий и противоречивый путь становления, и рассматривать его нужно с учетом исторического опыта и целей и задач, которые были характерны для различных этапов развития общества.

Ключевые слова: администрирование, руководитель, руководство, менеджмент, педагогический менеджмент, управление, управление человеческими ресурсами, управление профессионально-техническим учебным заведением.

Pishchik E. V. Analysis of definition concept «management by professional and technical educational institution».

In this study an analysis of the definition of the concept of «management of a vocational and educational institution» is conducted on the basis of vocabulary definitions in order to clarify its etymology, to identify its main semantic components and meanings. Described words that associate with the control token, an attempt is made to identify the main components for the identified groups.

The methodological substantiation of management is connected with the use of the concept of «management of a vocational and technical educational institution», which is based on understanding of it as a special kind of professional activity of managers. This activity is carried out in order to assist people in need of socialization and re-socialization.

Management, as a sphere of human activity, arose together with the formation of society - the totality of people existing, in some way interacting with each other in the process of joint execution of certain works. The decisive stage in the development of governance was the emergence and establishment of statehood. Management of educational organizations is a kind of social management. This is a modern direction of management activity aimed at achieving educational institutions operating in market conditions for defined goals through the rational use of material, human and other resources, using scientifically grounded forms, principles, functions and methods.

It is specified that the introduction of market relations in the practice of management requires a fundamental change in management methods at all levels of the management hierarchy. This stipulates the study of new approaches and forms of management, in particular, management as a special type of management. Management as a scientific discipline has undergone a long and contradictory path of formation, and it is necessary to consider it, taking into account historical experience and goals and objectives that were characteristic of different stages of development of society.

Keywords: administration, supervisor, management, management, pedagogical management, management, human resources management, management of vocational education and training institution.

РОЗДІЛ II

Методика і технології професійної освіти і навчання

УДК 337-057.212:37.041

Белікова Юлія Анатоліївна,
аспірант,

Донецький національний університет
імені Василя Стуса
21021, вул.600-річчя,21, Вінниця, Україна
Донецкий национальный университет
имени Василия Стуса
21021, ул.600-летия, 21, Винница, Украина
Donetsk National University named
after Vasily Stus
21021, street of the 600th anniversary, 21, Vinnytsia, Ukraine

РЕЗУЛЬТАТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ СТИМУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Модернізація освіти неможлива без розуміння майстра виробничого навчання як активного суб'єкта, що пізнає і перетворює себе в процесі діяльності. Теорія професійного саморозвитку передбачає: а) орієнтацію цілей, завдань, змісту, форм і методів на особистість, здатну до саморозвитку; б) демократизацію суб'єкт-суб'єктних стосунків викладач-студент на засадах взаємоповаги та співпраці; в) гуманістичний характер забезпечення інтелектуального розвитку студентів, формування бажання й умінь навчатися впродовж життя. Практика професійного саморозвитку майбутніх фахівців свідчить про те, що сучасна освіта не в повному обсязі здатна реалізувати ці вимоги. Проблемність цієї ситуації пов'язана з необхідністю реформувати: зміст освіти, навчальну, виховну та методичну роботи навчальних закладів. Розроблений та впроваджений проект системи стимулювання професійного саморозвитку майбутнього майстра виробничого навчання враховує провідні функції сучасного освітнього менеджменту: мотиваційну, проектувальну, організаційну, стимулювальну і контрольну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї розвитку людини в певному соціокультурному освітньому середовищі докладно розроблені у працях відомих психологів та педагогів: К. Левіна, Г. Ковальова, А. Петровського, К. Роджерса, В. Рубцова, В. Слободчикова, К. Юнга, В. Ясвіна та ін. Питання готовності до професійної діяльності досліджували: І. Бондарчук, Р. Ваврик, М. Верховська, М. Дяченко, В. Жлудько, Л. Кандибович, В. Кобзар, Л. Кондрашова, А. Костенко, О. Кучерявий, А. Линенко та ін. Особливості підготовки майстрів виробничого навчання висвітлені в працях Л. Комісарової, Н. Самойленко, О. Юртаєвої та ін. Теоретичні основи безперервної професійної освіти розкриті в роботах А. Гуржія, В. Лу-

гового, Н. Ничкало, Л. Пуховської, В. Радкевич, С. Сисоєвої, О. Щербак, В. Ягупова.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є: 1) презентувати концептуальні положення проекту стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання у процесі фахової підготовки; 2) довести ефективність розробленої системи стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання у процесі фахової підготовки засобами самоосвіти і самовиховання.

Виклад основного матеріалу. У сучасних соціокультурних умовах, в період зміни парадигми освіти від знаннєвої до компетентнісної, пріоритетними стають професійний та особистий розвиток. Зміст освіти має бути зорієнтовано на забезпечення самовизначення особистості, створення умов для її самореалізації; формування людини і громадянина, підготовленого до вступу в сучасне йому суспільство і націленого на вдосконалення цього суспільства. Ці завдання забезпечуються організацією педагогічних умов, впливів, але одночасно в психіці майбутнього фахівця йдуть внутрішні процеси самопізнання, самовиховання, самовизначення, самоствердження, самоактуалізації.

Професійний саморозвиток майстра виробничого навчання – це неперервний процес незворотної позитивної зміни якісних станів його сфер особистості як особливої системи (духовно-моральної, потребнісно-мотиваційної, когнітивної), результат усвідомлення потреби у самоосвіті та самовихованні як засобах оволодіння цінностями змісту інженерно-педагогічної освіти, набуття студентами таких новоутворень, як нові мотиви, цілі і інтереси фахового становлення і удосконалення впродовж життя; нові професійно-важливі знання, способи діяльності, новий досвід соціальної

комунікації, професійної творчості і самотворчості, що забезпечують якісний рух до соціального й особистісно значущого реального, цілісного образу «Я» – майстер виробничого навчання. Провідними особливостями професійного саморозвитку є: його здійснення на основі цільового проекту, побудованого за результатами повороту професійної свідомості на своє «Я»; організація майбутніми майстрами виробничого навчання професійного саморозвитку під впливом самоосвіти і самовиховання; наявність в системі таких цільових орієнтирів професійного саморозвитку студентів, як: формування мотивів активності у професійно-педагогічному саморозвитку; забезпечення емоційного переживання осмислення цінностей майстра виробничого навчання; формування установок на професійно-педагогічний саморозвиток впродовж життя. Розроблене концептуальне бачення системи професійного саморозвитку майбутнього майстра виробничого навчання – це цілісна сукупність принципів і цільових орієнтирів побудови її проекту. У якості цільових орієнтирів пропонуються додатково ввести в ОКХ інженерно-педагогічних спеціальностей професійні компетентності: здатність до проектно-аналітичної діяльності на посаді майстра виробничого навчання, здатність до самоуправління кар'єрним зростанням на основі побудови кар'єрограми майстра виробничого навчання, готовність до здійснення цілісного підходу у системі навчання і виховання учнів ПТНЗ.

Стрижень концепції – принципи і компоненти функціонування відповідної системи:

Мета: забезпечення ефективного професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання методами самоосвіти і самовиховання.

Завдання: стимулювання та мотивація професійного розвитку; підвищення рівня компетентності; розширення сфери компетентностей особистості: ініціативність, відповідальність, корпоративність; формування професійної Я-концепції, сприяння формуванню у студентів індивідуального стилю професійної діяльності; проектування професійної кар'єри та альтернативних сценаріїв професійної діяльності; психологічна підтримка майбутнього спеціаліста.

Зміст професійної підготовки: соціально-гуманітарні, соціально-економічні, загально технічні, загально професійні та спеціальні знання і способи діяльності спеціалістів професійної освіти.

Технології: інформаційно-комунікаційна; проектно-діагностична; особистісно-розвивальна; тренінгові.

Моніторинг: кожний рівень професійного розвитку майбутнього фахівця потребує додат-

кового аналізу (репродуктивний, адаптивний, евристичний, рефлексивний, творчий, самоактуалізаційний).

Змістовий компонент: знання цінностей змісту професійно-педагогічної освіти на особистісному рівні; знання теорії і методики професійного саморозвитку особистості; уміння в сфері забезпечення власного професійно-педагогічного саморозвитку.

Цільовий компонент: актуалізація і розкриття вітального й аксіологічного (професійно-педагогічного) потенціалу майбутнього фахівця; сприяння розвитку особистісних і професійних якостей.

Принципи функціонування системи педагогічного стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів:

П1. Принцип соціальної доцільності професійно-педагогічного саморозвитку як результату професійної самоосвіти і самовиховання;

П2. Принцип адекватності між змістом самоосвіти майбутніх майстрів виробничого навчання та запитами ринку праці;

П3. Принцип самоцінності індивідуальної траєкторії професійного становлення та розвитку засобами самоосвіти і самовиховання;

П4. Принцип першочергового забезпечення потреб особистості майбутнього майстра в оволодінні теорією та методикою самоосвіти і самовиховання;

П5. Принцип неперервності психолого-педагогічної підтримки процесу самоуправління кожним студентом власним професійним саморозвитком;

П6. Принцип створення особистісного розвивального середовища для всіх суб'єктів професійного саморозвитку.

Технологічно-методичний компонент:

Методи мотиваційно-ціннісного етапу: формування мотивів активності у професійно-педагогічному саморозвитку; забезпечення емоційного переживання осмислення цінностей майстра виробничого навчання.

Методи організаційно-діяльнісного етапу: проектування професійного саморозвитку; впровадження завдань – самозобов'язань.

Методи стимулювального етапу: стимулювання інтересу до професійно-педагогічного саморозвитку; стимулювання відповідальності за результати професійного саморозвитку; стимулювання активності в оволодінні цінностями майстра виробничого навчання.

Методи оцінно-результативного етапу: оцінка ступені оволодіння рівнями професійно-педагогічної діяльності (репродуктивним, особистісно-евристичним, суспільно-креативним); оцінка здатності до професійно-педагогічного саморозвитку впродовж життя.

Рівень професійного саморозвитку студентів

на початок проведення експерименту в експериментальній групі (констатувальний етап) був визначений таким чином: 9 студентів (9,18%) мали високий рівень професійного саморозвитку. Рівень професійного саморозвитку є інтегральним показником професійних самоосвіти і самовиховання. Середній рівень професійного саморозвитку мали 59 студентів експериментальної групи, це складало (60,21%). Низький рівень саморозвитку мали 30 майбут-

ніх майстрів виробничого навчання (30,61%). Рівень професійного саморозвитку студентів на завершальному етапі проведення експерименту в експериментальній групі був визначений таким чином: 21 студент (21,42%) мав високий рівень професійного саморозвитку. Середній рівень професійного саморозвитку мали 59 студентів експериментальної групи, це складало (60,21%). Низький рівень мали 18 майбутніх майстрів виробничого навчання (18,36%).

Таблиця 1

Розподіл студентів за рівнями професійного саморозвитку на початку та в кінці експерименту в експериментальній групі (кількість у %)

Рівні професійного саморозвитку майбутніх фахівців											
Високий				Середній				Низький			
на початку експерим.		в кінці експерим.		на початку експерим.		в кінці експерим.		на початку експерим.		в кінці експерим.	
кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
9	9,18	21	21,42	59	60,21	59	60,21	30	30,61	18	18,36
		+12	+12,24			+1	+1,17			-12	-12,24

Таблиця 2

Розподіл студентів за рівнями професійного саморозвитку на початку та в кінці експерименту в контрольній групі (кількість у %)

Рівні професійного саморозвитку майбутніх фахівців											
Високий				Середній				Низький			
на початку експерим.		в кінці експерим.		на початку експерим.		в кінці експерим.		на початку експерим.		в кінці експерим.	
кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
11	12,94	13	15,29	53	62,35	54	63,52	21	24,70	18	21,17
		+2	+2,35			+1	+1,17			-3	-3,53

Рівень професійного саморозвитку студентів на початок проведення експерименту в контрольній групі (констатувальний етап) був визначений таким чином: 11 студентів (12,94%) мали високий рівень професійного саморозвитку. Рівень професійного саморозвитку є інтегральним показником професійних самоосвіти і самовиховання. Середній рівень професійного саморозвитку мали 53 студента експериментальної групи, це складало (62,35%). Низький

рівень мав 21 майбутній майстер виробничого навчання (24,70%).

Початкові результати в експериментальній і контрольній групі відрізняються, тому що до складу експериментальної групи входили студенти, які навчаються за спеціальністю «Професійна освіта» за напрямками підготовки «Зварювання», «Гірництво», а до контрольної групи входили студенти, які навчаються за спеціальністю «Професійна освіта» за напрямками

підготовки «Комп'ютерні системи та комплекси», «Радіотехніка». Студенти, які увійшли до складу контрольної групи, завжди мали високий рівень успішності і якості знань.

Рівень професійного саморозвитку студентів на завершальному етапі проведення експерименту в контрольній групі був визначений таким чином: 13 студентів (15,29%) мали високий рівень професійного саморозвитку. Середній рівень професійного саморозвитку мали 54 студента контрольної групи, це складало (63,52%). Низький рівень мали 18 майбутніх майстрів виробничого навчання (21,17%).

Ми також оцінили рівень динаміки професійного саморозвитку в експериментальній та у контрольній групі. Позитивна динаміка просліджується в обох групах, але показники різняться. В контрольній групі зросли показники високого рівня професійного саморозвитку на 2,35%, середнього рівня – на 1,17%, кількість студентів з низьким рівнем професійного саморозвитку зменшилась на 3,53%. Цю динаміку можна пояснити тим, що поступовий професійний саморозвиток студентів здійснюється за рахунок оволодіння студентами навчальними дисциплінами, виховними заходами, а також завдяки освітньому середовищу навчального закладу. В експериментальній групі зросли показники високого рівня професійного саморозвитку на 12,24%, показник середнього рівня залишився без змін, кількість студентів з низьким рівнем професійного саморозвитку зменшилась на 12,24%. Цю динаміку можна пояснити успішним впровадженням системи професійного саморозвитку, відтвореною за нашою моделлю.

У розробленій системі увага приділялась не тільки основним спецкурсам, тренінгам, виховним та науковим заходам для студентів, але потрібно було активізувати роботу викладачів. Викладачі-експериментатори, розглядаючи саморозвиток студентів в критеріях навчальної діяльності, акцентують увагу на таких педагогічних критеріях, як занурення студентів у процеси рефлексії, самопізнання, самовизначення, саморегуляції, які допомагають їм вийти на шлях самовдосконалення. Експериментальне дослідження проводилося в чотири етапи згідно з програмою експериментальної роботи, методика реалізації якої передбачала послідовність проведення констатувального та формульовального етапів. Кожен з них був спрямований на розв'язання визначених завдань дослідження. Основним методом педагогічного дослідження був визначений формульовальний педагогічний експеримент, метою якого стало вивчення стану і руху професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання. Проведений педагогічний експеримент підтвердив гіпотезу, що професійний самороз-

виток майбутнього майстра виробничого навчання – категорія системна, багатокомпонентна. Він здійснюється за законами саморуку. Ефективний вплив на професійний саморозвиток майбутнього фахівця – важливіше завдання для навчального закладу. Розроблена система дозволяє активізувати професійний саморозвиток майбутнього майстра виробничого навчання засобами самоосвіти і самовиховання. Також нами був проаналізований вплив професійного саморозвитку викладачів-експериментаторів на рівень професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання. Гіпотеза підтверджена: розвиток рівня професійної самоосвіти і самовиховання впливає на рівень професійного саморозвитку.

Згідно зі статистичним аналізом коефіцієнт кореляції Пірсона розраховується для оцінки наявності або відсутності між двома змінними величинами лінійного зв'язку. У нашому випадку ми одержали вельми високий рівень кореляційного зв'язку ($r_{xy}=0,96$, $r_{xy}0,99$) між компетентностями студентів у професійних самоосвіті і самовихованні та загальним рівнем професійного саморозвитку. Також визначений був високий рівень ($r_{xy}=0,74$, $r_{xy}=0,8$) кореляційного зв'язку між залежністю рівня професійного саморозвитку викладачів та рівнем професійного саморозвитку майбутніх фахівців. Однак вищий коефіцієнт кореляційного зв'язку помічено між впливом компетентностей у професійних самоосвіті і самовихованні та загальним рівнем професійного саморозвитку майбутніх фахівців.

Висновки. Розроблена система здатна підвищити результати професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання засобами самоосвіти і самовиховання. Ми отримали позитивну динаміку саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання як у контрольній, так і в експериментальній групі, що підтверджено результатами статистичного аналізу. Але в експериментальній групі ці показники більш високі, що свідчить про результат впливу системи стимулювання професійного саморозвитку майбутніх фахівців. Статистичний аналіз підтвердив залежність рівня професійного саморозвитку студентів від їхньої компетентності у професійних самоосвіті і самовихованні.

Перспективи подальших розвідок передбачаємо у визначенні та науковому обґрунтуванні педагогічних умов ефективної організації професійних самоосвіти і самовиховання майбутніх майстрів виробничого навчання як компонента системи їхньої фахової підготовки, а також у визначенні шляхів удосконалення проєктів професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання.

Література

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1988. – 228 с.
2. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / за ред. І.А. Зязюна. – К.: Вид-во «Віпол», 2000. – 636 с.
3. Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі / О. Дурманенко // Молодь і ринок. – №7 (90), 2012. – С. 135-138.
4. Кречетников К. Г. Развитие креативности личности в высшей школе: требуется перестройка педагогической системы [Электронный ресурс] / К. Г. Кречетников. – Режим доступа: <http://www.rb.ru/community/articles/articles/2010/01/18/115503.html>.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / Дичківська І. М. – К. : Академ. видав., 2004. – 352 с.
6. Кучерявий О.Г. Професійне самовиховання у вищій школі: навч. посіб / О.Г. Кучерявий. – К: Освіта України, 2010 – 200 с.

References

1. Andreev V. I. Dialektika vospitaniya i samovospitaniya tvorcheskoj lichnosti / V.I. Andreev. – Kazan': Iz-vo Kazanskogo universiteta, 1988. – 228 s.
2. Continuous vocational education: problems, quest, perspectives: monograph / ed. IA Zyazun - K. : View «Vipol», 2000. - 636 p.
3. Durmanenko O. Teoretychnyi analiz poniattia «pedahohichni umovy» v konteksti monitorynhu vykhovnoi roboty u vyshchomu navchalnomu zakladi / O. Durmanenko // Molod i rynek. – №7 (90), 2012. – S. 135-138
4. Dychkivska I. M. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii : navchalnyi posibnyk / Dychkivska I. M. – K. : Akadem. vydav., 2004. – 352 s.
5. Krechetnikov K. G. Razvitie kreativnosti lichnosti v vysshej shkole : Trebuetsya perestrojka pedagogicheskoy sistemy [Elektronnyj resurs] / K. G. Krechetnikov. – Rezhim dostupa : <http://www.rb.ru/community/articles/articles/2010/01/18/115503.html>.
6. Kucheryavyy O.G. Professional self-education in high school: educator. manual - K: Education of Ukraine, 2010 - 200 p.

Белікова Ю. А. Результати реалізації проекту стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання.

У статті представлена система і результати стимулювання професійного саморозвитку майстрів виробничого навчання в умовах сучасного освітнього закладу. Професійний саморозвиток майстра виробничого навчання – це неперервний процес незворотної позитивної зміни якісних станів його сфер особистості як особливої системи (духовно-моральної, потребісно-мотиваційної, когнітивної), результат усвідомлення потреби у самоосвіті і самовихованні як засобах оволодіння цінностями змісту інженерно-педагогічної освіти, набуття студентами таких новоутворень, як нові мотиви, цілі і інтереси фахового становлення і удосконалення впродовж життя; нові професійно-важливі знання, способи діяльності, новий досвід соціальної комунікації, професійної творчості і самотворчості, що забезпечують якісний рух до соціального й особистісно значущого реального, цілісного образу «Я» – майстер виробничого навчання. Основним методом педагогічного дослідження був визначений формувальний педагогічний експеримент, метою якого стало вивчення стану і руху професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання, який здійснюється за власними законами. Ефективний вплив на професійний саморозвиток майбутнього фахівця – важливіше завдання для навчального закладу. Система стимулювання професійного саморозвитку майстрів виробничого навчання – це така цілісна сукупність взаємопов'язаних компонентів: цільового, змістовного, технологічного-методичного та результативного.

Розроблена система дозволяє активізувати професійний саморозвиток майбутнього майстра виробничого навчання засобами самоосвіти і самовиховання. Розвиток рівня професійної самоосвіти і самовиховання впливає на рівень професійного саморозвитку. Також був проаналізований вплив професійного саморозвитку викладачів-експериментаторів на рівень професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання.

Ключові слова: професійний саморозвиток, проект, стимулювання, майстер виробничого навчання, експеримент, концепція, фахова підготовка.

Беликова Ю.А. Результаты реализации проекта стимулирования профессионального саморазвития будущих мастеров производственного обучения.

В статье представлена система и результаты стимулирования профессионального саморазвития мастеров производственного обучения в условиях современного образовательного учреждения. Профессиональное саморазвитие мастера производственного обучения – это непрерывный процесс необратимого позитивного изменения качественных состояний сфер личности (духовно-нравственной, потребностно-мотивационной, когнитивной); результат осознания потребности в самообразовании и самовоспитании, как средства овладения ценностями содержания инженерно-педагогического образования, приобретение студентами таких новообразований, как новые мотивы, цели и интересы профессионального становления и совершенствования в течение жизни; новые профессионально важные знания, способы деятельности, новый опыт социальной коммуникации, профессионального творчества и самотворчества, обеспечивающих качественное движение к социальному и личностно значимому, реальному, целостному образу «Я» – мастер производственного обучения. Основным методом педагогического исследования был определен педагогический эксперимент, целью которого стало изучение состояния и движения профессионального саморазвития будущих мастеров производственного обучения, которое осуществляется по собственным законам. Эффективное влияние на профессиональное саморазвитие будущего специалиста – важная задача для учебного заведения. Система стимулирования профессионального саморазвития мастеров производ-

---

ственного обучения – это целостная совокупность взаимосвязанных компонентов: целевого, содержательного, технологического-методического и результативного.

Разработанная система позволяет активизировать профессиональное саморазвитие будущего мастера производственного обучения средствами самообразования и самовоспитания. Повышение уровня профессионального самообразования и самовоспитания позитивно влияет на уровень профессионального саморазвития. Также было проанализировано влияние профессионального саморазвития преподавателей-экспериментаторов на уровень профессионального саморазвития будущих мастеров производственного обучения.

Ключевые слова: профессиональное саморазвитие, проект, стимулирование, мастера производственного обучения, эксперимент, концепция, фахова підготовка.

Belikova Yu.A. Results of the project of stimulation of professional self-development of future masters of industrial training.

The article presents the system and results of stimulation of professional self-development of masters of industrial training in the conditions of a modern educational institution. Professional self-development of the master of production training is a continuous process of irreversible positive change in qualitative states of his spheres of the individual as a special system (spiritual-moral, needs-motivational, cognitive), the result of awareness of the need for self-education and self-education as means of mastering the values of the content of engineering and pedagogical education, the acquisition of such tumors by students as new motives, goals and interests of professional formation and improvement during the life; new professional knowledge, ways of activity, new experience of social communication, professional creativity and self-creation, providing a qualitative movement towards a social and personally meaningful real, integral image of «I» - the master of production training. The main method of pedagogical research was the formation of a pedagogical experiment, the purpose of which was to study the state and movement of professional self-development of future masters of productive learning, which is carried out according to its own laws. Effective influence on professional self-development of the future specialist is more important task for an educational institution. The system of stimulation of professional self-development of masters of production training - is such an integral set of interconnected components: purposeful, informative, techno-methodical and productive.

The developed system allows to activate the professional self-development of the future master of production training by means of self-education and self-education. The development of the level of professional self-education and self-education affects the level of professional self-development. Also, the influence of professional self-development of experimental teachers on the level of professional self-development of future masters of industrial training was analyzed.

Key words: professional self-development, project, stimulation, master of production training, experiment, concept, professional training.

РОЗДІЛ III

Кадрове забезпечення професійної освіти і навчання

УДК 378:373.011.3-051:316.3-044.92

Кучерак Ірина Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, докторант

Інститут професійно-технічної освіти НАПН України
03045, м. Київ, провулок Віто-Литовський, 98-а
Інститут професійно-технічного образования
НАПН Украины,
03045, г. Киев, пер.Вито-Литовский, 98-а
Institute of Vocational Education and Training
of the NAES of Ukraine,
03045, Vito-Litovskiy Line 98-A, Kyiv

АДАПТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Постановка проблеми. ХХІ століття – початок нової інформаційної епохи. Це час активних змін і подальших пошуків перспектив розвитку та побудови суспільства знань, у якому освіта і освіченість стають особливо значимими цінностями, а об'єм і характер інвестицій у людські ресурси та інформаційні технології визначає вектор спрямованості та інтенсивність розвитку суспільно-економічної сфери. В таких умовах зростає потреба у професіоналах нової генерації, готових до перманентного самовдосконалення і неперервної освіти впродовж усього життя. Особливого значення означені аспекти мають для учителів початкової школи, які працюють із дітьми молодшого шкільного віку у найбільш чутливий період їх розвитку.

Зміна орієнтирів вищої освіти та впровадження нової освітньої парадигми передбачає формування не просто знаючого фахівця, а, насамперед, людини культури, для якої значення має не лише вузькопрофільна підготовка, а загальнокультурний розвиток творчого потенціалу і формування професійної культури. Однією з вагомих останніх характеристик складного феномена є соціальна мобільність, що проявляється, зокрема, в характері соціально-психологічної адаптації до нових динамічних реалій, які постійно змінюються, а отже, змінюються в сформованості адаптаційного потенціалу особистості [1, с. 5; 2; 3, с. 201; 4].

Зважаючи на глобальний характер і масштаб соціально-економічних трансформацій, проблема адаптації особистості майбутнього учителя початкової школи сьогодні особливо актуалізується. Її вирішення постає як одна із умов успішної професійної діяльності у школі І ступеня [5].

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблема адаптації особистості до змінних умов є предметом наукових розвідок укра-

їнських та зарубіжних науковців (О. Абдуліна, Є. Аврамова, А. Асмолова, М. Вебер, О. Галус, І. Ісаєва, Г. Кондратьєва, Н. Кузьміна, О. Леонтєв, А. Маркова, Н. Ничкало, В. Семіченко, В. Сластьонін). Однак найчастіше дана проблема досліджується у ракурсі кризових середовищ, коли особистість уже перебуває у складних обставинах. Зате стабільні періоди, які їм передують, не отримують належної уваги. Хоча не менш вагомим є дослідження адаптаційної готовності особистості до змін і порушень стабільності в соціокультурному просторі [6, с. 235-236], формування готовності до реалізації власного потенціалу, самопрезентації, ефективного пошуку роботи, самостійного життєвого вибору, плануванню кар'єри [3].

Доцільність розвитку адаптаційного потенціалу особистості посилюється в зв'язку з реалізацією стратегічних цілей в ракурсі реформування законодавства про освіту, в тому числі основних положень нового Закону України «Про освіту», який був прийнятий 5 вересня 2017 року, в якому наголошено на доцільність збагачення культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян для забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [7].

Формування цілей статті, постановка завдання. Метою публікації є дослідження проблеми розвитку адаптаційних можливостей особистості майбутніх учителів, здійснення аналізу базових понять дослідження (адаптація, адаптаційний потенціал), виокремлення критеріїв розвитку означеної інтегративної властивості особистості та факторів, під впливом яких формується адаптаційний потенціал майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. В інформаційному суспільстві зростає потреба у майбутніх учителях початкової школи нового покоління, які здатні ефективно вирішувати нові нетипо-

ві професійні завдання, самостійно здобувати необхідні знання, уміння та навички, генерувати нові креативні ідеї; грамотно працювати із інформацією, вміти узагальнювати, висувати і обґрунтовувати гіпотези вирішення проблем та зіставляти їх із альтернативними варіантами вирішення, робити аргументовані підсумки; самостійно працювати над розвитком власного інтелекту та підвищення культурного рівня [8, с. 37-38], бути соціально мобільними. Рішення таких завдань неможливе без розвитку адаптаційного потенціалу як системного утворення, що обумовлює межі адаптаційних можливостей і характер перебігу адаптації особистості у відповідь на вплив тих чи інших факторів і умов середовища [9].

Поняття адаптації вперше з'явилося у біологічних дослідженнях в якості визначення пристосування побудови та функцій організмів до умов існування чи звикання до них. Мета адаптації – збереження збалансованої діяльності систем, органів і психічної організації індивіда в умовах, що змінюються [10, с. 11]. Механізм біологічної адаптації організмів до оточуючого середовища закладений в основі еволюційних змін. Однак для людини окрім енвайронментальної не менш вагомою є культурна адаптація [11], що визначається активністю її особистості і виступає як єдність акомодатції (засвоєння правил і контактних патернів середовища, уподібнення йому) та асиміляції (перетворення середовища) [10, с. 12; 9].

У науковій літературі соціокультурну адаптацію визначають як процес первинного пристосування, засвоєння особистістю прийнятих норм, цінностей її соціокультурного оточення, у тому числі і мікросередовища з подальшим впливом особистості на це середовище [10, с. 12]. Адаптація передбачає пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин зі соціальними об'єктами, рольову пластичність поведінки, інтеграцію особистості у соціальні групи [12, с. 7].

Успішна адаптація проявляється в усвідомленні людиною своїх пріоритетних потреб, мотивів, цінностей, особистісних смислів, умінні адекватно сприймати оточуючу дійсність і швидко реагувати на нові фактори, при цьому проявляючи самостійність, ініціативність та оперативність у прийнятті рішень [10, с. 12], а також в узгодженні індивідуальних та групових потреб, інтересів, мотивів, цінностей, цілей, уявлень про допустимі способи досягнення цілей, про необхідні для цього зусилля.

Адаптацію розглядаємо і як процес, і результат, успішність якого залежить від рівня сформованості адаптаційного потенціалу – готовності особистості до структурних та рівневих

змін під впливом адаптогенних факторів [13, с. 52-54].

Адаптаційний потенціал – динамічна функціональна система, що об'єднує особистісні ресурси (зразки поведінки, знання, установки, стосунки), що забезпечують виховання і освіту особистості, її розвиток у культурі. Така система характеризує можливості особистості щодо продуктивного проходження адаптаційного періоду, формування прогресивних адаптаційних ефектів, розширення діапазону реагування і набування нових адаптаційних навичок [13, с. 52]. Важливим є і те, що адаптаційний потенціал не обмежується наявністю властивості витримувати певне адаптаційне навантаження, зберігаючи при цьому цілісність особистості, а забезпечує готовність до ускладнення адаптаційних завдань, перетворення структури і якостей адаптаційної відповіді для забезпечення гармонійних стосунків зі середовищем, оптимізацію психофізіологічної вартості адаптаційних перебудов і успішної реалізації поставлених цілей [9, с. 67-73]. В результаті адаптаційний потенціал стає той важливою інтегральною властивістю, яке забезпечує стабільно високу ефективність професійної діяльності..

Серед критеріїв розвитку потенціалу привертають увагу такі, як ступінь професійної суб'єктивності, рівень професійної самосвідомості, співвідношення професійних можливостей, ступінь актуалізації потенціалу особистості, особистісний комфорт при здійсненні професійної діяльності.

Серед факторів, під впливом яких формується потенціал, виокремлюємо: внутрішні (індивідуальний професійний досвід, мотивація, система цінностей, професійна самоідентифікація) та зовнішні (державна політика, ступінь розвитку демократичних цінностей, аспекти соціальної стратифікації суспільства, соціокультурний простір професії, що створює певні обмеження чи потенційні можливості).

Результат адаптації проявляється у досягненні рівноваги між інтенціями індивіда та його здатністю їх реалізувати у конкретних соціокультурних умовах, а також у відповідності цих інтенцій особистісному потенціалу людини. В результаті людина може не лише пристосуватися, а й пройти складний шлях «входження» і «вживання» у певну систему зв'язків та відносин, зможе розкрити свої творчі задатки, активно впливати на перетворення середовища, зберігаючи при цьому свою індивідуальність. Окрім того, важливо, щоб людина, адаптована до свого найближчого мікрооточення, могла виходити за його межі, розділяти більш загальні культурні зразки та цінності, оскільки тільки в такому випадку можливим є упорядкування і цілеспрямований розвиток її стосунків з ото-

ченням навіть в кризових соціальних ситуаціях [14].

Адаптаційний потенціал як інтегративна властивість особистості передбачає розвиток індивідуальних стратегій адаптації – своєрідних алгоритмів, способів, прийомів та стратегій задля ефективного подолання адаптаційних бар'єрів, включення у соціальні системи взаємодій з метою досягнення власних цілей і користі суспільства. При цьому проблема може бути вирішена шляхом запозичень в незмінному вигляді уже існуючих в арсеналі суспільства стратегій, методом модифікації і удосконалення окремих стратегій чи виробленням власних ексклюзивних алгоритмів [15]. Формування такого системного утворення передбачає дотримання цілого ряду умов, поміж якими – розвиток здатності до саморегуляції, формування мотиваційно-ціннісного компоненту, установки на творчу самореалізацію, рефлексію педагогічної діяльності.

Висновок. В сучасних умовах актуалізується питання «необхідності перегляду традицій-

них та пошуку нових підходів до формування особистості фахівця, зокрема, його різностороннього розвитку та соціальної адаптації в сучасному суспільстві» [16, с. 239]. Більше того, стійкий розвиток суспільства загалом та системи освіти зокрема можливий лише тоді, коли буде максимально реалізованим адаптаційний потенціал майбутніх учителів початкової школи, складне динамічне утворення, яке у багатьох аспектах визначає рівень професіоналізму. Формування адаптаційного потенціалу передбачає розвиток індивідуальних стратегій адаптації, включення у соціальні системи взаємодій, подолання адаптаційних бар'єрів, досягнення рівноваги між інтенціями особистості та здатністю успішно їх реалізовувати в певних соціокультурних умовах.

Означене дослідження не вичерпує усіх аспектів обраної проблеми. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні типових складнощів, які виникають у вчителів початкової школи на різних етапах професійної діяльності.

Література

1. Психологическая культура личности: коллективная монография / отв. ред. А.Ю. Нагорнова. – Ульяновск: Зебра, 2017. – 160с.
2. Нигматуллина И. Готовность к обучению в течение всей жизни: монография / И. Нигматуллина. – LAP Lambert Academic Publishing GmbH & Co., 2012. – 242с.
3. Психологическая культура человека: теория и практика: материалы научной конференции, 27–28 февраля 2012 г., Саранск / за ред. К. Романова. – Саранск, 2012. – 292с.
4. Адаптация личности в современном мире: межвуз. сб. науч. тр. – Саратов: ИЦ «Наука», 2011. – Вып. 3. – 110с.
5. Тарасова М.В. Взаимосвязь характеристик Я-концепции старшеклассников и показателей адаптации к образовательной среде [Электронный ресурс] / М. Тарасова // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – №4. – Режим доступа: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=9860>
6. Адаптация личности в современном мире: межвуз. сб. науч. тр. – Саратов: Научная книга, 2011. – Вып. 4. – 320с.
7. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>
8. Пискунова Е. В. Подготовка учителя к обеспечению современного качества образования для всех: рекомендации по результатам научных исследований / под ред. акад. Г. Бордовского. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2007. – 79с.
9. Богомолов А. М. Личностный адаптационный потенциал в контексте системного анализа // Психологическая наука и образование. – 2008. – № 1. – С. 67–73.
10. Черникова, Е. Г. Состояние и противоречия социально-профессиональной адаптации молодых педагогов: социологический анализ: монография / Е. Черникова. – Челябинск: Изд-во ЧГПУ, 2010. – 184с.
11. Буряк В. В. Динамика культуры в эпоху глобализации : ноосферный контекст : монография / В. В. Буряк. – Симферополь : ДИАИПИ, 2011. – 462с.
12. Адаптация личности в современном мире: межвуз. сб. науч. тр. – Саратов: ИЦ «Наука», 2011. – Вып. 3. – 110с.
13. Традиции гуманизации в образовании: III международная научная конференция памяти Г. В. Дорофеева: сборник материалов // сост. Е.А. Седова, О. О. Петрашко. – М.: Вентана-Граф, 2014. – 212с.
14. Вольнская Л. Б. Социокультурная и личностная адаптация человека на различных стадиях жизненного цикла: учеб. пособие /Л. Вольнская. – М.: ФЛИНТА: НОУ ВПО «МПСи», 2012. – 168с.
15. Нивидничий Р. С. Проблема экологической деятельности мирового социума // Проблемы российского общества и мирового социума глазами молодежи. – Ставрополь: СевКавГТУ, 2005. – 321с.
16. Феномен університету в контексті «суспільства знань»: монографія (рукопис) / В. Андрущенко, І. Предборська, Є. Пінчук, І. Степаненко та ін. – К., 2014. – 256с.

References

1. Psihologicheskaya kul'tura lichnosti: kollektivnaya monografiya / отв. red. A.YU. Nagornova. – Ul'yanovsk: Zebra, 2017. – 160 s.
2. Nigmatullina I. Gotovnost' k obucheniyu v techenie vsej zhizni: monografiya / I. Nigmatullina. – LAP Lambert Academic Publishing GmbH & Co., 2012. – 242s.
3. Psihologicheskaya kul'tura cheloveka: teoriya i praktika: materialy nauchnoj konferencii, 27–28 fevralya 2012 g., Saransk / za red. K. Romanova. – Saransk, 2012. – 292 s.

4. Adaptaciya lichnosti v sovremennom mire: mezhvuz. sb. nauch. tr. – Saratov: IC «Nauka», 2011. – Vyp. 3. – 110 s.
5. Tarasova M.V. Vzaimosvyaz' harakteristik ya-koncepcii starsheklassnikov i pokazatelej adaptacii k obrazovatel'noj srede [Elektronnyj resurs] / M. Tarasova // *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya*. – 2013. – №4. – Rezhim dostupa: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=9860>
6. Adaptaciya lichnosti v sovremennom mire: mezhvuz. sb. nauch. tr. – Saratov: Nauchnaya kniga, 2011. – vyp. 4. – 320 s.
7. Zakon Ukraїni «Pro osvitu» [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>
8. Piskunova E. V. Podgotovka uchitelya k obespecheniyu sovremennogo kachestva obrazovaniya dlya vsekh: rekomendacii po rezul'tatam nauchnyh issledovanij / pod red. akad. G. Bordovskogo. — SPb.: Izd-vo RGPU im. A. I. Gercena, 2007. — 79 s.
9. Bogomolov A.M. Lichnostnyj adaptacionnyj potencial v kontekste sistemnogo analiza // *Psihologicheskaya nauka i obrazovanie*. – 2008. – № 1. – S. 67–73.
10. Chernikova, E.G. Sostoyanie i protivorechiya social'no-professional'noj adaptacii molodyh pedagogov: sociologicheskij analiz: monografiya / E. Chernikova. – CHelyabinsk: Izd-vo .CHGPU, 2010. – 184 s.
11. Buryak V. V. Dinamika kul'tury v epohu globalizacii: noosfernyj kontekst : monografiya / V. V. Buryak. – Simferopol' : DIAJPI, 2011. – 462 s.
12. Adaptaciya lichnosti v sovremennom mire: mezhvuz. sb. nauch. tr. – Saratov: IC «Nauka», 2011. – vyp. 3. – 110 s.
13. Tradicii gumanizacii v obrazovanii: III mezhdunarodnaya nauchnaya konferenciya pamyati G.V. Dorofeeva: sbornik materialov // sost. E.A. Sedova, O.O. Petrashko. – M.: Ventana-Graf, 2014. – 212s.
14. Volynskaya L.B. Sociokul'turnaya i lichnostnaya adaptaciya cheloveka na razlichnyh stadiyah zhiznennogo cikla: ucheb. posobie / L. Volynskaya – M.: FLINTA: NOU VPO «MPSI», 2012. – 168 s.
15. Nividnichij, R.S. Problema ehkologicheskoy deyatelnosti mirovogo sociuma // *Problemy rossijskogo obshchestva i mirovogo sociuma glazami molodezhi*. – Stavropol': SevKavGTU, 2005. – 321 s.
16. Fenomen universitetu v konteksti «suspi'stva znan'»: monografiya (rukopys) / V. Andrushchenko, I. Predbors'ka, C. Pinchuk, I. Stepanenko ta in. – K., 2014. – 256 s.

Кучерак І. В. Адаптаційний потенціал особистості майбутнього учителя початкової школи в умовах сучасних соціальних трансформацій.

У статті розглянуто проблему розвитку адаптаційних можливостей особистості майбутніх учителів початкової школи. Актуалізовано необхідність підготовки фахівців нового покоління, здатних вирішувати нетипові професійні завдання, бути соціально мобільними. Автор підкреслює, що у сьогоденних умовах посилюються вимоги до рівня кваліфікації майбутніх учителів, які повинні бути готовими до перманентного самовдосконалення і неперервної освіти впродовж усього життя. Виняткове значення означені аспекти мають для учителів початкової школи, які працюють із молодшими школярами у найбільш чутливий період їх розвитку.

В публікації особлива увага звернена на те, що вирішення таких завдань неможливо без розвитку адаптаційного потенціалу як системного утворення, що обумовлює межі адаптаційних можливостей і характер адаптації особистості у відповідь на вплив тих чи інших факторів та умов середовища.

Автор підкреслює, що у сучасному інформаційному суспільстві перед учителем постають особливі вимоги. Мова йде про уміння вирішувати нові нетипові професійні завдання, грамотно працювати із інформацією, підсумовувати аргументовано; самостійно працювати над розвитком власного інтелекту та підвищенням культурного рівня.

У статті детально розглянуто поняття адаптації як механізму, що лежить в основі еволюційних змін, адаптаційного потенціалу, виокремлено умови успішної адаптації. Розглянуто критерії розвитку та фактори, під впливом яких формується адаптаційний потенціал як інтегративна властивість особистості. Зокрема підкреслено те, що результативна адаптація проявляється в усвідомленні особистістю власних потреб, цінностей, мотивів, умінні об'єктивно сприймати навколишню дійсність і оперативно реагувати на нові фактори, проявляючи при цьому самостійність та ініціативність у прийнятті рішень. Зроблено висновок про те, що формування адаптаційного потенціалу передбачає розвиток індивідуальних стратегій адаптації, включення у соціальні системи взаємодій, подолання адаптаційних бар'єрів, досягнення рівноваги між інтенціями особистості та здатністю успішно їх реалізувати в певних соціокультурних умовах.

Ключові слова: адаптація, адаптаційний потенціал, адаптаційні бар'єри, учитель початкової школи.

Кучерак І.В. Адапционный потенциал личности будущего учителя начальной школы в условиях современных социальных трансформаций.

В статье рассмотрена проблема развития адаптационных возможностей личности будущих учителей начальной школы. Актуализирована необходимость подготовки специалистов нового поколения, способных решать нетипичные профессиональные задачи, быть социально мобильными. Автор подчеркивает, что в современных условиях усиливаются требования к уровню квалификации будущих учителей, которые должны быть готовыми к перманентному самосовершенствованию и непрерывному образованию на протяжении всей жизни. Обозначенные аспекты имеют исключительное значение для учителей начальной школы, работающих с младшими школьниками в наиболее чувствительный период их развития.

В публикации особое внимание обращено на то, что решение таких задач невозможно без развития адаптационного потенциала как системного образования, что обуславливает пределы адаптационных возможностей и характер адаптации личности в ответ на воздействие тех или иных факторов и условий среды.

Автор подчеркивает, что в современном информационном обществе перед учителем встают особые требования. Речь идет об умении решать новые нетипичные профессиональные задачи, грамотно работать

с информацией, делать выводы аргументировано; самостоятельно работать над развитием собственного интеллекта и повышением культурного уровня.

В статье подробно рассмотрено понятие адаптации как механизма, что лежит в основе эволюционных изменений, адаптационного потенциала, выделены условия успешной адаптации. Рассмотрены критерии развития и факторы, под влиянием которых формируется адаптационный потенциал как интегративное свойство личности. В частности, подчеркнуто, что результативная адаптация проявляется в осознании личностью собственных потребностей, ценностей, мотивов, умении объективно воспринимать окружающую действительность и оперативно реагировать на новые факторы, проявляя при этом самостоятельность и инициативность в принятии решений. Сделан вывод о том, что формирование адаптационного потенциала предполагает развитие индивидуальных стратегий адаптации, включения в социальные системы взаимодействий, преодоление адаптационных барьеров, достижения равновесия между интенциями личности и способностью успешно их реализовывать в определенных социокультурных условиях.

Ключевые слова: адаптация, адаптационный потенциал, адаптационные барьеры, учитель начальной школы.

Kucherak I. V. Adaptation potential of personality of a future primary school teacher in the conditions of contemporary social transformations.

The article considers the problem of development of adaptation abilities of future teachers of primary school. Actualized the need of training of specialists of new generation capable of solving atypical professional tasks, to be socially mobile. The author emphasizes that in today's conditions the requirements for the level of qualification of future teachers, which should be prepared for permanent self-improvement and continuous education throughout their life, are reinforced. These aspects are of especial importance for elementary school teachers who work with junior students in the most sensitive period of their development.

In the publication, special attention is drawn to the fact that the solution of such problems is impossible without the development of adaptive potential as a system education, which determines the limits of adaptive capabilities and the nature of adaptation of the individual in response to the influence of certain factors and environment.

The author emphasizes that in today's information society teachers face special requirements. We are talking about the ability to solve new, non-typical professional tasks, work with information competently, sum up reasonably; work independently on the development of their own intelligence and raising the cultural level. This article discusses the concept of adaptation as a mechanism, is the basis of evolutionary change, adaptive capacity, the conditions of successful adaptation. The author analyzes the development criteria and the factors that underpin the potential as an integrative property of the individual. In particular, it was emphasized that effective adaptation manifests itself in the awareness of the personality of their own needs, values, motives, the ability to objectively perceive the surrounding reality and respond promptly to new factors, while showing autonomy and initiative in decision-making.

It is concluded that the formation of adaptive capacity involves the development of individual strategies of adaptation, inclusion in the social system of interactions, overcoming adaptation barriers, achieving a balance between the intentions of the person and the ability to successfully implement them in specific social and cultural conditions.

Key words: adaptation, adaptive capacity, adaptation barriers, elementary school teacher.

Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України
04060, м. Київ, вул. Максима Берлінського, 9
Інститут педагогического образования
и образования взрослых НАПН Украины,
04060, г. Киев, ул. Максима Берлинского, 9
Institute of Pedagogical Education and
Adult Education NAES of Ukraine
04060, Kyiv, Maxima Berlinskogo str., 9

КВАЛІФІКАЦІЯ ВИКЛАДАЧІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. Сучасний світ праці та поява нових перспективних професій та компетентностей у виробничій та невиробничій сферах об'єктивно зумовлюють потребу у зростанні вимог до кваліфікаційних категорій викладачів закладів професійно-технічної освіти, що підтверджено низкою вимог державних стратегічних документів у сфері освіти, зокрема, Національною рамкою кваліфікацій, Стратегією державної кадрової політики на 2012-2020 рр., Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр., а також суперечностями, які виникають у педагогічній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашій країні проблемі кваліфікаційних вимог до викладачів професійної школи певною мірою були присвячені дослідження учених різних галузей наукового знання. Значний творчий внесок у її розвиток було здійснено у наукових працях О. С. Аббасової, В. П. Андрущенко, О. В. Аніщенко, Н. М. Бібік, С. У. Гончаренка, Т. М. Десятова, Г. П. Зінченка, І. А. Зязюна, А. Й. Капської, В. А. Козакова, В. Г. Кременя, Л. Б. Лук'янової, З. А. Малькової, В. І. Маслової, О. Г. Мороза, А. С. Нікуліної, Н. Г. Ничкало, В. В. Олійника, В. Г. Осипова, О. М. Пехоти, Л. П. Пуховської, В. О. Радкевич, Л. Є. Сігасвої, С. О. Сисоевої, М. І. Шкіля, О. Т. Шпака, Л. І. Шевчук, О. І. Щербак та інших учених.

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Цілями статті є дослідження наукової категорії «кваліфікація», зокрема викладача професійно-технічного навчального закладу, її взаємозв'язок з поняттям «компетентність», «атестація», «сертифікація».

Виклад основного матеріалу. Як зазначила Міністр освіти і науки України Л. Гриневич під час парламентських слухань, присвячених професійній освіті, що відбулися у Верховній Раді України 1 червня 2016 року, «глобальною валютою сьогодні називають кваліфікацію. І тільки та країна, яка має кваліфіковану робочу силу, не програє у світовій конкуренції. Тому це питання є питанням стратегічної безпеки України, це конкурентна перевага нашої економіки і наша можливість зайняти високе місце у глобальному господарстві» [10, с. 7].

У своєму виступі на цих слуханнях В. Г. Кремень, Президент Національної академії педагогічних наук України, окреслив як надважливі напрями розвитку освіти в Україні, проблеми підвищення якості освіти та педагогічного персоналу, а також підвищення кваліфікації і стажування педагогічних працівників, оскільки, за його висловом, «навчити гарного фахівця може лише гарний фахівець» [10, с. 24].

Проблеми педагога, підвищення його кваліфікації в системі післядипломної освіти, професійного самовиховання, соціального статусу, на думку Н. Г. Ничкало, завжди були, є і будуть актуальними, оскільки з'являються нові освітньо-виховні функції в умовах стрімкого науково-технічного і соціально-економічного поступу, народжуються нові суперечності і проблеми [8, с. 5].

У Концепції освіти дорослих, розробленою доктором педагогічних наук Л. Б. Лук'яновою, наголошено, що «у законодавчій базі мають знайти відображення вимоги до педагогічних кадрів, кваліфікаційного зростання й кар'єрного просування персоналу» [6, с. 6].

Досліджуючи поняття «кваліфікація», ми звернулися до різних наукових джерел. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає кваліфікацію як ступінь придатності, підготовленості до якого-небудь виду праці, а кваліфікований – той, що має високу кваліфікацію [1, с. 422].

В «Енциклопедії освіти», виданою Академією педагогічних наук за редакцією В. Кременя, кваліфікація визначається як а) оцінка, визначення якості чогось; б) ступінь придатності, рівень підготовки особи до певної роботи (професії); в) спеціальність, професія, фах [3].

У чинному Класифікаторі професій ДК 003:2010 кваліфікація трактується як здатність виконувати завдання та обов'язки відповідної роботи. Кваліфікація визначається рівнем освіти та спеціалізацією [5].

У «Глосарії основних термінів професійної освіти» за загальною редакцією Н. Ничкало кваліфікація в освіті визначається як рівень навченості, підготовленості до компетентного виконання певного виду діяльності за здобутою спеціальністю. Кваліфікація – ключова складова стандарту професійної освіти в Європей-

ському Союзі [2].

У Лісабонській конвенції з визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні (1997 р.), йдеться про те, що кваліфікації спрямовані на порівнювання і встановлювання еквівалентності документів про вищу освіту різних країн. У документах Європейського простору вищої освіти під кваліфікацією також розуміють будь-який ступінь, звання, диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом і засвідчує успішне закінчення відповідної програми з вищої освіти [7, с. 24].

Дослідники Г. Дмитренко та Н. Протасова визначають кваліфікацію працівника як сукупність його загальної і спеціальної професійної освіти, необхідних знань, умінь, професійних навичок (як наслідок виробничого досвіду) для виконання певних видів робіт певної складності [11].

Національна рамка кваліфікацій трактує поняття «кваліфікація» як офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважений компетентний орган встановив, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) за заданими стандартами [9].

Закон України «Про освіту» визначає термін «кваліфікація» як визнану уповноваженим суб'єктом та засвідчену відповідним документом стандартизовану сукупність здобутих особаю компетентностей (результатів навчання) [4].

Аналіз вивчених джерел дав змогу з'ясувати такі характерні ознаки поняття «кваліфікація», як сукупність знань, умінь та професійних навичок, стандартизована сукупність здобутих особаю компетентностей; ступінь придатності, підготовленості, втілення певної якості діяльності; вимірюваність, оцінка, результат оцінювання і визнання; ступінь, звання, диплом, свідоцтво.

Отже, кваліфікація описується змістом діяльності фахівця (компетентностями), може бути різних рівнів, повинна вимірюватися, оцінюватися та визнаватися.

При цьому кваліфікація може бути повною, а також частковою. Повною кваліфікацією вважається та, яка відповідає повному переліку компетентностей певного рівня Національної рамки кваліфікацій, що визначені Державним стандартом. Частковою є та кваліфікація, за якої особа здобула лише частину компетентностей, визначених відповідним стандартом.

На нашу думку, важливим є те, що поняття «кваліфікація» та «компетентність» є взаємообумовленими та взаємопов'язаними, які виявляються як в освітній кваліфікації, так і у професійній кваліфікації викладача, оскільки для його діяльності характерна бінарність: одна складова – професійна, інша – освітня.

Під освітньою кваліфікацією викладача ми розуміємо визнану вищим закладом освіти сукупність встановлених стандартом освіти та здобутих особаю результатів навчання, ком-

петентностей, що засвідчується дипломом про освіту.

Професійна кваліфікація визначається як стандартизована сукупність здобутих особаю компетентностей, результатів навчання, що дозволяють виконувати певний вид роботи або здійснювати професійну діяльність на підставі їх визнання кваліфікаційним центром, суб'єктом освітньої діяльності, іншим уповноваженим суб'єктом та засвідчується відповідним документом [4].

З'ясовуючи сутність поняття «викладач професійно-технічного навчального закладу», ми звернулись до Національного класифікатора професій ДК 003:2010, який розроблено Державною установою «Науково-дослідний інститут соціально-трудова відносин» Міністерства праці та соціальної політики України, Інститутом української мови НАН України і Державним комітетом статистики. У класифікаторі зазначено професійну назву роботи – «викладач професійно-технічного навчального закладу» та її код – 2320 [5, с. 746].

Закон України «Про професійно-технічну освіту» від 10.02.1998 р. №103/98-ВР визначає, що викладач належить до педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів. Педагогічною діяльністю у професійно-технічних навчальних закладах та установах професійно-технічної освіти можуть займатися особи, які мають відповідну професійну освіту та професійно-педагогічну підготовку, моральні якості і фізичний стан яких дає змогу виконувати обов'язки педагогічного працівника.

Для нас важливо з'ясувати вимоги до викладача згідно Національної рамки кваліфікацій, оскільки Національна рамка кваліфікацій впроваджується з метою введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентності фахівців, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні [9].

У Національній рамці кваліфікацій кваліфікаційні рівні описуються складовими: «знання», «уміння», «комунікація» та «автономність і відповідальність». Кваліфікації викладачів ПТНЗ згідно вимог за освітою відносяться до 6, 7 рівнів, а також можуть бути 8 кваліфікаційного рівня. Зокрема 6 рівень Національної рамки кваліфікацій передбачає здатність викладачів розв'язувати складні спеціалізовані та практичні проблеми у професійній діяльності, застосовувати теорію і методи педагогічної науки. 7 кваліфікаційний рівень передбачає у викладачів сформовані компетентності у розв'язанні складних задач і проблем в педагогічній діяльності, проведенні досліджень та здійсненні інновацій. На 8 кваліфікаційному рівні викладачі ПТНЗ повинні розв'язувати комплексні проблеми в педагогічній та дослідницько-інноваційній діяльності. У зв'язку з цим, у викладачів ПТНЗ необхідно формувати компетентності, які відповідають

вимогам Національної рамки кваліфікації.

Закон України «Про освіту» визначає педагогічну діяльність як інтелектуальну, творчу діяльність педагогічного працівника, яка спрямовується на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та професійних компетентностей. А викладацьку діяльність охарактеризовує як таку, що спрямовується на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та фізичних якостей здобувачів освіти [4].

Педагогічну і викладацьку діяльність можна охарактеризувати різними рівнями кваліфікації. У «Глосарії основних термінів професійної освіти» кваліфікаційний рівень визначається як сукупність вимог до компетенцій працівників, що диференціюються за параметрами складності, нестандартності трудових дій, відповідальності й самостійності [2].

У Національній рамці кваліфікацій кваліфікаційний рівень визначається як структурна одиниця Національної рамки кваліфікацій, що характеризується певною сукупністю компетентностей, які є типовими для кваліфікацій даного рівня. Для опису кваліфікаційних рівнів використовується чотири види базових компетентностей – знання, уміння, комунікація, автономність і відповідальність. Цей чотирьохчастинний видовий набір компетентностей займає проміжне положення між переліками з п'яти базових компетентностей для Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (РК ЄПВО) (знання та розуміння; застосування знань і розуміння; формування суджень; комунікація; здатність до подальшого навчання, розвитку) та трьох для Європейської рамки кваліфікацій навчання впродовж життя (ЄРК НВЖ) (знання, уміння; автономність; відповідальність) [9].

На теперішній час в Україні відсутні сучасні професійні стандарти для більшості професій, в тому числі для викладача професійно-технічного навчального закладу. Роль професійних стандартів, зазвичай, виконують кваліфікаційні характеристики професій працівників, які наводяться в довідниках кваліфікаційних характеристик. Характерною особливістю кваліфікаційної характеристики викладача закладу ПТО є те, що в ній є розділи «Завдання та обов'язки», «Повинен знати» та «Кваліфікаційні вимоги».

Кваліфікаційні характеристики посад керівних та інженерно-педагогічних працівників, зайнятих у навчальних закладах професійно-технічної освіти, вперше були затверджені постановою Держкомпраці СРСР 6 січня 1977 р. №2, за якою передбачено опис посадових обов'язків, та кваліфікаційних вимог до викладача професійно-технічного навчального закладу. Вимоги до викладачів визначалися Типовим положенням про технічні училища СРСР, затвердженим Державним комітетом

Ради Міністрів СРСР по профтехосвіті у жовтні 1966 року, Типовим положенням про професійно-технічні училища, схваленим Радою Міністрів СРСР від 8 лютого 1961 року, та Положенням про професійно-технічні училища з підготовки кваліфікованих робітників з середньою освітою, схваленими Радою Міністрів СРСР у червні 1970 року. У 1992 році до кваліфікаційних вимог додаються розділи «Повинен вміти», «Повинен мати ціннісні орієнтації» [12].

Професійні характеристики містять, як правило, перелік завдань та обов'язків працівника (компетенції); вимоги до знань, вимоги щодо наявності освіти певного рівня. Ці кваліфікаційні характеристики здебільшого не є сумісними з Національною рамкою кваліфікацій та європейськими метарамками.

Аналізуючи Постанову Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 року № 1109 «Про затвердження переліку кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічних працівників та порядку їх присвоєння», було з'ясовано, що визначеними кваліфікаційними категоріями для викладачів є «спеціаліст вищої категорії», «спеціаліст першої категорії», «спеціаліст другої категорії» і «спеціаліст», а педагогічні звання – «викладач-методист» і «старший викладач». Порядок регулює питання присвоєння кваліфікаційних категорій і педагогічних звань. Кваліфікаційні категорії «спеціаліст», «спеціаліст другої категорії», «спеціаліст першої категорії», «спеціаліст вищої категорії» присвоюються педагогічним працівникам з освітнім ступенем магістра, які обіймають посаду викладача. Педагогічні звання «старший викладач» і «викладач-методист» присвоюється викладачам усіх спеціальностей.

Вищезазначений нормативний документ узгоджено із Наказом Міністерства освіти і науки України від 06.10.2010 р. №930 «Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників». У ньому зазначається, що викладачі ПТНЗ повинні мати повну вищу педагогічну освіту, або іншу повну вищу освіту, та пройти спеціальну педагогічну підготовку.

Визначення кваліфікаційних категорій викладачів відбувається у системі зовнішнього забезпечення якості шляхом атестації педагогічних працівників за наслідками підвищення їх кваліфікації. Законом України «Про освіту» передбачена сертифікація педагогів як механізм визначення рівня їх професіоналізму, що поступово має замінити систему атестації педагогічних працівників.

Тому, актуальними залишаються завдання розробки і впровадження нової системи оцінки рівня професійно-педагогічної компетентності педагогів професійно-технічних навчальних закладів.

Висновки. Кваліфікаційні вимоги до викладача ПТНЗ, окреслені у вищезазначених нормативних документах, не повною мірою

описують компетентності, якими повинен володіти сучасний педагог. Окрім того, з розвитком інформаційно-освітнього середовища з'являються нові форми здобуття професійної освіти, що, в свою чергу, зумовлює потребу у набутті педагогами новітніх компетентностей.

Дослідження та опис професійно-педагогічних компетентностей сучасного викладача ПТНЗ, встановлення кваліфікаційних категорій та сертифікація потребують подальших наукових розвідок.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440с.
2. Глосарій основних термінів професійної освіти і навчання / Упоряд. Т. М. Десятов; за заг. ред. Н. Г. Ничкало. – К.: АртЕк, 2009. – 192с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремінь. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040с.
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Класифікатор професій [Текст] : ДК 003:2010 / Держспоживстандарт України. – На заміну ДК 003 : 2005 ; чинний від 2010-07-28. – К.: Соцінформ, 2010. – 746с.
6. Концепція освіти дорослих в Україні / Укл.: Лук'янова Л. Б. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. – 24с.
7. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад.: І. І. Бабин, Я. Я. Болубаш, А. А. Гармаш та ін.; за ред. Д. В. Табачника, В. Г. Кременя. – К.: ТОВ «Вид. дім «Плеяди», 2011. – 100с.
8. Ничкало Н. Г. Сучасні тенденції у підготовці педагогів професійного навчання (міжнародний аспект та українські перспективи) // Педагог професійної школи: зб. наук. пр. / [редкол.: Н. Г. Ничкало (голова), І. А. Зязюн, О. І. Щербак (заступник голови) та ін.; упоряд.: Н. Г. Ничкало, О. І. Щербак]. – Київ, 2002. – Вип. III. – С. 5-13.
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» – Режим доступу – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
10. Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення : матеріали парлам. слухань у Верховній Раді України 1 червня 2016 р. / Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти. – К.: Парлам. вид-во, 2016. – 320с.
11. Управління людськими ресурсами [Текст] : навч. посіб. / Г. А. Дмитренко, Н. Г. Протасова; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К.: [б. в.]; Херсон : Олді-плюс, 2006. – 253с.
12. Шевчук Л. І. Розвиток професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти у системі післядипломної освіти [Текст] : Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Шевчук Людмила Іванівна; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2001. – 398 арк.

References

1. Velykyu tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy / Uklad. i holov. red. V.T.Busel. K.; Irpin': VTF «Perun», 2001. – 1440 s.
2. Hlosariy osnovnykh terminiv profesiyanoi osvity i navchannya / Uporyad. T.M. Desyatov; za zah.red. N.H.Nychkalo. – K.: ArtEk, 2009. – 192 s.
3. Entsyklopediya osvity / Akad. ped.nauk Ukrayiny; hol. red. V. H. Kremin'. – K.: Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
4. Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» vid 05.09.2017 # 2145-VIII – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Klyasyfikator profesiy [Tekst] : DK 003:2010 / Derzhspozhyvstandart Ukrayiny. - Na zaminu DK 003 : 2005 ; chynnyy vid 2010-07-28. - K.: Sotsinform, 2010. - 746 s.
6. Kontseptsiya osvity doroslykh v Ukrayini / Ukl.: Luk'yanova L.B. – Nizhyn: PP Lysenko M.M., 2011. – 24 s.
7. Natsional'nyy osvitniy hlosariy: vyshcha osvita / avt.-uklad.: I.I. Babyn, Ya. Ya. Bolyubash, A.A. Harmash y in.; za red. D.V.Tabachnyka, V.H.Kremenya. – K.: TOV «Vyd. dim «Pleyady», 2011. – 100 s.
8. Nychkalo N.H. Suchasni tendentsiyi u pidhotovtsi pedahohiv profesiynoho navchannya (mizhnarodnyy aspekt ta ukrayins'ki perspektyvy) // Pedahoh profesiyanoi shkoly: zb. nauk. pr. / [redkol.: N.H.Nychkalo (holova), I.A.Zyazyun, O.I. Shcherbak (zastupnyk holovy) ta in.; uporyad.: N.H.Nychkalo, O.I.Shcherbak]. – Kyiv, 2002. – Vyp. III. – S. 5–13.
9. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 23 lystopada 2011 # 1341 «Pro zatverdzhennya Natsional'noyi ramky kvalifikatsiy» - Rezhym dostupu - <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
10. Profesiynna osvita yak skladova zabezpechennya kvalifikovanoho kadrovoho potentsialu Ukrayiny: problemy ta shlyakhy vyrishennya : materialy parlam. slukhan' u Verkhovniy Radi Ukrayiny 1 chervnya 2016 r. / Verkhovna Rada Ukrayiny, Komitet z pytan' nauky i osvity. – K.: Parlam. vyd-vo, 2016. – 320 s.
11. Upravlinnya lyuds'kymy resursamy [Tekst] : navch. posib. / H. A. Dmytrenko, N. H. Protasova; Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrayiny. - K.: [b. v.]; Kherson : Oldi-plyus, 2006. - 253 s.
12. Shevchuk L. I. Rozvytok profesiyanoi kompetentnosti vykladachiv spetsial'nykh dystsyplin zakladiv proftekhosvity u systemi pilyadyplomnoyi osvity [Tekst] : Dys... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Shevchuk Lyudmyla Ivaniivna; In-t pedahohiky i psykholohiyi prof. osvity APN Ukrayiny. – K., 2001. – 398 ark.

Сиско Н. М. Кваліфікація викладачів професійно-технічних навчальних закладів як наукова проблема.

Автором статті досліджено наукову категорію «кваліфікація», зокрема, викладача професійно-технічного навчального закладу, її взаємозв'язок з поняттями «компетентність», «атестація», «сертифікація».

Сучасне розуміння кваліфікації як втілення певної якості виходить за межі придатності для професійної діяльності та не обмежується її професійними ознаками. Рамки, як певне шкалювання кваліфікацій, передбачають принципово їх вимірюваність. Для забезпечення цього процесу кваліфікації описуються в термінах результатів навчання; останні, у свою чергу, виражаються через компетентності, реалізаційні здатності

викладача професійно-технічного навчального закладу забезпечити якісну підготовку кваліфікованих робітників.

Термін «кваліфікація» охоплює широке різноманіття результатів формального, неформального, інформального навчання як в освітній системі, так і поза нею. Кваліфікації поділяються на академічні, що надаються на основі освітніх стандартів та професійні на основі професійних стандартів, вироблених у сфері праці.

Автором вперше проаналізовано визначення феномену поняття «кваліфікація» у низці законів, постанов, наукових праць різних галузей знань. На основі узагальнення ознак виділено такі її наступні характеристики, як сукупність знань, умінь та професійних навичок, стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей; ступінь придатності, підготовленості, втілення певної якості діяльності; вимірюваність, оцінка, результат оцінювання і визнання; ступінь, звання, диплом, свідоцтво.

У статті вперше визначено, що кваліфікація, яка описується компетентностями, може бути різних рівнів, повинна вимірюватися, оцінюватися та визнаватися.

У висновках дослідження проблеми зазначається, що кваліфікаційні вимоги до викладачів не повною мірою описують компетентності, якими повинен володіти сучасний викладач ПТНЗ. Встановлення кваліфікаційних категорій та сертифікація викладачів потребують подальших наукових досліджень.

Ключові слова: кваліфікація, компетентність, викладач професійно-технічного навчального закладу, Національна рамка кваліфікацій, кваліфікаційні категорії.

Сыско Н. Н. Квалификация преподавателей профессионально-технических учебных заведений как научная проблема.

Автором статьи исследовано научную категорию «квалификация», в частности, преподавателя профессионально-технического учебного заведения, ее взаимосвязь с понятиями «компетентность», «аттестация», «сертификация».

Современное понимание квалификации как воплощение определенного качества выходит за пределы пригодности для профессиональной деятельности и не ограничивается ее профессиональными признаками. Рамки, как шкалирование квалификаций, предусматривают принципиально их измеримость. Для обеспечения этого процесса квалификации описываются в терминах результатов обучения; последние, в свою очередь, выражаются через компетентности, реализационные способности преподавателя профессионально-технического учебного заведения обеспечить качественную подготовку квалифицированных рабочих.

Термин «квалификация» охватывает широкое многообразие результатов формального, неформального, информального обучения как в образовательной системе, так и вне ее. Квалификации делятся на академические, предоставляемых на основе образовательных стандартов, и профессиональные на основе профессиональных стандартов, выработанных в сфере труда.

Автором впервые проанализированы определения феномена понятие «квалификация» в ряде законов, постановлений, научных трудов различных отраслей знания. На основе обобщения признаков выделены следующие ее характеристики: совокупность знаний, умений и профессиональных навыков, стандартизированная совокупность полученных лицом компетенций; степень годности, подготовленности, воплощение определенного качества деятельности; измеримость, оценка, результат оценки и признания; степень, звание, диплом, свидетельство.

В статье впервые определено, что квалификационные требования могут быть разных уровней, должна измеряться, оцениваться и признаваться.

В выводах исследования проблемы отмечается, что квалификационные требования к преподавателям не в полной мере описывают компетентности, которыми должен обладать современный преподаватель ПТУЗ. Установление квалификационных категорий и сертификация преподавателей требуют дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: квалификация, компетентность, преподаватель профессионально-технического учебного заведения, Национальная рамка квалификаций, квалификационные категории.

Sysko N.M. The qualifications of teachers of vocational education institutions as a scientific problem.

The author of the article investigates the scientific category «qualification», in particular the teacher of the vocational and technical educational institution, its connection with the concepts of «competence», «certification», «certification».

Modern understanding of qualifications as an implementation of a certain quality goes beyond the scope of professional activity and is not limited its professional features. The frameworks, as a certain scaling of qualifications, provides their measurability in principle. For ensure this process, qualifications are described in terms of learning outcomes, the latter, in turn, are expressed through the competence, implementation capacity of a teacher from vocational education institution to ensure the qualitative training of skilled workers.

The term «qualification» covers a wide variety of results of formal, informal, informal as learning both in the educational system and outside it. Qualifications are divided into academic, provided on the basis of educational standards and professional which basis on professional standards are produced in the field of labor.

The author for the first time analyzed the definition of the phenomenon of the concept «qualification» in a number of laws, regulations, scientific works of various branches of knowledge. Based on the generalization of the signs, the following characteristics are identified as a set of knowledge, skills and professional skills, a standardized set of competences acquired by a person; degree of fitness, preparedness, implementation of a certain quality of activity; measurement, evaluation, evaluation result and recognition; degree, rank, diploma, certificate.

In the article, for the first time, it has been determined that qualifications are described by competencies, may be different levels, should be measured, evaluated and recognized.

In conclusions of the study indicate that the qualification requirements for teachers do not fully describe competences that a current teacher of the VETT must possess. Establishing qualification categories and teachers' certification require further research.

Key words: qualification, competence, teacher of vocational educational institution, national qualification framework, qualification categories.

Науково-методичний центр професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників у Хмельницькій області
29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 10
Научно-методический центр профессионально-технического образования и повышения квалификации инженерно-педагогических работников в Хмельницкой области
29016, г. Хмельницкий, ул. Институтская, 10
Scientific and methodical center vocational education and advanced training engineering and pedagogical workers in the Khmelnytsky region
29016, Khmelnytsky, Institutskaya str., 10

ОСНОВНІ НАПРЯМИ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ З ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КУХАРІВ

Постановка проблеми. Професійно-технічна освіта – особлива ланка в системі освіти, яка найтісніше інтегрована в економіку, тому її якість повинна відповідати сучасним вимогам. Сьогодні глобальною «валютою» називають кваліфікації; тільки та країна, яка має кваліфіковану робочу силу, не програє у світовій конкуренції. Отже, питання освіти обумовлює стратегічну безпеку країни, це конкурентна перевага нашої економіки і наш спосіб зайняти високе місце у глобальному господарстві [1, с. 4].

У Концепції розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010 – 2020 рр.) [4] особливий акцент зроблено на необхідності запровадження компетентнісного підходу до підготовки робітничих кадрів, які мають вільно володіти своєю професією, орієнтуватися у суміжних галузях діяльності і бути здатними до професійного росту тощо. У контексті вищезазначеного, професійно-технічні навчальні заклади (далі - ПТНЗ) вбачають своїм основним завданням виявлення і формування основних складових компетентностей робітників, підготовку яких вони здійснюють.

Не є винятком і ПТНЗ сфери ресторанного господарства. Швидкий розвиток цієї галузі, поява інновацій в технології приготування їжі та новітнє устаткування підприємств харчування висувають нові вимоги до фахової компетентності кухарів. Фахова компетентність кухаря характеризує його глибоку обізнаність у виробничому процесі приготування їжі, професійні знання, вміння та навички, що спрямовані на високу якість готової кулінарної продукції [2, с. 138].

Провідна роль в організації навчального процесу та якості формування фахової компетентності майбутніх кухарів належить педагогічним працівникам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія і практика здійснення методичної роботи у професійно-технічних навчальних закладах відображена в працях С. Батишева, А. Бєляєвої, С. Гончаренка, Р. Гуревича, Н. Ничкало,

М. Пальчук, В. Радкевич, В. Скакуна та багатьох інших.

Формулювання цілей статті, постановка завдання – охарактеризувати основні напрями методичної роботи в ПТНЗ з підготовки педагогів до формування фахової компетентності майбутніх кухарів.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Л. Сушенцева, «планомірно організована діяльність педагогів теоретичних дисциплін, майстрів виробничого навчання і учнів спрямована на забезпечення оволодіння учнями професійними знаннями, уміннями і навичками, уміннями самостійно аналізувати виробничі ситуації і знаходити способи їх вирішення, а також на розвиток розумових і фізичних здібностей учнів» [6, с. 202].

На думку Д. Тхоржевського, педагогам ПТНЗ повинні бути властиві такі риси, як: висока фахова кваліфікація, висока психолого-педагогічна та методична підготовка [7, с. 15].

У зв'язку з цим особливого значення набувають питання підвищення професійної компетентності педагогів і майстрів виробничого навчання, розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу в цілому.

І. Зязюн наголошував, щоб учитель діяв творчо, самостійно оцінюючи результати своєї діяльності і коригуючи засоби з орієнтацією на досягнення мети, він повинен мати певне внутрішнє оперття, певні властивості, риси, розвиток яких забезпечить професійний саморозвиток педагога, а через нього – і розвиток учня [3, с. 642].

Зовнішніми чинниками, що спрямовані на формування й розвиток професіоналізму педагога, є усі форми організації методичної роботи у ПТНЗ. Методична робота є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу, вона організовується відповідно до наказу МОН № 582 від 12.12.2000 р. «Про удосконалення методичної роботи в системі професійно-технічної освіти».

По суті «методична робота» в навчальному закладі перетворюється у процес staff-

development (дослівно – розвиток співробітників, персоналу). Цей англійський термін об'єднує у собі сукупність змісту і процедур. Його зміст спрямований не тільки на удосконалення способів роботи, але й на особистісний та професійний розвиток співробітників, осмислення ними причетності до діяльності організації, привласнення цінностей організації і культури.

Внутрішньоучилищна методична робота розглядається як форма організації процесу розвитку професійної компетентності педагога, спрямована на усвідомлення ним соціального замовлення, вивчення, аналіз сучасних досягнень психолого-педагогічної науки, авторських ідей та впровадження їх в практику. У ході наукового пошуку нам необхідно було здійснити перехід до особистісно орієнтованої моделі внутрішньоучилищної методичної роботи, яка мала б здійснюватися на основі суб'єктно-діяльнісного підходу.

Розв'язуючи дослідницькі завдання, ми визначили, що для внутрішньоучилищної методичної роботи характерним є те, що:

- вона здійснюється, як правило, в міжкурсовий період, і основний час у системі післядипломної освіти педагогічних кадрів припадає на неї;

- більшість педагогів кухарської справи – це фахівці з високими професійними виробничими знаннями та вміннями, які реалізуються в їх педагогічній діяльності, але разом з тим не мають достатніх психолого-педагогічних знань для здійснення освітнього процесу;

- підвищення професійної компетентності педагогів здійснюється безпосередньо на робочому місці, що дає їм змогу поповнювати не тільки теоретичні знання, але й одночасно втілювати їх у практику, експериментувати, конструювати, реалізовувати свої й запозичені творчі знахідки, тобто методична робота має дієвий характер;

- методисти ПТНЗ мають змогу постійно вивчати як особистісні якості педагогів, так і професійні, виявляти сильні і слабкі місця в роботі педагога, своєчасно надавати методичну допомогу;

- методична робота в ПТНЗ проводиться у конкретному педагогічному колективі, де вже налагоджені зв'язки між колегами, створений певний діловий та психологічний клімат, що сприяє злиттю індивідуальної педагогічної творчості в колективну, залученню малодосвідчених колег до спільної творчої діяльності;

- це система, складовими якої є індивідуальні і колективні форми діяльності педагогів, що сприяє зростанню професійного рівня, передусім предметно-методичного;

- це діяльність, яка є цілеспрямованою, організованою й керованою, як правило, методистом, методичною службою;

- внутрішньоучилищна методична робота є довготривалою, і її результативність в цілому проявляється у динаміці позитивних змін професіоналізму педагога, передусім фахового і

методичного, та у знаннях, навичках, уміннях учнів.

З метою вирішення наших дослідницьких завдань щодо підготовки педагогів ПТНЗ до формування фахової компетентності майбутніх кухарів нами було розроблено концепцію методичної роботи в ПТНЗ, якою визначаються провідні ідеї, завдання, актуальні проблеми, задуми, властиві конкретному колективу та очікувані результати методичної роботи [8, с. 95].

Концепція внутрішньоучилищної методичної роботи у контексті вищезазначеного аналізу понять спілкування і взаємодії допомагає виявляти глибинну сутність процесу розвитку фахової компетентності педагогів, розробляти ефективні підходи щодо його організації з огляду на індивідуальність педагога.

На нашу думку, концепція методичної роботи має передбачати вирішення таких стратегічних завдань: реалізація нових підходів до визначення змісту та технології професійної освіти; розвиток фахової компетентності педагогічних працівників; засвоєння інноваційних педагогічних технологій, зокрема таких, як інформаційно-комунікаційні, проектні, ігрові, кейс-технології, веб-квест, позиційна, модульна; організація професійного самовдосконалення педагогів (інформальна освіта); організація інформаційного забезпечення професійних потреб педагогів; вивчення передового педагогічного досвіду, його узагальнення та поширення; організація дослідницько-експериментальної, науково-методичної роботи з проблем підготовки кваліфікованих робітників харчової промисловості.

Організація навчально-виховного процесу в сучасних умовах вимагає поєднання різних технологій, творчого підходу до використання кожної із них, а також створення нових навчальних технологій.

Використання інноваційних технологій навчання при підготовці кваліфікованих робітників з професії «Кухар» дозволяє оптимізувати навчальний процес, управляти ним.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях окрема увага приділяється вивченню інноваційного педагогічного та виробничого досвіду.

Методологічно цінною є думка К. Ушинського: «Передається не сам досвід, а ідея, думка, виведена з досвіду». А. Макаренко розкрив діалектичну природу педагогічного досвіду, вказавши на важливість індукції та дедукції в ньому. На творчий підхід у використанні чужого досвіду вказував В. Сухомлинський: «Досвід уявляється мені садом квітучих троянд. Ось нам треба пересадити цей квітучий куш зі саду на своє поле. Що для цього треба зробити? Насамперед, вивчити ґрунт свого поля, додати те, чого в ньому не вистачає, підготувати цей ґрунт, а потім вже пересаджувати. Але як? Разом з ґрунтом, не оголюючи коренів...» [5, с. 692-693].

Передовий педагогічний досвід є організованою педагогічною діяльністю, у процесі якої стабільні позитивні результати в розв'язанні актуальних педагогічних проблем забезпечуються використанням оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання, нових освітніх систем або інтеграції традиційних форм, прийомів і способів.

Основними формами й методами виявлення та вивчення передового педагогічного досвіду вважаємо: цільове відвідування й аналіз уроків досвідчених педагогів; взаємовідвідування уроків і позаурочних заходів, обмін досвідом їх проведення; вивчення й аналіз методичних матеріалів і документації, портфоліо педагогів – носіїв передового досвіду; ведення у картотеки передового педагогічного досвіду; вивчення педагогами науково-педагогічної й методичної літератури та інформаційних матеріалів.

Передовий педагогічний досвід стимулює творчі пошуки педагогів, сприяє розвитку педагогічної майстерності, педагогічних

здібностей, забезпечує високу ефективність і результативність педагогічної діяльності, впливає на розвиток педагогічної науки як джерело формування нових наукових завдань. Водночас він стає базою даних для створення досліджень, засобом перевірки цінності їх результатів для практики навчання та виховання майбутніх кваліфікованих робітників.

Процес вивчення інноваційного виробничого і педагогічного досвіду проходить складний, тривалий шлях та охоплює широку сферу педагогічної праці викладача, майстра виробничого навчання, що починається з вивчення його змісту та завершується ефективною реалізацією ідей у його педагогічному мистецтві з трансформацією у власну методичну систему.

Висновки. Методична робота спрямована на оперативне науково-методичне коригування навчально-виховного процесу, удосконалення змісту освіти, розвиток творчого потенціалу педагога, його професійної майстерності, а в кінцевому результаті – на формування високого рівня фахової компетентності випускників.

Література

1. Гриневич Л. М. Професійно-технічна освіта – це частина національної безпеки країни [Текст] / Л. М. Гриневич // Професійно-технічна освіта. – 2016. – №2 – С.4-7.
2. Дрозіч І. А. Професійна компетентність кухаря / І. А. Дрозіч // Молодь і ринок. – 2015. – №12 (131). – С.135-139.
3. Зязюн І. Філософія педагогічного світогляду / Іван Зязюн // Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-український, українсько-польський журнал / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Київ; Ченстохова, 2004. – Т. VI. – С. 209-221, с. 642
4. Концепція розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010-2020 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: tnkk.at.ua/proekt2010_2020.doc
5. Сухомлинський В. О. Розмова із молодим директором // Педагогіка: хрестоматія; навч. посіб. / уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – 2-ге вид, стереот. – К.: Знання, 2006. – 700с.
6. Сушенцева Л. Л. Формування психолого-педагогічної готовності майбутніх педагогів професійного навчання до підготовки професійно мобільного кваліфікованого робітника / Л. Л. Сушенцева / Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 30: збірник наукових праць / за ред. проф. М. С. Корця. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 202-208.
7. Тхоржевський Д. Методика трудового та професійного навчання. В 3-х ч. – 4.1./ Д. Тхоржевський. – К.: РННЦ «ДІНІТ», 2000. – 248с.
8. Шевчук Л. І. Розвиток професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Шевчук Людмила Іванівна. – К., 2001. – 398с.

References

1. Hrynevych L. M. Profesiyno-tekhnichna osvita – tse chastyna natsional'noyi bezpeky krayiny [Tekst] / L. M. Hrynevych // Profesiyno-tekhnichna osvita. – 2016. – № 2. – S.4-7.
2. Drozich I. A. Profesijna kompetentnist' kuxarya / I.A. Drozich // Molod' i ry'nok. – 2015. – #12 (131). – S.135-139.
3. Zyazyun I. Filosofiya pedagogichnogo svitoglyadu / Ivan Zyazyun // Profesiijna osvita: pedagogika i psy'xologiya: pol's'ko-ukrayins'ky'j, ukrayins'ko-pol's'ky'j zhurnal / za red. T. Levovy'cz'kogo, I. Vil'sh, I. Zyazyuna, N. Ny'chkalo. – Ky'viv; Chenstoxova, 2004. – T. VI. — S. 209-221., s. 642.
4. Konceptsiya rozvy'tku profesijnoyi osvity' i navchannya v Ukraini (2010-2020 rr.) [Elektronny'j resurs]. – Rezhym dostupu: tnkk.at.ua/proekt2010_2020.doc
5. Suxomly'ns'ky'j V. O. Rozmova iz' molody'm dy'rektorom // Pedagogika: xrestomatiya; navch. posib. / uklad.: A. I. Kuz'mins'ky'j, V. L. Omel'yanenko. – 2-ge vy'd, stereot. – K.: Znannya, 2006. – 700s.
6. Sushenceva L. L. Formuvannya psy'xologo-pedagogichnoyi gotovnosti majbutnix pedagogiv profesijnogo navchannya do pidgotovky' profesijno mobil'nogo kvalifikovanogo robotny'ka / L. L. Sushenceva / Naukovy'j chasopy's NPU imeni M.P. Dragomanova. Seriya # 5. Pedagogichni nauky': realiyi ta perspekty'vy'. Vy'pusk 30: zbirny'k naukovy'x prac' / za red. prof. M. S. Korcya. – K.: Vy'd-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2011. – S. 202-208.
7. Txorzhivs'ky'j D. Metody'ka trudovogo ta profesijnogo navchannya. V 3-x ch.-4.1./ D. Txorzhivs'ky'j. - K.: RNNCz «DINIT», 2000. – 248s.
8. Shevchuk L.I. Rozvy'tok profesijnoyi kompetentnosti vy'kladachiv special'ny'x dy'scy'plin zakladiv proftechosvity': dy's. ... kandy'data ped. nauk: 13.00.04 / Shevchuk Lyudmy'la Ivanivna. – K., 2001. – 398s.

Шевчук Л. І. Основні напрями методичної роботи у професійно-технічних навчальних закладах з підготовки педагогів до формування фахової компетентності майбутніх кухарів.

У статті подано основні напрями методичної роботи у професійно-технічних навчальних закладах з підготовки педагогів до формування фахової компетентності майбутніх кухарів; особливу увагу приділено формам і методам виявлення та вивчення передового педагогічного досвіду; великий акцент зроблено на необхідності застосування інноваційних технологій, впровадження досягнень сучасної психолого-педагогічної науки у практику.

Автор розглядає методичну роботу як форму організації процесу розвитку професійної компетентності педагога та підкреслює провідну роль педагогічних працівників в організації навчального процесу та якості формування фахової компетентності майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства.

У статті актуалізується думка про необхідність переходу до особистісно орієнтованої моделі внутрішньоучилищної методичної роботи, яка мала б здійснюватися на основі суб'єктно-діяльнісного підходу.

Для підготовки педагогів ПТНЗ до формування фахової компетентності майбутніх кухарів автором розроблено Концепцію методичної роботи в ПТНЗ, в якій визначаються провідні ідеї, завдання, актуальні проблеми, задуми, властиві конкретному колективу та очікувані результати методичної роботи.

Автор акцентує увагу на необхідності поєднання в освітньому процесі різних технологій, створення нових технологій, що дасть можливість оптимізувати навчальний процес.

Провідну роль в статті відведено вивченню передового педагогічного досвіду, який виступає мотиватором творчих пошуків, джерелом формування нових знань, базою подальших наукових розвідок, засобом перевірки його цінності у системі навчання й виховання майбутніх кваліфікованих кадрів.

Автор робить висновок, що процес вивчення інноваційного виробничого і педагогічного досвіду під час педагогічної діяльності трансформується у власну систему методичної роботи, яка, у свою чергу, сприяє удосконаленню змісту освіти, розширює творчі обрії педагога, підвищує рівень його професійної майстерності, завдяки чому забезпечується формування висококомпетентних випускників професійно-технічного навчального закладу.

Ключові слова: педагог, професійно-технічний навчальний заклад, методична робота, фахова компетентність.

Шевчук Л. И. Основные направления методической работы в профессионально-технических учебных заведениях по подготовке педагогов к формированию профессиональной компетентности будущих поваров.

В статье представлены основные направления методической работы в профессионально-технических учебных заведениях по подготовке педагогов к формированию профессиональной компетентности будущих поваров; особое внимание уделено формам и методам выявления и изучения передового педагогического опыта; сделан акцент на необходимости применения инновационных технологий, внедрение достижения современной психолого-педагогической науки в практику.

Автор рассматривает методическую работу как форму организации процесса развития профессиональной компетентности педагога и подчеркивает ведущую роль педагогов в организации учебного процесса и качества формирования профессиональной компетентности будущих специалистов сферы ресторанного хозяйства.

В статье актуализируется мысль о необходимости перехода к личностно ориентированной модели внутриучилищной методической работы, которая должна осуществляться на основе субъектно-деятельностного подхода.

Для подготовки педагогов ПТУЗ к формированию профессиональной компетентности будущих поваров автором разработана Концепция методической работы в ПТУЗ, в которой определяются ведущие идеи, задачи, актуальные проблемы, замыслы, свойственные конкретному коллективу и ожидаемые результаты методической работы.

Автор акцентирует внимание на необходимости в образовательном процессе сочетания различных технологий, создание новых технологий, что позволит оптимизировать учебный процесс.

Ведущую роль в статье отведено изучению передового педагогического опыта, который выступает мотиватором творческих поисков, источником формирования новых знаний, базой дальнейших научных исследований, средством проверки его ценности в системе обучения и воспитания будущих квалифицированных кадров.

Автор делает вывод, что процесс изучения инновационного производственного и педагогического опыта во время педагогической деятельности трансформируется в собственную систему методической работы, которая, в свою очередь, способствует совершенствованию содержания образования, расширяет творческие горизонты педагога, повышает уровень его профессионального мастерства, благодаря чему обеспечивается формирование высококомпетентных выпускников профессионально-технического учебного заведения.

Ключевые слова: педагог, профессионально-техническое учебное заведение, методическая работа, профессиональная компетентность.

Shevchuk L. I. The main directions of methodical work in vocational schools for teachers' training to form professional competence of future chefs.

The article gives the main directions of methodical work in vocational educational institutions for teachers' training to form the professional competence of future chefs, special attention is paid to forms and methods of identifying and studying advanced pedagogical experience, a great emphasis is done on the necessity of innovative technologies application, the implementation of achievements to modern psychological- pedagogical science into practice.

The author considers methodical work as a form of organization of the process development of teacher's professional competence and emphasizes the leading role of pedagogical workers in the organization of the educational process and the quality of forming professional competence future specialists in the of restaurant industry sphere.

The article updates the idea of the need for transition to a personally oriented model of in-school methodological work, which should be carried out on the basis of the subject-activity approach.

The author developed the concept of methodical work in the vocational school, which defines the leading ideas, tasks, actual problems, intentions inherent in a particular group and the expected results of methodical work.

The author emphasizes the need to combine in the educational process of various technologies, the creation of new technologies, which will enable to optimize the learning process.

The leading role in the article is devoted to the study of advanced pedagogical experience, which serves as a motivator for creative searches, a source of new knowledge generation, a base for further research, a means of checking its value in the system of training and education of future skilled frames.

The author concludes that the process of studying innovative production and pedagogical experience during the pedagogical activity is transformed into an own system of methodological work, which, in turn, contributes to the improvement of the content of education, expands the creative horizons of teacher, increases the level of his professional skills, thus ensuring the formation of highly competent Graduates of vocational education and training institutions.

Key words: teacher, vocational educational institution, methodical work, professional competence.

РОЗДІЛ IV

Професійна педагогіка: вітчизняний і зарубіжний досвід

УДК 378.18:37.015.3 – 316.46–057.87

Корякін Олексій Олексійович,
викладач кафедри образотворчого мистецтва,
теорії, історії музики та художньої культури,

Навчально-науковий інститут культури і мистецтва
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87-1
Учебно-научный институт культуры и искусств
Сумской государственной педагогической университет
имени А.С.Макаренко
40002, г. Сумы, ул. Роменская, 87-1
Educational-Scientific Institute of Culture and Arts Sumy
State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
40002, Sumi town, Romenska str., 87-1

ПОДОЛАННЯ СТОСУНКІВ ДОМІНУВАННЯ В СТУДЕНТСЬКІЙ АКАДЕМІЧНІЙ ГРУПІ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. Відповідно до законодавчого забезпечення фахової підготовки основними завданнями, зокрема, є: 1) формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання; формування в учнів моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя в освітньому процесі; вміння вільно мислити і самоорганізовуватися в сучасних умовах; 2) створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів; 3) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства тощо [4]. У процесі професійної підготовки здобувачі вищої освіти об'єднують міжособистісні стосунки в академічних групах, які можуть впливати на підготовку майбутнього фахівця. Такі міжособистісні стосунки як в академічній групі, так і в органах студентського самоврядування та позитивно впливають на процес професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У СРСР дослідження лідерства було проведено вперше у 20-30-х роках ХХ ст. Їх завданнями, в основному, було дослідження лідерства у дитячих колективах. Акцентувалася велика роль лідерів у становленні та розвитку групових стосунків (Є. А. Аркін [1]). Пізніше серед науковців підвищується інтерес до цього предмету досліджень. З одного боку, це пояснюється розвитком концепції колективу (В. І. Зацепін [5]), з іншого, – практичними потребами суспільства (А. В. Петровський, Л. І. Уманський [11]). Видаються наукові праці з проблеми співвідношення лідерства та управління (А. І. Баштинський, А. І. Вендов, В. Д. Гончаров, Б. Д. Паригін [9]), поглиблюється розуміння лідерства у дитячих та юнацьких колективах (Л. В. Артемова,

І. П. Волков, Я. Л. Коломінський [7].), актуалізується проблема критичного осмислення праць зарубіжних психологів (Н. С. Жеребова [3]). Дослідники формують різні характеристики лідерів, механізми їх висування та впливу лідера на групу та, загалом, роблять узагальнення про те, що на сьогодні існуючих матеріалів недостатньо для побудови задовільної актуальної картини динаміки групового лідерства. Поняттям лідера називаються особи, що мають розвинуті моральні якості, здатні виконувати суспільно-корисні функції та підтримувати суспільно-значущі відносини лідерства. Однак досвід педагогічної практики дозволяє стверджувати, що особи, які мають інші особистісні якості, не завжди конструктивно впливають на групу і, виходячи за свої функції, вибудовують в ній відносини домінування. Таких людей ми класифікуємо як осіб, схильних до домінування, що характеризуються прагненням до влади, завищеною самооцінкою, прагненням керувати, не рахуватися з думкою оточуючих. Домінування розуміється як прагнення до керівництва, управління, здійснення своєї влади, не маючи на те достатніх підстав з метою задоволення, передусім, власних прагнень та інтересів. Міжособистісні стосунки домінування у студентській групі та їх взаємозв'язок з процесом фахової підготовки не були предметом наукових праць, тому актуальним завданням є визначення цього виду міжособистісних стосунків у студентських академічних групах та розробка психологічних якостей осіб, схильних до таких відносин. Формування та закріплення в студентській академічній групі міжособистісних стосунків домінування в процесі фахової підготовки обумовлює вірогідність перенесення цих відносин випускниками на свою майбутню професійну діяльність. Такі відноси-

ни негативно впливають на формування під час навчання професійних та особистісних якостей студента [2]. Соціальне значення роботи щодо подолання міжособистісних стосунків домінування для розвитку суспільства в цілому через зміну динаміки міжособистісних стосунків студентів достатньо високе, особливо за обґрунтування можливості перетворення домінування на лідерство.

Мета статті полягає у визначенні міжособистісних стосунків домінування в системі соціальних процесів в студентській групі, в конкретизації психологічної характеристики таких осіб і заходів щодо подолання міжособистісних стосунків домінування в студентській академічній групі.

Виклад основного матеріалу. Як уже вказувалося, в процесі фахової підготовки здобувачі вищої освіти об'єднані в академічні групи. Студентська академічна група відрізняється від інших малих груп наступними особливостями: основним видом діяльності (навчання з метою одержання вищої освіти); єдністю мети й мотивації (прагнення членів студентської академічної групи здобути певну спеціальність); обмеженістю періоду існування (4-5 років); відносною стабільністю складу; суворою послідовністю й планомірністю навчальної роботи; високим ступенем самоврядування (староста групи, заступник старости, профгрупорг тощо).

Хоча студентську академічну групу за рядом показників можна вважати однорідною, вона може поєднувати, особливо якщо розглядається академічна група студентів заочної форми навчання; людей різного віку; осіб, які вже здобули вищу освіту за різними спеціальностями; представників різних національностей; з різними індивідуальними психологічними якостями й таких, що мають неоднаковий сімейний стан. Психологія студентської групи містить у собі як загальну атмосферу її функціонування, так і стосунки, суспільну думку, колективний настрій, традиції тощо [6]. Студентська академічна група характеризується спрямованістю на оволодіння професією; спільністю потреб, інтересів, цілей і завдань; перспектив і зобов'язань, що передбачають досягнення високих результатів у навчальній та іншій діяльності; наявністю спільних справ, у яких беруть участь всі члени групи; відношенням членів колективу до обраної професії як покликання; певним рівнем згуртованості.

Згуртованість як ціннісно-орієнтаційна єдність показує ступінь збігу оцінок, установок і позицій групи стосовно об'єктів (осіб, завдань, ідей, подій), найбільш значимих для справ групи в цілому [2]. Показником (індексом) згуртованості служить частота збігів оцінок або по-

зицій членів групи стосовно об'єктів, істотно значимих для групи в цілому.

В контексті предмету нашого дослідження необхідно окремо зупинитися на характері стосунків, суспільній думці та інших соціально-психологічних явищах і процесах, що мають місце в студентській академічній групі. Стосунки між студентами в групі, хоча й залежать від особливостей кожного з них, визначаються, насамперед, навчально-виховною роботою та загальною організацією діяльності студентів. Серед дослідників існує думка, що стосунки будуються на психологічній основі, зокрема на симпатіях і антипатіях. Цим пояснюють розвиток суспільних стосунків і прогнозують можливі шляхи соціальних змін. Вітчизняна психологія не заперечує ролі психологічного фактора в процесі розвитку стосунків між людьми. Спрямованість, характер, темперамент, інтереси, звички тощо впливають на стосунки людей, але психологічний фактор, основні психологічні якості людей існують не самі по собі, вони базуються на діяльності й залученості в спілкування кожного члена групи [2]. У структурі стосунків у студентській академічній групі можна виділити кілька сфер: офіційну, суспільно-політичну й побутову, а також їхній невід'ємний аспект – систему особистісних психологічних стосунків. Офіційні стосунки визначаються статутом ВНЗ, положеннями про ВНЗ та іншими нормативними документами. Суспільно-політичні стосунки пов'язані з контактами студентів у період проведення різних зборів, диспутів, бесід, на вечорах художньої самодіяльності, спортивних змаганнях тощо. Побутова сфера стосунків теж досить важлива, оскільки багато студентів живуть із рідними і близькими, мають друзів і часто з ними зустрічаються. Орієнтація академічних груп на професійні, культурні й моральні цінності на всіх курсах приблизно однакова, але варіюється залежно від спеціальності. Характер і сила впливу групи студентів на особистість і діяльність кожного з них залежать від того, який психологічний клімат сформувався в академічній групі, наскільки вибір індивідуальних цілей погоджений із цілями групи. Дослідження соціологів вказують на те, що студенти, зберігаючи високу згуртованість, у той же час оцінюють цю характеристику своїх груп невисоко. Це пояснюється тим, що ділові відносини в студентських групах не набули багатобічного характеру, і, якщо взаємодопомога розвинена в групах відносно високо, взаємна вимогливість має потребу в подальшому розвитку. Першокурсники дають найвищу оцінку як міжособистісним, так і діловим стосункам у групах. Оцінка міжособистісних стосунків у групах знижується зі збільшенням віку студентів. Відповідність між

віком і курсом дозволяє стверджувати, що фактор спільного навчання впливає на оцінку стосунків, заломлюючись через систему факторів, серед яких провідна роль належить віку.

Найважливішим компонентом процесу становлення особистості в період навчання у ВНЗ є формування моральних норм поведінки в сфері міжстатевих відносин. Молодь студентського віку відчуває потребу в міцній дружбі, близькій людині, відвертості й довірі, шукає приклад для наслідування. Взаємодія студента із групою пов'язана із установами дружніх взаємин. Дослідження психологів свідчать про те, що найбільше цінуються оптимізм, життєрадісний настрій, гумор, високий рівень культури, вміння зрозуміти іншу людину й надати допомогу у важку хвилину, самостійність суджень, високі моральні якості. Менш значимі високі рівень загальних професійних знань, ініціативність, енергійність. [3].

В студентській академічній групі окреме місце займають відносини лідерства. Лідер – найавторитетніша особистість, яка реально чи формально відіграє центральну роль у діяльності організації та регулюванні групових взаємин. Часто лідерів зображують з негативним забарвленням, однак спеціальних термінів для цього в науковий обіг не вводять. На вирішальну роль особистісного фактору вказує Фархад Ільясов, розглядаючи проблему лідерства через етологічну призму [6]. Дана теорія має дискусійний характер. Він вказує, що побудова суспільства потребує ієрархічної поведінки. Базовим («біологічним») регулятором такої поведінки виступає агресія. Вчений оригінально трактує поняття агресії, визначаючи її як «конкурентну поведінку в умовах дефіциту ресурсів, яка реалізується у формі нападу, що супроводжується переживанням певних емоцій (страх, роздратування, гнів, злість, ненависть тощо) і спрямовану на перерозподіл деякого ресурсу (влади, сегменту ринку, території тощо) на свою користь. Власне соціальна (внутрішньовидова) агресія, на думку науковця, це – механізм створення ієрархії, тобто взаємин домінування – субдомінування, поділу на «вождів та натовп». Дослідник зосереджує особливу увагу на складових характеру лідера або головних характеристиках агресивної особи: схильність до роздратування, прагнення створювати конфлікти, нав'язувати їх, активно (довго і часто) і вміло погрожувати, стійкість до погроз зі сторони інших. Ф. Ільясов визначав постать лідера як особистість, котра вміє спричинити постійний психологічний тиск на оточуючих і демонструє рішучість привести погрозу в дію [6]. Основою агресивної поведінки, на його думку, є страх перед дефіцитом ресурсів (харчів, води, території, статевого партнера) і страх смер-

ті, болі («дефіцит комфорту»). Таким чином, трактування лідерства даного дослідника більше тяжіє саме до домінування, однак дотепер не існує єдиної точки зору щодо визначення та природи ані лідерства, ані домінування.

Американський психолог А. Пріллетенскі, вивчаючи груповий феномен пригнічення, визначає, що він функціонує, на його думку, зокрема, через «механізм домінування» [10]. Бразильський педагог П. Фрейре у своїй праці «Педагогіка пригноблених», аналізуючи недоліки традиційних форм навчання вказує на пригноблення учнів та домінування вчителя над ними [12]. На нашу думку, дослідники студентства як соціальної групи та міжособистісних стосунків в ній недостатню увагу у порівнянні з конструктивним лідерством приділяють міжособистісним стосункам домінування у студентській академічній групі, які також суттєво впливають на формування професійних та особистісних якостей студентів.

Таким чином, в нашому дослідженні домінування розуміється як одна з форм міжособистісних стосунків в малій групі, що виражається в перевазі, прагненні панувати, панувати, здійснювати свою владу, не маючи на те достатніх підстав для задоволення власних прагнень і інтересів, маніпулювання членами групи.

На противагу стосункам домінування у групі може сформуватися конструктивне лідерство.

Особистість, схильна до домінування, характеризується: активною життєвою позицією стосовно власного життя; реалізацією життєвих планів за рахунок власного потенціалу та можливостей членів групи; високою оцінкою себе як активного діяча власного життя (причому з боку групи як лідер оцінюється невисоко); прагненням домінувати, отримувати визнання, прагненням до здобуття позитивних реакцій оточуючих, починаючи з простого підтвердження; прагненням до влади; самопізнанням як основою для реалізації власного потенціалу та здійснення своєї влади; прагненням уникати невдачі та потребою у досягненнях як засобу досягнути високого рівня у будь-якій справі; прагненням бути в групі, граючи роль лідера, не будучи таким насправді; сприйманням себе здібним за необхідності чи за сприятливим збігом обставин вести за собою інших, переслідуючи, передусім, власні цілі.

В основі висування того або іншого студента на позицію лідера навчальної групи та прояву у нього схильності до домінування лежить складний процес психологічного ціннісного обміну. Кінцевим результатом ціннісного обміну на будь-якій стадії його розгортання є приписування суб'єктові партнерами по групі певного статусу залежно від величини його внеску в різні сфери життєдіяльності групи. Саме тому

вже через кілька місяців в студентській академічній групі на лідерські позиції можуть виступати окремі студенти. Причому, виходячи з аналізу педагогічного досвіду, часто лідер у студентській академічній групі з ситуаційного перетворюється на конструктивного дієвого лідера саме в процесі протидії стосункам домінування, які провадяться іншими студентами в групі.

Якісний та кількісний аналіз результатів дослідження та досвід роботи зі студентами дозволяє нам сформулювати власну типологію студентів, схильних до домінування. В узагальненому вигляді вона може бути розкрита в трьох основних типах: практичний, емоційний, інтелектуальний. Характеристика кожного типу нами розглядається в трьох основних компонентах: 1) когнітивний, 2) емоційний, 3) поведінковий. Залежно від того типу, до якого належить особа, схильна до домінування, змінюється характер психолого-педагогічної взаємодії викладачів, які працюють у академічних групах, в яких виявлені студенти, схильні до домінування. Специфіка функцій лідера і студента, схильного до домінування, обумовлена особливостями групи, якою вони намагаються керувати; в одних групах вирішальне значення мають функції, що відрізняють від інших, і можуть залежати як від спеціальності, так і від курсу та інших чинників.

Традиційно вважають, що лідер має чотири основні якості – турбуватися про людей, мати тверді переконання, керувати людьми та вміти заохотити їх до своєї справи, створюючи умови, щоб люди діяли якнайкраще. Особа, схильна до домінування, не здатна виконувати в повній мірі всі лідерські якості та функції.

Здійснення влади, тобто посідання домінантної позиції у взаємодії, полягає у цілеспрямованій реалізації суб'єктом своєї волі. Отже, є всі підстави тлумачити домінування як засіб досягнення власних, часто корисливих цілей, одним із шляхів розширення особистісної свободи та самоактуалізації за рахунок інших. Саме тому актуальною стала розробка таких заходів і педагогічних умов, які могли б суттєво знизити рівні прояву міжособистісних відносин домінування.

В результаті дослідження нами були сформульовані психолого-педагогічні умови подолання стосунків домінування у студентській академічній групі, що включені до моделі роботи з подолання відносин домінування. Їх умовно розділено на дві групи: «педагогічні» і «психологічні». До «педагогічних» умов належать: діагностика стосунків домінування (виявлення студентів, схильних до домінування на ранніх етапах існування студентської групи); врахування рівня адаптації студентів та рівня

педагогічної взаємодії між викладачами та студентами, які реалізуються у формі консультування та інформування студентів, схильних до домінування; а також кураторів студентських академічних груп та викладачів, що працюють зі студентами, схильними до домінування. До «психологічних» умов належать: рівень самооцінки студентів та тривожності, рівень розвитку комунікативних, організаторських та лідерських здібностей, психолого-педагогічної культури науково-педагогічних працівників, що реалізується через тренінгові програми для студентів, схильних до домінування та для груп, в яких навчаються такі студенти. Враховуючи отримані результати, була запропонована авторська модель подолання міжособистісних стосунків домінування у студентській академічній групі. Вона може бути реалізована за дотримання визначених психолого-педагогічних умов і містить у собі такі компоненти: цільовий (мета, завдання), концептуальний (підходи, принципи), критеріальний (показники), змістовий (суб'єкти, форми і методи роботи) та оцінювально-результативний.

Цільовий компонент передбачає мету і завдання моделі. Мета – подолання міжособистісних стосунків домінування у студентській академічній групі і розвиток лідерства. Завдання – виявлення стосунків домінування та лідерства у студентській академічній групі, подолання домінування як негативного прояву міжособистісних стосунків і розвиток лідерства, підготовка студентів до виконання ролі лідерів в університетському самоврядуванні, методичне та програмне забезпечення цього процесу.

Концептуальний компонент передбачає використання в процесі роботи з подолання стосунків домінування в студентській групі особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів, застосування суб'єкт – суб'єктної взаємодії, партнерства, цілісності та гуманізму.

Критеріальний компонент містить у собі показники міжособистісних стосунків домінування у студентській академічній групі (прагнення до влади, комунікативні та організаторські здібності, лідерські здібності, самооцінка, тривожність комунікативна дистанція).

Змістовий компонент передбачає суб'єкти та форми і методи роботи з ними. Суб'єктами є студенти, у яких виявлена схильність до домінування, до конструктивного лідерства, означені міжособистісні стосунки; а також науково-педагогічні працівники, що працюють в таких групах; найближче соціальне оточення (батьки, найближчі друзі) студентів, у яких виявлена схильність до домінування.

Форми і методи роботи – це консультативна робота зі студентами, схильними до домінуван-

ня, та студентами, схильними до лідерства; консультативна робота з кураторами студентських академічних груп та викладачами, що працюють зі студентами, схильними до домінування; тренінгові програми для студентів академічних груп, де виявлено стосунки домінування, та зі студентами, схильними до домінування. Програма тренінгу для членів студентської академічної групи, в якій виявлено стосунки домінування (одне – два заняття на тиждень), містить у собі три основні блоки: 1) формування мотиваційно-орієнтовної ланки взаємодії з особами, схильними до домінування (3 заняття); 2) формування виконавчої ланки взаємодії з особами, схильними до домінування (4 заняття); 3) формування контрольно-оціночної ланки взаємодії з особами, схильними до домінування (4 заняття).

Оцінювально-результативний компонент передбачає вивчення домінування та лідерства у студентських академічних групах та використовується у вигляді, відповідно, вхідного моніторингу (для виявлення стосунків домінування та лідерства) та вихідного моніторингу (для виявлення результативності запропонованих заходів).

Взаємозв'язок якості фахової підготовки та психолого-педагогічних особливостей студентської групи акцентується у багатьох дослідженнях [13]. Зростає значення подолання міжособистісних стосунків домінування у студентській академічній групі та розвитку лідерства. Психолого-педагогічний механізм

перетворення домінування в конструктивне лідерство реалізується через використання запропонованих в моделі форм та методів (зокрема тренінгові програми для академічних груп, в яких виявлені студенти, схильні до домінування), та зниження прояву домінування та підвищення прояву лідерства у студентській групі. Міжособистісні відносини домінування безпосередньо ґрунтуються на потребі влади і розвиваються під її впливом, що необхідно враховувати при роботі в студентському середовищі, тому прагнення до влади серед інших є одним із основних показників міжособистісних відносин домінування у студентській групі.

Висновки. Отже, міжособистісні стосунки конструктивного лідерства та домінування мають незаперечне значення у формуванні та розвитку сучасної студентської академічної групи, яке відбувається паралельно з навчально-виховним процесом. Стосунки домінування створюють несприятливий груповий клімат та стають на заваді продуктивному навчально-виховному процесу. Відносини конструктивного лідерства мають переважно позитивний характер, сприяють формуванню студентського колективу та підвищенню рівня професійної культури майбутніх фахівців незалежно від спеціальності, водночас відносини домінування мають, переважно, зворотній вплив. Актуальним залишається питання конкретизації окремих аспектів методики подолання міжособистісних стосунків домінування у студентській академічній групі в процесі фахової підготовки.

Література

1. Аркин Е. А. Задачи и методы изучения детского коллектива / Евгений Аркин // Деринг В. Психология школьного класса. Предисловие. – М. – Л., 1929. – С. 3-30.
2. Ершова Н. Г. Методические аспекты психолого-педагогического сопровождения учебно-воспитательного процесса в период адаптации студентов к обучению в высшей школе / Наталья Ершова // Теория и практика физической культуры. – 2000. – №5. – С.14-17.
3. Жеребова Н. С. Лидерство в малых группах. / Наталья Жеребова // Научные доклады высшей школы. – Философские науки. – 1968. – № 5. – С.8-6.
4. Закон України «Про вищу освіту» // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page3> (дата звернення: 01.11.2017)
5. Зацепин В. И. К вопросу о структуре вертикального общения в коллективе / Владимир Зацепин // Руководство и лидерство / Ред. Б.Д. Парыгин. – Л., 1973. – С. 78-93.
6. Ильясов Ф. Н. Политический маркетинг. Искусство и наука побеждать на выборах / Фархад Ильясов. – М.: ИМА-пресс, 2000. – 200с.
7. Коломінський Я. Л. Міжособистісна взаємодія як соціально-психологічна детермінанта становлення громадянськості сучасної молоді у контексті спадщини А. С. Макаренка / Ярослав Коломінський // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. / За ред. Максименка С. Д. – К.: Гнозіс, 2004, т. 6, вип. 2. – С. 159-163.
8. Кричевский Р. Л. Модель одного из механизмов группового лидерства // Психология воспитания в первичном коллективе / Роман Кричевский. – Ярославль, 1980. – С. 110-116.
9. Парыгин Б. Д. Руководство и лидерство / Борис Парыгин // Руководство и лидерство / Ред. Б. Д. Парыгин. – Л., 1973. – С. 5-12.
10. Пріллєтенскі А. / Айзек Пріллєтенскі // Психологія і духовність (Світоглядні аспекти гуманістично зорієнтованих напрямів у сучасній західній психології) . – Т. 2. // Гуманістична психологія в 3 т. [ред. – упор. Р. Ткач, Г. Балл]. – К.: Унів. вид-во «ПУЛЬСАРИ», 2005. – 279с.
11. Уманський Л. И. Лидер и лидерство в контактных группах / Лев Уманський // Общение как предмет теоретических и прикладных исследований: Тезисы Всесоюзного симпозиума. – Л.: ЛГУ, 1973. – С. 168-170.
12. Фрейре П. Педагогика угнетённых. Глава 1. / Пауло Фрейре // Lifejournal. URL: <http://ru-ghost3d.livejournal.com/170857.html> (дата звернення: 1.11.2017)
13. Фурманець Б. І. Психолого-педагогічні особливості та умови вивчення студентської малої групи / Борис Фурманець // Особливості підготовки сучасного фахівця (зб. наук. праць). URL: <http://www.kpi.kharkov>

References

- 1.Arky'n E.A. Zadachy` y` metody y`zuchen`ya detskogo kollektiva / Yevgen Arkin // Dery'ng V. Psy`xology`ya shkol'nogo klassa. Predy`slovy`e. – M. – L., 1929. – S. 3-30.
- 2.Ershova N.G. Metody chesky`e aspekty psy`xologo-pedagogy`cheskogo soprovozhdeny`ya uchebno-vospytatel'nogo processa v pery`od adaptacy`y` studentov k obucheny`yu v vysshej shkole / Nataliya Yershova // Teory`ya y` prakty`ka fy`zy`cheskoj kul`tury. – 2000. – #5. – S.14-17.
- 3.Zherebova N. S. Ly`derstvo v malyx gruppax. / Nataliya Zherebova // Nauchnye doklady vysshej shkoly. — Fy`losofsky`e nauky`. – 1968. – # 5. - S. 8-16.
- 4.Zakon Ukrainy` «Pro vy`shhu osvitu» // Baza dany`x «Zakonodavstvo Ukrainy`»/VR Ukrainy`. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page3> (data zvernennya: 1.11.2017)
- 5.Zacepy`n V.Y`. K voprosu o strukture verty`kal'nogo obshheny`ya v kollektive / Volody`my`r Zacepin // Rukovodstvo y` ly`derstvo / Red. B.D. Parygy`n. – L., 1973. – S. 78-93.
- 6.Y`lyasov F. N. Poly`ty`chesky`j markety`ng. Y`skusstvo y` nauka pobezhdat` na viborax / Farxad Y`lyasov. – M.: Y`MA-press, 2000. – 200 s.
- 7.Kolomins`ky`j Ya.L. Mizhosoby`stisna vzayemodiya yak social`no-psy`xologichna determinanta stanovlennya gromadyans`kosti suchasnoyi molodi u konteksti spadshhy`ny` A.S. Makarenka / Yaroslav Kolomins`ky`j // Zbirny`k naukovy`x pracz` Instytutu psy`xologiyi im. G.S.Kostyuka APN Ukrainy`. / Za red. Maksy`menka S.D. – K.: Gnozis, 2004, t. 6, vy`pusk 2. – S. 159-163.
- 8.Kry`chevsky`j R.L. Model` odnogo y`z mexany`zmov gruppovogo ly`derstva // Psy`xology`ya vospytany`ya v pervy`chnom kollektive / Roman Kry`chevsky`j. – Yaroslavl`, 1980. – S. 110-116.
- 9.Parygy`n B.D. Rukovodstvo y` ly`derstvo / Bory`s Pary`gin // Rukovodstvo y` ly`derstvo / Red. B.D. Parygy`n. – L., 1973. – S. 5-12.
- 10.Prilietenski A. / Ajzek Prilietenski // Psy`xologiya i duxovnist` (Svitoglyadni aspekty` gumanisty`chno zoriyentovany`x napryamiv u suchasnij zaxidnij psy`xologiyi) . – T. 2. // Gumanisty`chna psy`xologiya v 3 t. [red. – upor. R. Tkach, G. Ball]. – K.: Univ. vy`d-vo «PUL`SARY`», 2005. – 279 s.
- 11.Umansky`j L.Y`. Ly`der y` ly`derstvo v kontaktnyx gruppax / Lev Umans`ky`j // Obshheny`e kak predmet teorety`chesky`x y` pry`kladny`x y`ssledovany`j: Tezy`sy` Vsesoyuznogo sy`mpozy`uma. – L.: LGU, 1973. – S. 168-170.
- 12.Frejre P. Pedagogy`ka ugnetyennyx. Glava 1. / Paulo Frejre // Lifejournal. URL: <http://ru-ghost3d.livejournal.com/170857.html> (data zvernennya: 1.11.2017)
- 13.Furmanecz` B.I. Psy`xologo-pedagogichni osoby`vosti ta umovy` vy`vchennya students`koyi maloyi grupy` / Bory`s Furmanecz` // Osoby`vosti pidgotovky` suchasnogo faxivcy`a (zb. nauk. pracz`). URL: [http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Naukova\\_periody`ka/elits/2012/30/Psy`xologopedagogichni%20osoby`vosti%20ta%20umovy`%20vy`vchennya%20students`koyi%20maloyi%20grupy`.pdf](http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Naukova_periody`ka/elits/2012/30/Psy`xologopedagogichni%20osoby`vosti%20ta%20umovy`%20vy`vchennya%20students`koyi%20maloyi%20grupy`.pdf) (data zvernennya: 1.11.2017)

Корякін О. О. Подолання стосунків домінування в студентській академічній групі в процесі фахової підготовки.

Стаття присвячена проблемі стосунків домінування в системі соціальних процесів в студентській групі, конкретизації психологічної характеристики таких осіб і обґрунтування заходів з подолання відносин домінування в студентській академічній групі в процесі фахової підготовки.

У статті представлений загальний огляд особливостей студентської групи та характеристика відносин в таких групах, серед яких особливе місце займають домінування і лідерство; пропонується визначення домінування в контексті стосунків в студентській групі як зверхності, прагнення панувати, владарювати, здійснювати свою владу, не маючи на те достатніх підстав з метою задоволення власних прагнень та інтересів, маніпулювання членами групи.

У дослідженні дається узагальнена характеристика особистості, схильної до домінування, і розглядаються три основних типи таких студентів: практичний, емоційний, інтелектуальний, характеристика кожного з яких розглядається в трьох основних компонентах: 1) когнітивний, 2) емоційний, 3) поведінковий. В статті також розкриваються психолого-педагогічні умови подолання стосунків домінування у студентській академічній групі, що включені до моделі роботи з подолання стосунків домінування: діагностика стосунків домінування, врахування рівня адаптації студентів та рівня педагогічної взаємодії між викладачами та студентами; рівень самооцінки студентів, тривожності; рівень розвитку комунікативних, організаторських здібностей та лідерських здібностей студентів, а також рівень розвитку психолого-педагогічної культури науково-педагогічних працівників. Модель подолання стосунків домінування у студентській групі в процесі фахової підготовки містить у собі такі компоненти: цільовий, концептуальний, критеріальний, змістовий та оцінювально-результативний. Перетворення домінування в лідерство реалізується через використання запропонованих в моделі форм та методів, зниження прояву домінування та підвищення прояву лідерства у студентській групі.

Ключові слова: міжособистісні стосунки студентів, домінування, лідерство, студентська академічна група, типологія студентів, модель подолання міжособистісних стосунків домінування у студентській академічній групі.

Корякин А. А. Преодоление отношений доминирования в студенческой академической группе в процессе профессиональной подготовки.

Статья посвящена проблеме отношений доминирования в системе социальных процессов в студенческой группе и конкретизации психологической характеристики таких лиц, а также обоснованию мер по преодолению отношений доминирования в студенческой академической группе в процессе профессиональной подготовки. В статье представлен общий обзор особенностей студенческой группы и характерис-

---

тика отношений в таких группах, среди которых особое место занимают доминирование и лидерство, дано определение доминирования в контексте отношений в студенческой группе как превосходство, стремление господствовать, властвовать, осуществлять свою власть, не имея на то достаточных оснований для удовлетворения собственных стремлений и интересов, манипулирование членами группы.

В исследовании представлена обобщенная характеристика личности, склонной к доминированию, а также три основных типа таких студентов: практический, эмоциональный, интеллектуальный, характеристика каждого из которых рассматривается в трех основных компонентах: 1) когнитивный, 2) эмоциональный, 3) поведенческий.

В статье также раскрываются психолого-педагогические условия преодоления отношений доминирования в студенческой академической группе, включенных в модель работы по преодолению отношений доминирования: диагностика отношений доминирования, учет уровня адаптации студентов та педагогического взаимодействия между преподавателями и студентами; уровень самооценки студентов, тревожности; уровень развития коммуникативных, организаторских и лидерских способностей студентов, а также уровень развития психолого-педагогической культуры научно-педагогических работников. Модель преодоления отношений доминирования в студенческой группе в процессе профессиональной подготовки включает в себя следующие компоненты: целевой, концептуальный, критериальный, содержательный и оценочно-результативный. Преобразование доминирования в лидерство реализуется через использование в модели предложенных форм и методов через снижение проявления доминирования и развитие проявления лидерства в студенческой группе.

Ключевые слова: межличностные отношения студентов, доминирование, лидерство, студенческая академическая группа, типология студентов, модель преодоления межличностных отношений доминирования в студенческой академической группе.

Koriakin O. O. Overcoming the domination relations in the student academic group in the process of professional training.

The article is devoted to the problem of relations of domination in the system of social processes in the student group and the concretization of the psychological characteristics of such persons, as well as the justification of measures to overcoming the domination relations in the student academic group in the process of professional training. The article contains the characteristics of the student academic group and the characteristics of relations in them, among which dominance and leadership occupy a special place. The article proposes the definition of dominance as superiority, aspiration to dominate, to rule, to exercise their power without having sufficient grounds for satisfying their own aspirations and interests, and manipulating the group members. The study suggests a generalized characterization of a person inclined to domination and three types of such students: praxical, emotional, intellectual, each of which is considered in three main components: 1) cognitive, 2) emotional, 3) behavioral. The article also reveals the psychological and pedagogical conditions for overcoming the domination relations in the student group: diagnosis of dominance relations, taking into account the level of student adaptation, taking into account the level of pedagogical interaction between teachers and students; the level of self-esteem of students, the level of anxiety of students, the level of development of communicative and organizational abilities, the level of development of students' leadership abilities, the level of development of the psychological and pedagogical culture of scientific and pedagogical workers. The model of overcoming the domination relations in the student group includes: target, conceptual, criterial, informative and evaluative-appraisal components. Transformation of dominance into leadership is realized through the use of the forms and methods proposed in the model, through the reduction of the manifestation of domination and the development of the manifestation of leadership in the student group.

Keywords: interpersonal relations of students, domination, leadership, student academic group, typology of students, model of overcoming interpersonal relations of domination in the student academic group.

Інститут професійно-технічної освіти НАПН України
03045, м. Київ, провулок Віто-Литовський, 98-а
Інститут профессионально-технического образования
НАПН Украины,
03045, г. Киев, пер.Вито-Литовский, 98-а
Institute of Vocational Education and Training
of the NAES of Ukraine,
03045, Vito-Litovskiy Line 98-A, Kyiv

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЇ «КУХАР. КОНДИТЕР»

Актуальність Кулінарія, як і культура, змінюється, трансформується, розвивається, удосконалюється під впливом часу і техніко-технологічних змін. Сучасні технології проникли і в кулінарію, що призвело до кардинальних змін у приготуванні та споживанні їжі. Аналізуючи впливи технологічних змін на суспільство в XXI ст., О. Гайворонська констатує: «Якщо сьогодні, в інформаційну епоху, ми управляємо потоками інформації, то в епоху нанотехнологій ми будемо здатні управляти потоками речовини на найнижчому рівні, що в корені перевертає сам принцип нашого існування» [1, с.145]. Хоча нанонаука зародилась у середині XX ст., сьогодні вона застосовується практично у всіх сферах життєдіяльності людини, у тому числі й в кулінарії. Завдяки нанотехнологіям кулінарна галузь здатна задовольнити широкий спектр потреб людей: подолання дефіциту продовольчих товарів, створення продуктів харчування для працюючих у специфічних умовах (космос), профілактика захворювань, збереження здоров'я та працездатності населення. У філософському контексті, як уважає К. Корсак, нанотехнології впливають на духовність нового часу, тому в майбутньому їх широке використання призведе до зміни взаємообміну у довіллі між людиною, енергією та інформацією, а також вплине на систему освіти [9, с.132-133].

Ще однією перспективною технологією, що має широкий спектр застосування в кулінарії і робить динамічний поступ галузі, є – біотехнологія. Є. Желібо, досліджуючи основи технологій виробництва у галузях народного господарства, наголошує на тому, що «біотехнологія може зменшити брак їжі для населення планети, яке станом на 2025 рік становитиме понад 8 млрд чоловік, у подоланні голоду» [12, с. 544]. Тобто засобами біотехнологій можна буде вирішити ряд економічних і соціальних проблем населення.

В кулінарній галузі дослідження науковців спрямовані на процеси приготування, переробку та утилізацію харчових продуктів. У кожного з цих процесів є свої закономірності, врахування яких дозволило б зберігати енергетичну цінність продуктів, покращити екологічну ситуацію, позитивно вплинути на здоров'я

людини.

Оволодіння професією кухаря-кондитера не може обмежуватись лише вивченням традиційних технологій, воно повинно містити й матеріал про інновації у галузі. Висококваліфікований фахівець, окрім основних знань, умінь і навичок, має володіти й додатковими знаннями, що пов'язані із характером його діяльності. Інновації є джерелом розвитку галузей, і тому дослідження історичного аспекту дозволяє виявити тенденції, які змінюють вимоги ринку праці до підготовки фахівців кулінарної галузі.

Аналіз досліджень. Філософські аспекти духовного розвитку суспільства розглядали у своїх працях К. Корсак, В. Цикін, М. Кайку; технологічний аспект кулінарної галузі досліджували Р. Павлюк, П. Пивоваров, В. Михайлов, С. Іванов, В. Зайцев; культуру харчування вивчали В. Доцяк, О. Франко, З. Клиновецька, А. Пономарьов; професійну підготовку майбутніх фахівців кулінарного профілю у своїх роботах досліджували Л. Висоцька, М. Пальчук, Т. Стахмич, Л. Старовойт, С. Кравець, Ю. Павлов, О. Вдовенко та інші. Проте, незважаючи на значну кількість різноаспектних досліджень, досі залишається недостатньо вивченим історичний розвиток професій кулінарного спрямування, оскільки інформація стосовно цієї сфери більше носить популярний характер.

Мета статті: висвітлити історичний аспект розвитку професії кухар та окреслити сучасні тенденції галузі. Для досягнення мети були поставлені завдання: розглянути інноваційні напрями розвитку кулінарної галузі; дослідити основні етапи розвитку кулінарії та професійної підготовки майбутніх кухарів-кондитерів у Росії та Радянському Союзі; визначити основні особливості становлення української національної кухні.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження дають можливість розглянути розвиток кулінарної галузі з урахуванням принципів розвитку виробничих систем (інерції, еластичності та неперервності удосконалення виробничої системи) [11, с. 28], а для кулінарної галузі – принципів комплексного підходу до харчування людини, еволюційного розвитку виробництва, здорового і раціонального хар-

чування, ціннісного ставлення до харчування, врахування особливостей трудового процесу в галузі, диференціації в професійній діяльності.

Сьогодення вимагає більш повного задоволення потреб населення у високоякісних і різноманітних харчових продуктах, удосконалення технології приготування їжі, поліпшення якості та підвищення культури її споживання [2, с. 3]. Для вирішення різносторонніх потреб суспільства, пов'язаних із харчуванням людини, до досліджень залучені науковці таких галузей, як фізіологія, біохімія, харчова хімія, мікробіологія, гігієна, санітарія тощо. Активно упроваджуються у широке використання нові техніки і технології, що спрямовані не тільки на оптимізацію виробничого процесу, а й на забезпечення організму людини здоровою їжею.

У результаті потреб ринку та споживачів виникають інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [5]. Досліджуючи нові можливості науки і технологій, американський науковець Мічіо Кайку відзначає, що нині настає нова динамічна ера науки й технологій, під час якої знання людства подвоюються кожні десять років. Зміни у технологіях знищують одні галузі, на місці яких виникають інші, а також кардинально впливають на стиль життя людей [6, с. 18]. У кулінарії широкого використання набули технологічні інновації, що виникають у разі повної зміни технології виробництва продукції (нові технології, матеріали, обладнання тощо) [12, с. 65]. Як зазначає В. Доцяк, «на основі досліджень у галузі біохімії, мікробіології, гігієни харчування і відповідних прикладних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт створено прогресивні технології й технічні засоби, які постійно удосконалюються» [2, с. 368].

Отже, завдяки дослідженням вітчизняних і зарубіжних науковців відбувається безперервний процес удосконалення кулінарної галузі, вирішується ряд проблем, пов'язаних із економічним і соціальним замовленням населення.

Національна політика у сфері здорового харчування зорієнтована на збереження та зміцнення здоров'я населення, профілактику захворювань, які спричинені нераціональним харчуванням. Але індивідуальну відповідальність несе кожна особа, яка повинна свідомо підходити до питання якості їжі та умов її споживання, а також розуміти наслідки тривалого нехтування здорового харчування. «Якщо ми приречені на те, щоб їсти, то давайте їсти добре», бо «тварина насичується, людина їсть, а розумна людина вміє харчуватися» – говорив відомий французький філософ, кулінар Жан

Антельм Брійя-Саварен. Також він був переконаний, що «долі націй знаходяться у залежності від того, як вони харчуються», і сьогодні це твердження не втрачає своєї актуальності [15, с. 4]. Адже харчування не тільки задовольняє біологічні потреби, підтримує здоров'я і працездатність, але й впливає на психічний стан людини.

Цінність їжі визначається вмістом поживних речовин, енергетичною спроможністю, задоволеністю, а також відсутністю шкідливих речовин, хвороботворних організмів. Поживна цінність тим вища, чим повніше вона відповідає принципам раціонального, збалансованого, повноцінного і адекватного харчування, тобто якості харчування [2, с. 370]. Тому в суспільствах, де громадянин свідомо ставиться до харчування, спостерігається популяризація таких сучасних світових тенденцій, як орієнтація на здорове і раціональне харчування, збільшення частки споживачів, що надають перевагу вегетаріанській кухні, сиродієтці, сухоїдієтці, лікувальному голодуванню й органічним продуктам, дотримуються роздільного харчування.

Нові технології і концепції харчування потребують фахівців нового зразка, знайомих з тенденціями галузі, і відповідають вимогам сучасних роботодавців.

У суспільстві побутує думка, що кожен може бути хорошим кулінаром. Таке переконання помилково. Недостатньо мати знання про те, як і що правильно їсти, це не робить людину кухарем. Той, хто бажає опанувати кухарським майстерністю, повинен мати і тонкий естетичний смак, і творчу уяву, і відмінний нюх, і художні здібності, які допомагають в його роботі.

У закладах харчування відповідальними за процес приготування їжі є кухарі. Залежно від класу закладу, категорії специфіки та компетенцій кухара, розрізняють певні різновиди цієї професії. Існує відмінність між вітчизняною та міжнародною класифікацією. Необхідно зауважити, що робота кухаря передбачає складні умови праці та потребує високого рівня фізичної підготовки. Тому, власне, під час прийому на навчання потрібно враховувати наявність чи відсутність необхідних якостей у майбутніх фахівців кулінарної галузі.

Культура споживання та приготування їжі від давніх часів і до сьогодні є невід'ємною частиною людського існування. Голландський філософ Молешотт вважав, що людина, є те, що вона їсть, але до цього можна ще додати «як їсть». Це твердження є правильним і актуальним.

Культура харчування, на думку авторів книги «Про продукти та культуру споживання», передбачає дбайливе ставлення до продуктів харчування, вміння економно, раціонально використовувати їх у їжу [10, с. 8]. Але це визначення є досить стислим і не відображає усього

значення цього поняття, зокрема ціннісного. Тому його можна доповнити тим, що види і форми харчування разом з відповідними ціннісними уявленнями харчування впливають на рівень культури країни та її народу [3, с. 162].

Культура харчування тісно пов'язана із традиціями і звичаями народу, адже вона є невід'ємною частиною побуту. Через неї проєктується своєрідність кліматичних, економічних, історичних, національних, релігійних та інших факторів. Важливим моментом є збереження і передача наступним поколінням елементів культури споживання і приготування їжі.

Вибір особливостей харчування може бути добровільним або внаслідок певних обставин. В умовах складної екологічної та економічної ситуації в Україні все більш обґрунтовано стає тенденція повернення до давніх простих рецептів, мінімальної обробки продуктів і використання територіально доступної сировини.

Протягом всієї історії людства невід'ємною частиною життя було харчування як засіб виживання. І. П. Павлов, під час вручення йому Нобелівської премії (1904 р.), почав свою промову так: «Недарма над усіма явищами людського життя панує турбота про насущний хліб» [4, с. 44]. Питання харчування і в наш час є першочерговим і важливим, потребує уваги та особливого ставлення не тільки на рівні окремої особи чи держави, а й на глобальному. Адже суспільство, яке не здійснює раціональне споживання і використання природних ресурсів, приречене на голод та самознищення.

Кулінарія ще у стародавні часи була предметом дослідження і займала не останнє місце у житті людей, а також тісно пов'язувалась із людською творчістю. Вагомий внесок у розквіт кулінарії зробили античні народи – давні греки та римляни. Відомим є той факт, що ще у Давній Греції кухарську майстерність вважали одним із видів мистецтва, чим і пояснюється інтерес тогочасних майстрів слова до кулінарії. Послідовниками греків стали давні римляни, які не менше шанували кулінарне мистецтво, а уміння готувати вважалось модним і ознакою освіченості. Перші кулінарні школи були створені в Римі у III ст. до н.е.

У Західній Європі кулінарне мистецтво виникло в кінці XIII – на початку XIV ст. У цей період налагодилась торгівля з Близьким Сходом, і в Європі появились нові продукти харчування, що значно розширили гастрономічний асортимент (цукор, екзотичні в'ялені фрукти, прянощі). Особливий розквіт кулінарного мистецтва відбувався на території сучасної Італії у зв'язку з геополітичним розташуванням країни. Згодом, у другій половині XIV ст., центр кулінарного мистецтва змістився у Францію. Розвиток і фінансова підтримка кулінарного мистецтва відбулись на державному рівні. Саме

у Франції в 1375 році головний кухар Карла V створив першу поварену книгу, у якій були зібрані рецепти королівської кухні. І лише через 100 років подібні книжки з'явилися в Італії, у Ватикані. В Англії перша кулінарна книга була створена в 1508 році, пізніше видавництво подібної літератури значно збільшилось. На відміну від французької повареної книги, яка призначалась тільки для потреб королівської кухні, англійські кулінарні книги мали значно ширшу аудиторію для лордів, васалів, рицарів, дворян. В США у 1796 році Еліза Сміт написала першу поварену книгу під назвою «Американська кухня». У XVII–XVIII ст. та на початку XIX ст. у європейських країнах професія кухаря пов'язувалась з високим суспільним становищем, а приготування смачної страви – з мистецтвом.

У Росії перша національна поварена книга з'явилась тільки в 1816 році. Проте ще в 1547 році був складений перелік страв російської кухні без уточнення технології приготування та складників, яким користувались до того часу. Модні тенденції XVIII ст. сприяли тому, що на столах панівного класу переважали страви західноєвропейської кухні, відповідно, страви російської автентичної кухні поступово витіснялись. У сільській місцевості рецепти російської кухні зберігались довше, але через відсутність продуктів харчування та неписьменністю простих людей багато рецептів було утрачено.

Після війни 1812 року почалась робота з відновлення російської кухні, особливо інтенсивно це відбувалось після 1861 року. Завдяки міграції сільського населення у міста упроваджувались регіональні страви у російську кухню, відбувались відкриття багатьох закладів харчування, внаслідок чого виникла потреба у робітниках для кухні. Дефіцит кадрів сприяв створенню професійних шкіл. Станом на 1898 рік в Росії було три кулінарні школи, що зовсім не покривало реальних потреб країни у кваліфікованих робітниках, тому це сприяло виникненню нових форм навчання – шкіл і курсів.

Незважаючи на розквіт російської національної кухні наприкінці XIX ст., вже у перше десятиліття XX ст. вона суттєво втратила свої позиції. Державна політика не була зорієнтована на підтримку своєї національної кухні, натомість російські монархи та еліта надавали домінуючу перевагу французьким кулінарним шедеврам, що призвело до занепаду національної кухні.

У період 1905-1907 рр. відбувався обмін національними стравами між народами Росії. Інтерес до кулінарії сприяв виходу відповідної літератури, що містила інформацію про нові технології та досвід багаторічної практики. Проте фінансові можливості простих людей значно обмежували асортимент тих продуктів, які використовувались для щоденного раціону.

У переважній більшості це були продукти рослинного походження, а масло, сир, м'ясо вживалось у дуже мізерних кількостях. Кардинально відрізнялось харчування дворян, багатіїв і простого населення і у період Першої світової війни у 1914-1917 рр.: буржуазія не змінювала своїх кулінарних звичок, натомість менш забезпечене населення ледь виживало.

Постачання продуктів харчування в 1916-1917 рр. відбувалося централізовано і було надзвичайно ускладненим. У зв'язку з цим, а також фінансовою кризою у країні розподіл продовольства здійснювався теж централізовано. Жителі міст змушені були відійти від домашнього харчування і перейти на їдальні та «розподільники» за місцем роботи. У сільській місцевості ситуація дещо відрізнялася, адже там закладів громадського харчування не було, і приготування їжі було необхідністю. Проте становище із забезпеченням продуктами харчування було не кращим, адже «левоу» частку у селян насильно відбирала радянська влада.

У 1917 р. був підписаний декрет про створення громадського харчування. «Саме цей час – у роки Громадянської війни і воєнного комунізму – став тим переломним періодом в історії російського застілля, коли відбувся значний відхід міського населення від традиційного радянського сімейного столу і почалося добровільно-примусове привчання міських мало- і середньо забезпечених верств населення до користування громадським харчуванням, тобто до стандартної «столовської» їжі, асортимент, меню і технологія приготування якої склалися саме в той час... Головною вадою було, безсумнівно, те, що громадське, або точніше – державно субсидійоване, харчування з самого початку не ставило перед собою кулінарних завдань. Воно було, якщо можна так висловитися, з початку і до кінця – антикулінарним. І саме в цьому полягала найжахливіша і найбільш невіривна вада» [13, с. 108]. Для держави було важливо те, наскільки їжа є поживною, наскільки вона відповідає санітарним нормам, і вже зовсім не було важливо, смачна вона чи ні.

Створення мережі їдалень передбачало завдання масштабного виробництва, до чого заклади харчування не були готові. Після подій 1917 року на території України функціонувало дуже мало навчальних закладів, зокрема і тих, що готували фахівців кулінарного профілю. Брак кваліфікованих кадрів у закладах громадського харчування та мінімальний асортимент продуктів зіграли негативну роль у смакових характеристиках реалізованої продукції. Високі класні фахівці, які працювали у престижних дорогих ресторанах до війни, не змогли налаштуватися на нову кулінарну ідеологію, тому більшість з них змушені були емігрувати.

З часом, не дивлячись на всі недоліки но-

вої системи, кількість закладів громадського харчування зростала, а доступність та дешеві ціни сприяли розширенню кола своїх споживачів. У результаті цього, до початку 1919 року, було створено три тисячі пунктів громадського харчування, де обслуговувалось понад 1 млн. людей. Паралельно із державними закладами громадського харчування у 20-х роках діяли домашні їдальні, ресторани. Особливістю подібних закладів було те, що в них відроджувались національні кухні: українська, російська, грузинська, єврейська тощо. Хоча вже в 1930 р. вони були замінені на великі державні підприємства.

Із стрімким збільшенням кількості закладів громадського харчування (до 38463 у 1933 р.) виник дефіцит кадрів, що сприяло створенню кулінарних шкіл, технікумів, інститутів. Навчання в цих закладах було зосереджене на тому, щоб «формувати тип особистості, виходячи виключно із партійних завдань класової боротьби. Підхід до людини, як до «гвинтика» суспільної системи, виключав можливість реального всебічного розвитку особистості. Здобувала поширення теза щодо рівності здібностей та можливостей розвитку дитини» [16, с. 39].

Техніко-технологічні зміни, автоматизація виробничих процесів у 30-40 рр. знівелювали роль кухарів на підприємствах масового харчування, оскільки змінився підхід до розуміння якості продукції. Якість страви – це точні норми закладки сировини із дотриманням санітарно-гігієнічних умов і все. У цей період значну увагу харчуванню радянського народу приділяли медики та науковці (фізіологи, біохіміки), які були залучені до вивчення обміну речовин, особливостей харчування різних груп населення, розробки норм і дослідження засад раціонального та лікувального харчування. Питання смакових якостей готової продукції не стояло, а головним показником ефективності діяльності підприємств був обсяг виробництва.

У книзі «За здоровий побут» (1957 р.) зазначено, що громадське харчування тільки у містах налічує понад 120 тис. підприємств, але поряд із громадським є ще і домашнє харчування [4, с. 45]. Зростання закладів громадського харчування пояснюється тим, що пріоритетами були вивільнення часу, який радянський громадянин затрачає на приготування їжі, та підвищення працездатності населення. Така тенденція дала свої результати, і вже у 90-х роках молодь була відучена від самостійної кулінарної діяльності.

Отже, у період Радянського Союзу творчі фахівці та кулінарне мистецтво було «непотрібним», адже заклади системи громадського харчування зорієнтовані були на масовість виготовленої продукції, а не на вишуканість, оригінальність чи високі смакові якості реалізованих страв. Багато потенційно талановитих

кулінарів свідомо не виявляли інтерес до власної професії, адже бажання творити кулінарні шедеври та «масовка» на практиці були несумісними речами. Асортимент страв і рецептур строго регламентувався державними стандартами, а відхід від них карався, про вияв професійної творчості не могло бути і мови.

Що стосується, власне, української національної кухні, то вона мала свій довгий і тернистий шлях становлення та багате минуле. Її виокремлення відбулося у середині XVIII ст., а остаточне формування в XIX ст. Оскільки українські землі тривалий період були у складі різних держав, то і загальнонаціональні особливості виділялися повільно. Лише до середини XIX ст. сформувався цілісність території України, у зв'язку з чим створились умови для розвитку національної кухні, проте відмінності між стравами різних регіонів залишилися і до сьогодні. Українська кухня утворилась у процесі інтеграції різних кухонь, запозичивши технологічні прийоми німецької (січені маси), угорської, татарської (смаження), турецької (дюш-вара перетворилось на вареники) кухні, інтерпретувачи їх по-своєму [14, с. 62]. Кожному з етнографічних регіонів притаманні певні особливості, зумовлені національними традиціями прилеглих територій.

У сучасному харчуванні українців спостерігається підвищення калорійності страв, розширення асортименту за рахунок переймання досвіду інших кухонь світу, упровадження нової побутової техніки, використання нових технологій приготування тощо. Проте, незважаючи на модні інновації, страви української кухні займають значне місце у харчуванні українців і не тільки. Великим попитом користуються заклади, що спеціалізуються на приготуванні національних страв серед вітчизняних та іноземних відвідувачів в Україні та за її межами.

Паралельно із новими потребами населення модернізується кулінарна галузь, а також заклади, у яких здійснюється професійна підготовка майбутніх працівників сфери харчування. Із підвищенням інтересу до кулінарії виникли й нові форми навчання.

Нині одним із методів оволодіння професією кухаря чи кондитера є приватні кулінарні курси, на яких вивчають технологічні прийоми та кулінарні новинки, включають теми згідно тенденцій галузі. У великих містах популярними стають також кулінарні курси, організовані при ресторанах. Мобільність навчальної програми та сучасне матеріально-технічне забезпечення надає їм переваги перед ПТНЗ. Проте професійна підготовка майбутніх фахівців кулінарної галузі на подібних курсах не може бути повною та ґрунтовною, адже навчальний план не включає усіх необхідних дисциплін та обмежений малою кількістю академічних годин. А також вартість подібного навчання є доступною дале-

ко не кожному.

У зв'язку з технологічними змінами виникла ще одна форма оволодіння кулінарними навичками – Інтернет-курси. Вони підходять для людей, які вже мають кулінарний досвід, знають основні прийоми механічної та теплової обробки продуктів та володіють базовими поняттями в кулінарії. Проте й Інтернет-курси не можуть бути повноцінною заміною фахової підготовки у професійно-технічних навчальних закладах.

У навчальних закладах системи ПТО є багато недоліків, які більшою мірою пов'язані з поганим матеріально-технічним забезпеченням і відсутністю налагоджених зв'язків з державою та виробництвом. Проте саме у цих закладах створені найкращі умови для навчально-виховного процесу майбутніх фахівців. Здобуття професії відбувається паралельно під керівництвом як кулінарів-професіоналів, так і кваліфікованих педагогів, що організують навчальний процес з урахуванням вікових та інших особливостей контингенту. Належна увага приділяється також виховному аспекту навчального процесу, що сприяє формуванню не тільки висококваліфікованого фахівця, а й суспільно-активного громадянина. В умовах Інтернет-курсів або короткострокових приватних курсів цей момент опускається, вся увага приділяється виключно здобуттю кулінарних навичок. Відсутність маркетингової політики закладів ПТО є однією із причин негативного ставлення до робітничих професій, зокрема кухарів-кондитерів.

Отже, у ході дослідження нами було з'ясовано, що не в усі періоди розвитку суспільства люди розуміли значення харчування та важливість роботи фахівців кулінарної галузі. На це впливали ставлення населення до споживання їжі та рівень його культури. У тих країнах, де кулінарія порівнювалась із мистецтвом, сформувалась висока культура споживання.

Щодо України, то через низку історичних подій, що відбувалися на її території, були проблеми з професійною підготовкою фахівців для кулінарної галузі. Вона не забезпечувалась кваліфікованими фахівцями у потрібних обсягах. Незважаючи на перемінний інтерес до професії кухаря-кондитера та його професійної підготовки упродовж століть, очевидним є те, що ця професія була і буде актуальною завдяки базовій потребі людини – потребі у харчуванні. Сьогодні кулінарія розвивається дуже динамічно не тільки в Україні, а й у світі. Тому, враховуючи інновації та тенденції у галузі, слід модернізувати зміст і процес професійної підготовки, щоб вони відповідали потребам роботодавців. Адже у сучасних закладах харчування професійна майстерність і творчість кухаря-кондитера високо оцінюються і відповідно оплачується.

Література

1. Гайворонська О. О. Нанотехнологічна ситуація суспільства і століття [Текст] / О. О. Гайворонська // *Філософія науки: традиції та інновації*, 2013. – № 2 (8). – С. 141-149.
2. Доцяк В. С. Технологія приготування їжі з основами товарознавства продовольчих товарів [Текст]: підручник для проф.-техн. навч. закладів / В. С. Доцяк. – К.: Наш час, 2014. – 400с.
3. Еда Е. Основи харчування [Текст]: навч. посібник / Е. Еда, М. Оденвеллер; пер. з нім. Т. І. Зінкевич. – К.: Вища шк., 1995. – 199с.
4. За здоровий побут [Текст] / Товариство для поширення політичних і наукових знань Української РСР. – Київ: [б. в.], 1957. – 164с.
5. Закон України про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
6. Кайку М. Візії: як наука змінить XXI сторіччя. [Текст] / Кайку М.; пер. з англ. А. Кам'янець. – Львів: Літопис, 2004. – 544с.
7. Клиновецька З. Страви і напитки на Україні [Текст] / З. Клиновецька. – Київ: «Час», 1991. – 218с.
8. Книга о вкусной и здоровой пище – Москва; Ленинград: Пищепромиздат, 1939. – 494с.
9. Корсак К. Формування філософії нанотехнології і освіта України [Текст] / К. Корсак // *Філософія освіти*. – 2005. – № 1. – С. 126-134.
10. О продуктах и культуре их потребления [Текст] / Е. М. Каневский, Э. В. Краснянский, М. М. Лысов, Ю. М. Новоженев. – 2-е изд., перераб. – М.: Экономика, 1988. – 223с.
11. Організація і планування на підприємстві [Текст]: навч. посібник / Г. А. Семенов та ін. – К.: Центр навч. літератури, 2006. – 528с.
12. Основи технологій виробництва в галузях народного господарства [Текст]: навч. посібник / Є. П. Желібо, Д. В. Анопко, В. М. Буслик та ін. – К.: Кондор, 2005. – 716 с.
13. Похлебкин В. В. Кухня века [Текст] / В. В. Похлебкин. – М.: Полифакт. Итоги века, 2000. – 667с.
14. Похлебкин В. В. Национальные кухни наших народов (Основные кулинарные направления, их история и особенности. Рецептура) [Текст] / В. В. Похлебкин. – М.: «Пищевая промышленность», 1978. – 304с.
15. Похлебкин В. В. Тайны хорошей кухни. [Текст] / В. В. Похлебкин. – М.: Мол. Гвардия, 1979. – 190с.
16. Профтехосвіта України: XX століття [Текст]: енциклопедичне видання / за ред. Ничкало Н.Г. – К.: Видавництво «Арте́к», 2004. – 876с.

References

1. Haivoronska O. O. Nanotekhnologichna sytuatsiia suspilstva i stolittia [Tekst] / O. O. Haivoronska // *Filosofia nauky: tradytsii ta innovatsii*, 2013. – № 2 (8). – S. 141-149.
2. Dotsiak V. S. Tekhnolohiia pryhotuvannia yizhi z osnovamy tovaroznavstva prodovolchych tovariv [Tekst]: pidruchnyk dlia prof.-tekhn. navch. zakladiv / V. S. Dotsiak. – K.: Nash chas, 2014. – 400s.
3. Eda E. Osnovy kharchuvannia [Tekst]: navch. posibnyk / E. Eda, M. Odenvellier; per. z nim. T. I. Zinkevych. – K.: Vyshcha shk., 1995. – 199s.
4. Za zdorovyi pobut [Tekst] / Tovarystvo dlia poshyrennia politychnykh i naukovykh znan Ukrainskoi RSR. – Kyiv: [b. v.], 1957. – 164s.
5. Zakon Ukrainy pro innovatsiinu diialnist [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
6. Kaiku M. Vizii: yak nauka zminyt XXI storichchia. [Tekst] / Kaiku M.; per. z anhl. A. Kamianets. – Lviv: Litopys, 2004. – 544s.
7. Klynovetska Z. Stravy i napytky na Ukraini [Tekst] / Z. Klynovetska. – Kyiv: «Chas», 1991. – 218s.
8. Knyha o vkusnoi y zdorovoi pyshche – Moskva; Lenynhrad: Pyshchepromyzdat, 1939. – 494s.
9. Korsak K. Formuvannia filosofii nanotekhnolohii i osvita Ukrainy [Tekst] / K. Korsak // *Filosofia osvity*. – 2005. – № 1. – S. 126-134.
10. O produktakh y kulture ykh potreblenyia [Tekst] / E. M. Kanevskiy, E. V. Krasnianskiy, M. M. Lusov, Y. M. Novozhenov. – 2-e yzd., pererab. – M.: Ekonomika, 1988. – 223s.
11. Orhanizatsiia i planuvannia na pidpriemstvi [Tekst]: navch. posibnyk / H. A. Semenov ta in. – K.: Tsentri navch. literatury, 2006. – 528 s.
12. Osnovy tekhnolohii vyrobnytstva v haluziakh narodnoho hospodarstva [Tekst]: navch. posibnyk / Y. P. Zheliby, D. V. Anopko, V. M. Buslyk ta in. – K.: Kondor, 2005. – 716s.
13. Pokhlebkyn V. V. Kukhnia veka [Tekst] / V. V. Pokhlebkyn. – M.: Polyfakt. Ytohy veka, 2000. – 667s.
14. Pokhlebkyn V. V. Natsyonalnye kukhny nashykh narodov (Osnovnye kulynarnye napravleniya, ykh ystoriya y osobennosti. Retseptura) [Tekst] / V. V. Pokhlebkyn. – M.: «Pyshchevaia promyshlennost», 1978. – 304s.
15. Pokhlebkyn V. V. Tainy khoroshei kukhny. [Tekst] / V. V. Pokhlebkyn. – M.: Mol. Hvardyia, 1979. – 190s.
16. Proftekhsvita Ukrainy: XXI stolittia [Tekst]: entsyklopedychne vydannia / za red. Nychkalo N.H. – K.: Vydavnytstvo «Artek», 2004. – 876s.

Мелько М. В. Історичні аспекти розвитку професії «Кухар. Кондитер».

У статті розглядаються історичні аспекти розвитку професії кухаря-кондитера. Виявлені основні світові тенденції розвитку кулінарної галузі. Проаналізовано інноваційні технології та передумови їх виникнення. Зазначено, що перспективними технологіями у кулінарії є нано- та біотехнології. З'ясовано, що у зв'язку з техніко-технологічним прогресом змінюються потреби галузі та підвищуються вимоги роботодавців до працівників у сфері харчування. Визначено, що ринок праці потребує фахівців, які окрім професійних знань, умінь і навичок володіють й додатковими знаннями, що пов'язані з інноваціями та тенденціями галузі, а також передумовами їх виникнення.

Розглянуто розвиток кулінарної галузі з урахуванням принципів комплексного підходу до харчування людини, еволюційного розвитку виробництва, здорового і раціонального харчування, ціннісного ставлення до харчування, особливостей трудового процесу в галузі, диференціації в професійній діяльності.

Досліджено значення кулінарії та ставлення до організації харчування у різні історичні періоди. Роз-

глянуто виникнення та розвиток кулінарного мистецтва у Західній Європі. З'ясовано, що у XVII–XVIII ст. у європейських країнах професія кухаря пов'язувалась з мистецтвом. Розглянуті основні етапи розвитку кулінарії та професійної підготовки майбутніх кухарів-кондитерів у Росії та Радянському Союзі. У дослідженні виявлено, що у період Радянського Союзу відбувався активний розвиток громадського харчування, що сприяло виникненню професійно-технічних навчальних закладів, технікумів, інститутів. З'ясовано, що професійна підготовка майбутніх фахівців для кулінарної галузі здійснювалась з орієнтацією на масовість виробництва, а не на професійну творчість кухарів.

Визначені основні історичні особливості становлення української національної кухні та її тенденції. З'ясовано, що відбувається динамічний процес модернізації кулінарної галузі, а також закладів, у яких здійснюється професійна підготовка майбутніх працівників сфери харчування. Охарактеризовані альтернативні форми професійної підготовки кухарів, зазначені їх переваги та недоліки. Обґрунтовано доцільність та переваги фахової підготовки у професійно-технічних навчальних закладах.

Ключові слова: розвиток кулінарної галузі, інноваційні технології, професійно-технічний навчальний заклад, професійна підготовка, кухар-кондитер.

Мелько М. В. Исторические аспекты развития профессии «Повар. Кондитер».

В статье рассматриваются исторические аспекты развития профессии повара-кондитера. Выявлены основные мировые тенденции развития кулинарной отрасли. Проанализированы перспективные инновационные технологии и предпосылки их возникновения. Отмечено, что перспективными технологиями в кулинарии являются нано- и биотехнологии. Установлено, что в связи с технико-технологическим прогрессом меняются потребности отрасли и повышаются требования работодателей к работникам в сфере питания. Определено, что рынок труда нуждается в специалистах, которые кроме профессиональных знаний, умений и навыков обладают и дополнительными знаниями, которые связаны с инновациями и тенденциями отрасли, а также предпосылками их возникновения.

Рассмотрено развитие кулинарной отрасли с учетом принципов комплексного подхода к питанию человека, эволюционного развития производства, здорового и рационального питания, ценностного отношения к питанию, особенностей трудового процесса в отрасли, дифференциации в профессиональной деятельности.

Исследовано значение кулинарии и отношение к организации питания в разные исторические периоды. Рассмотрено возникновение и развитие кулинарного искусства в Западной Европе. Установлено, что в XVII–XVIII веках в европейских странах профессия повара связывалась с искусством. Рассмотрены основные этапы развития кулинарии и профессиональной подготовки будущих поваров-кондитеров в России и Советском Союзе. В исследовании выявлено, что в период Советского Союза происходило активное развитие общественного питания, что способствовало возникновению профессионально-технических учебных заведений, техникумов, институтов. Установлено, что профессиональная подготовка будущих специалистов для кулинарной отрасли осуществлялась с ориентацией на массовость производства, а не на профессиональное творчество поваров.

Определены основные исторические особенности становления украинской национальной кухни и ее тенденции. Выяснено, что происходит динамический процесс модернизации кулинарной отрасли, а также учреждений, в которых осуществляется профессиональная подготовка будущих работников сферы питания. Охарактеризованы альтернативные формы профессиональной подготовки поваров, указаны их преимущества и недостатки. Обоснована целесообразность и преимущества профессиональной подготовки в профессионально-технических учебных заведениях.

Ключевые слова: развитие кулинарной отрасли, инновационные технологии, профессионально-техническое учебное заведение, профессиональная подготовка, повар-кондитер.

Melko M.V. Historical aspects of the profession «Cook. Confectioner».

The article deals with the historical aspects of the profession of chef-confectioner. The main world trends of culinary development are revealed. Innovative technologies and background of their emergence are analyzed. It is noted that nanotechnology and biotechnology are promising technologies in cooking. It was clarified that in connection with technical and technological progress, the needs of the industry are changing and the requirements of employers to the workers in the field of nutrition are increasing. It has been determined that the labor market requires specialists who, besides professional knowledge, skills and abilities, possess additional knowledge related to innovations and trends of the industry, as well as the preconditions for their occurrence.

The development of the culinary sector is considered taking into account the principles of an integrated approach to human nutrition, evolutionary development of production, healthy and rational nutrition, value attitude to nutrition, peculiarities of the labor process in the industry, differentiation in professional activity.

The importance of cooking and the attitude to the organization of food in different historical periods has been researched. The origin and development of culinary art in Western Europe is considered. It was found out that in the XVII–XVIII centuries in the European countries the cook profession was associated with art. The main stages of development of cooking and training of future chefs-confectioners in Russia and the Soviet Union are considered. The study revealed that during the period of the Soviet Union there was an active development of public nutrition, which contributed to the emergence of vocational schools, technical schools, institutes. It was found out that the professional training of future specialists for the culinary industry was carried out with the focus on the mass production, and not on the professional creativity of the cooks.

The main historical features of the formation of Ukrainian national cuisine and its tendencies are determined. It is revealed that there is a dynamic process of modernization of the culinary industry, as well as institutions, which carry out professional training of future workers in the field of nutrition. The alternative forms of professional training of chefs are described, their advantages and disadvantages are indicated. The expediency and advantages of professional training in vocational schools are substantiated.

Key words: development of the culinary industry, innovative technologies, vocational and technical educational institution, professional training, cook-confectioner.

ЗАЛУЧЕННЯ ДОНОРІВ ДО НАДАННЯ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛОМУ ВІД КОНФЛІКТУ НАСЕЛЕННЮ У ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ ТА ПОДАЛЬШОМУ ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ

Постановка проблеми. Ситуація в Україні залишається нестабільною та викликає занепокоєння всієї міжнародної. Існує необхідність задоволення різноманітних потреб постраждалого від конфлікту населення. Крім цього, через нестабільну ситуацію може відбуватися нове та вторинне переміщення осіб. Отже, органам влади потрібно невідкладно реагувати на соціальні потреби та намагатися знизити ризики зтяжненого переміщення. Для цього необхідно реалізовувати різноманітні підходи до соціалізації переміщеного населення, упорядкування дій приймаючих громад, які дадуть змогу запропонувати довгострокові рішення для надання допомоги постраждалому від конфлікту населенню, зокрема, у професійному навчанні та подальшому працевлаштуванні.

Аналіз наукових досліджень. Розв'язання проблем щодо забезпечення потреб постраждалого від конфлікту населення містять широке коло теоретичних та практичних питань. Активні дослідження з даного напрямку висвітлюються у працях учених різних наукових галузей. Серед найбільш цікавих з цих робіт можна виділити дослідження, в яких відображено: міграційні процеси (В. Коновальчук, А. Шацька); історико-правові (В. Андрієнко, О. Зайцева, Я. Кондратьєв, Ю. Моргун, О. Піскун, А. Полхебаєва), етнологічні (Ю. Арутюнян, Ю. Бромлей), соціологічні (О. Малиновська) питання та їх аспекти. Крім цього, для нас науковий інтерес становлять праці Дж. Беррі, В. Грищенко, Г. Солдатова, А. Фернхем, які досліджували особливості соціально-психологічної адаптації переселенців до нового етнокультурного середовища. Вивченню особливостей соціально-педагогічної діяльності присвячено роботи науковців: О. Безпалька, І. Зверєвої, А. Капської, Г. Лактіонової, В. Поліщук, С. Харченко. В багатьох країнах розгорнули свою діяльність асоціації, товариства, інститути, безліч журналів, проводяться конференції та форуми, узагальнюється накопичений досвід. Проводяться дослідження і в українських наукових центрах, з кожним днем все більше статей і публікацій з'являється щодо даної проблеми. Проте, зу-

силля багатьох організацій завершувалося провалом щодо здійснення соціально-педагогічної роботи та професійного навчання з вимушеними переселенцями зі сходу України. Причинами тому, очевидно є її певні особливості, які на сьогодні є мало дослідженими, адже в нашій країні ця проблематика не була до сьогоднішнього часу актуальною.

Метою статті є вивчення нормативно-правового забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, виявлення причин їх повільного втілення в частині професійної підготовки та працевлаштування. Висвітлення досвіду зарубіжних країн щодо залучення донорів до надання допомоги постраждалому від конфлікту населенню.

Виклад основного матеріалу. Головною рисою регіонального розвитку є функціонування ринку взаємодій двох економічних категорій – попиту і пропозиції. Отже, необхідність підтримання балансу між ними має слугувати таким собі «джерелом» постачання інформації для прийняття управлінських рішень органами місцевої влади, керівниками державних і приватних підприємств, організацій та установ.

В Україні існують вдалі приклади реалізації проектів міжнародної допомоги, які спрямовані на освітній простір Європи. На нашу думку, потреба росту рівня підготовки кваліфікованих робітників для самореалізації в різних галузях господарства, ринкові відносини країни спонукають враховувати досвід управління інших країн. Зарубіжний досвід потрібно вивчати для наслідування, але з урахуванням національної системи освіти і тих пріоритетів, на досягнення яких вона орієнтується.

Принагідно зазначити, що нині приділяється недостатньо уваги вивченню моделей управління професійно-технічними навчальними закладами (далі – ПТНЗ) на засадах співпраці з міжнародними фондами в питаннях організації роботи з тимчасово переміщеним населенням. На наш погляд, це пов'язано з недостатнім досвідом проведення дослідницької діяльності в колективах навчальних закладів, відсутністю відокремлених науково-дослідних структур.

Відсутність глибокого аналізу ринку праці та ринку освітніх послуг, наукового обґрунтування його результатів унеможливають визначення стратегічного напрямку дій керівників різного рівня управління навчальними закладами на кінцевий результат, урахування зовнішніх і внутрішніх факторів ефективного функціонування сучасної системи професійної освіти в швидко мінливому середовищі.

Зазначене обумовило виникнення суперечностей між: адекватним розумінням сучасних вимог до управління ПТНЗ в умовах нових соціально-економічних відносин та практичним збалансованим застосуванням інноваційної моделі управління ними. Розв'язання цієї суперечності потребує дотримання статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». У ній зазначено, що внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає на території України, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1]. Цей Закон передбачає забезпечення належних умов соціальної адаптації, тимчасового житла, сприяння в працевлаштуванні, продовження здобуття освіти, сприяння можливості доручення коштів гуманітарної, благодійної допомоги, в тому числі з боку міжнародних установ, організацій країн.

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Україні на 9 лютого 2015 року було зареєстровано 1 007 900 переселенців [2]. Варто зауважити, що не всі вони можуть самостійно вирішити свої проблеми щодо розміщення, пошуку роботи на новому місці, відновлення соціально позитивних способів життєдіяльності. До того ж немало з них потребують не лише матеріальної, а й юридичної, соціально-педагогічної та психологічної допомоги, створення сприятливих умов для успішної соціальної адаптації. У цьому контексті вважаємо за необхідне звернути увагу на особливості етнопсихології та українського менталітету. Зокрема А. Львовичкіна виокремлює найкращі риси українського народу – любов та прив'язаність до рідної землі, працелюбність, прагнення до індивідуальної свободи [3, с. 84-89, 97]. Таким чином, до основних проблем вимушених переселенців зі сходу України, пов'язаних з пошуком житла та роботи, приєднуються ще й психологічні проблеми, які стосуються прив'язаності до рідного краю та небажанням покидати власну домівку, відсутністю можливості займатися улюбленою справою та вільно розпоряджатися індивідуальною свободою. З огляду на вищесказане стає очевидним, що вирішення перелічених вище про-

блем неможливе без професійної, компетентної організації соціально-педагогічної роботи з даною категорією населення.

Розкриваючи характерні особливості соціальної роботи в Україні, І. Зверева та ряд інших дослідників, виокремлюють дві групи проблем, які потребують негайного розв'язання [4, с. 186]: об'єктивні (пов'язані із забезпеченням правової нормативної бази фінансування, матеріального постачання, забезпеченням життєдіяльності переселенців, а також підготовкою штату соціальних працівників) та суб'єктивні – підтримка правової гідності людини, допомога у «відновленні» функцій в новому мікросоціумі для її успішної самореалізації, забезпеченні умов для формування у особистості соціальних якостей, а також соціально-психологічна підтримка.

Варто зазначити, що на державному рівні організовано систему допомоги цій категорії населення. Але, як свідчить практика та повідомлення в засобах масової інформації, українська держава виявилася неготовою до вирішення подібної проблеми, оскільки актуалізувалась вона несподівано, та й досвіду подолання й налагодження роботи в кризовій ситуації такого рівня наша країна не має. Водночас можемо зазначити, що різноманітні міжнародні організації активно беруть участь у наданні допомоги Україні: представництво ООН, ПРООН, співробітники різних програм Міжнародного комітету Червоного Хреста. Світова громадськість не залишає нашу країну та окремих її громадян, зокрема переселенців зі сходу, надаючи з тяжкими проблемами, надають фінансову допомогу для підтримки жителів Донецької та Луганської областей, готові розпочати надання конкретної адресної допомоги. Окрім того, переселенців підтримують й численні волонтерські організації. Тому, варто здійснювати координацію діяльності з вирішення даної проблеми на всіх рівнях, набувати досвіду [5, с. 5; 9, с. 5]. Міністерство соціальної політики призначило щомісячну адресну допомогу переміщеним особам та родинам у розмірах 884 грн. для непрацездатних громадян (пенсіонери, батьки, які доглядають за дітьми, інваліди), 442 грн. для працездатних громадян. Ці кошти передбачені для оплати орендованого житла та житлово-комунальних послуг [6, с. 5].

Повертаючись до теми нашої статті, зазначимо, що 42% роботодавців доводилось брати на роботу вимушених переселенців, третина компаній готова забезпечити працевлаштуванням, якщо буде така необхідність, і лише чверть роботодавців поки до цього не готові [6, с. 5]. Оскільки цілеспрямованого дослідження причин їхньої неготовності ми не здійснювали, то можемо припустити, що це пов'язано з низьким рівнем професійних компетенцій та взагалі освіти переселенців.

У цьому аспекті вважаємо за доцільне заува-

жити, що будь-хто може стати біженцем, хоча ніхто не робить такий вибір самостійно. Саме для організації професійного навчання біженців актуалізується проблема професійної підготовки для отримання нової кваліфікації або підвищення рівнів вже існуючих кваліфікацій відповідно до вимог потенційного роботодавця. Саме у цьому сьогодні вбачаємо вихід із ситуації. Адже професійна сфера покликана забезпечити професійну адаптацію особистості завдяки отриманню місця роботи, сформованості конкурентоспроможних якостей, їх репрезентації на ринку праці, збереженню трудової практики за фахом. Тому допомога у відновленні та задоволенні духовних, соціокультурних потреб переселенців має бути в центрі уваги всіх регіональних органів влади, керівників підприємств, організацій, установ.

Принагідно зазначити, що втрата можливості здобувати освіту часто є одним із найбільших факторів стресу для осіб. Багато хто з них бачать в освіті шлях до кращого майбутнього. І в цьому вони потребують підтримки саме від освітніх інституцій. Доступ до формальної і неформальної освіти у підтримуючому середовищі формує інтелектуальну та емоційну компетенції осіб, що навчаються, забезпечує соціальну підтримку через взаємодію з освітянами, а також зміцнює почуття контролю та підвищує самооцінку.

Очевидним є те, що професійна освіта формує життєві навички, які зміцнюють стратегії допінгу, сприяють майбутньому працевлаштуванню і зменшують рівень економічного стресу. Вся система реагування в рамках допомоги розвитку соціальних і професійних компетентностей біженців та подальшого працевлаштування у сфері освіти має бути спрямована на досягнення вимог Мінімальних стандартів освіти в надзвичайних ситуаціях, хронічних кризах і на ранніх етапах відновлення [7].

Безумовно, зростання цінності людських ресурсів у постіндустріальному суспільстві висуває нові вимоги до професійної підготовки кадрів [8, с. 5]. Це потребує вивчення досвіду зарубіжних систем професійної освіти і навчання та втілення їхнього досвіду в практику роботи вітчизняної професійної (професійно-технічної) освіти. Адже подальший розвиток системи підготовки робітничих кадрів неможливий без досягнення європейського рівня освітніх стандартів з урахуванням національних особливостей, що зумовлює необхідність модернізації, розширення функцій професійно-технічної освіти, її трансформації в систему європейської професійної освіти [9, с. 1-2]. Як зазначає В. Кремень, в умовах інноваційного розвитку системи освіти України, змін фундаментальних положень у XXI ст. «дуже важливо побачити нові особливості підготовки виробничого персоналу, орієнтуючись на майбутнє. Вибір Україною демократичного шляху

спонукає до оновлення парадигми професійно-технічної освіти» [10, с. 3]. У продовження цієї думки, Н. Ничкало наголошує, що зміни, які відбуваються в економіці та суспільстві, прискорення соціальних перетворень, революція в інформаційних та комунікаційних технологіях зумовлюють необхідність глибоких змін у технічній і професійній освіті, яка має гнучко враховувати ключові особливості, проблеми глобалізації, постійні зміни у технологіях. У цих умовах вкрай важливим є пошук шляхів нового партнерства між освітою і світом праці, роботодавцями, забезпечення розвитку загальних умінь, трудової етики, технологічних та підприємницьких умінь, почуття громадянської відповідальності [11].

Не є винятком і населення постраждале від конфлікту, яке потребує набуття навичок адекватного поведіння в новому соціальному середовищі, частиною якого є найближче оточення. Зараз в Україні існують вдалі приклади реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, які спрямовані на створення центрів ресстрації підприємництва, модернізацію муніципальної інфраструктури, розвиток громадянського суспільства, охорону здоров'я і соціальний захист населення тощо. Слід відмітити, що завдяки залученню таких проектів органи державної влади та органи місцевого самоврядування отримують можливість ознайомитися з міжнародним досвідом реалізації державної політики у цій конкретній сфері та отримати практичні поради реалізації кращих практик.

Під час засідання Наглядової ради освітнього проекту «Державно-приватне партнерство для поліпшення санітарно-технічної освіти в Україні», що відбулося 23.01.2017 р. у Міністерстві освіти і науки України, заступник Міністра освіти і науки України Павло Хобзей проголосив, що: профтехосвіта має стати привабливішою для учнів та забезпечувати їх роботою з гідною зарплатнею. Проект реалізується МОН України спільно зі Швейцарською агенцією розвитку й співробітництва та компанією «Геберіт Інтернешл Сейлз АГ».

Активним учасником міжнародних проектів з налагодження соціального діалогу у сфері ринку праці виступає ВПУ № 94. Ще одним важливим аспектом такої діяльності є підвищення рівня професійної компетентності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, здатних працювати відповідно до світових стандартів публічного управління, спрямованих на надання якісних послуг населенню.

Державною Стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385) [1] визначено як пріоритетні такі сфери: транспорт та інфраструктура; економічний розвиток та інвестиції; підприємство і регуляторне середовище; конку-

рентна політика; ринок праці; освіта і наука; інноваційна діяльність. На нашу думку, питання ефективності здійснення заходів у рамках реалізації цих завдань неможливо розглядати окремо від питання соціальної політики, щодо доступу населення до освітніх послуг, зокрема у сфері професійної підготовки. Як свідчить участь у Міжнародних проектах, що їх якість може бути значно підвищена за умов залучення донорів до надання допомоги постраждалому від конфлікту населенню в адаптації до нових умов, наданні соціального патронажу, забезпеченні психологічної допомоги тощо, а також координації їхніх дій з навчальними закладами системи професійної освіти.

Висновки. У нашій державі забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб регулюється законодавчими актами. Водночас виявлена низка причин їх повільного втілення, зокрема в частині професійної підготовки та працевлаштування населення, постраждалого від конфлікту. Насамперед, це: недостатній

загальноосвітній рівень; низький рівень або відсутність кваліфікації у частини населення; недостатній рівень цільової психологічної і соціально-педагогічної допомоги. Водночас педагогічні колективи ПТНЗ потребують підготовки до професійного навчання тимчасово переселеного з окупованих територій населення, координації дій з роботодавцями та міжнародними фондами і організаціями, які працюють у регіоні. Ефективність такої координації певною мірою залежить від результатів дослідження динамічної ситуації в регіоні, надання науково-методичної підтримки у розв'язанні цієї проблеми, що могли би забезпечувати окремі науково-дослідні структури.

Перспективними напрямками подальших наших досліджень розглядаємо вивчення європейських моделей регіонального розвитку професійно-технічної освіти за підтримки місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Література

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс] : Верховна Рада України ; Закон від 20.10.2014 № 1706-VII. – Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>. – Назва з титул.екрану.
2. Internal DisplacementMap [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/1244-internaldisplacement-map>. – Назва з титул.екрану.
3. Львовичкіна А. М. Етнопсихологія / А. М. Львовичкіна. – К. : МАУП, 2002. – 144 с.
4. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. За заг. ред.: І. Д. Звереві, Г. М. Лактіонової. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с ISBN 966-8568-19-2
5. Косянчук І. Гранти для волонтерів / І. Косянчук // Урядовий кур'єр, 11 листопада 2014. – № 209. – С. 5.
6. Поліщук І. Життя з чистого аркуша / І. Поліщук // Урядовий кур'єр, 7 листопада 2014. – № 207. – С. 5.
7. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки К 36 в умовах надзвичайної ситуації. – Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. – 216с.
8. Кулик С. В. Концептуальні засади децентралізації управління професійно-технічною освітою в умовах сучасного ринку праці / С. В. Кулик // Децентралізація управління професійно-технічною освітою : монографія / [авт. кол. В. І. Свистун, Д. Д. Айстраханов, Г. В. Єльнікова та інші]. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 356с.
9. Концепція розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010-2020 рр.) [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mon.gov.ua/gr>.
10. Профтехосвіта України: ХХ століття: енциклопедичне видання / за ред. Ничкало Н. Г. – К.: Вид-во «АртЕк», 2004. – 876с.
11. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України: монографія / Н. Г. Ничкало. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 200с.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishnoperemishchenykhosib» [Elektronnyi resurs] : Verkhovna Rada Ukrainy ; Zakon vid 20.10.2014 # 1706-VII. – Rezhym dostupu <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>. – Nazva z tytul.ekranu.
2. Internal DisplacementMap [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/1244-internaldisplacement-map>. – Nazva z tytul.ekranu.
3. Lovochkina A.M. Etnopsykholohiia / A.M. Lovochkina. – K. : MAUP,2002. – 144s.
4. Sotsialna robota v Ukraini : [Navchalnyi posibnyk] / [I.D. Zvierieva, Kosianchuk I. Hranty dlia volonteriv / I. Kosianchuk // Uriadovyi kurier,11 lystopada 2014. – № 209. – S. 5.
6. Polishchuk I. Zhyttia z chystoho arkusha / I. Polishchuk // Uriadovyi kurier, 7 lystopada 2014. – № 207. – S. 5.
7. Kerivnytstvo MPK z psykhiichnoho zdorovia ta psykhosotsialnoi pidtrymky K 36 v umovakh nadzvychainoi sytuatsii – Kyiv : Univ. vyd-vo PULSARY, 2017. – 216s.
8. Kulyk Ye. V. Kontseptualni zasady detsentralizatsii upravlinnia profesiino-tekhnichnoiu osvitoiu v umovakh suchasnoho rynku pratsi / Ye. V. Kulyk // Detsentralizatsiia upravlinnia profesiino-tekhnichnoiu osvitoiu : monohrafiia / [avt. kol. V. I. Svystun, D. D. Aistrakhanov, H. V. Yelnykova ta inshi]. – K.: Pedahohichna dumka, 2012. – 356s.
9. Kontseptsiia rozvytku profesiinoi osvity i navchannia v Ukraini (2010 – 2020r.) [Elektronnyi resurs]. – 2010. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.mon.gov.ua/gr>.
10. Proftekhsosvita Ukrainy: KhKh stolittia: entsyklopedychne vydannia / za red. Nychkalo N.H. – K.: Vydavnytstvo «ArtEk», 2004. – 876s.
11. Nychkalo N. H. Transformatsiia profesiino-tekhnichnoi osvity Ukrainy: monohrafiia / N.H. Nychkalo. – K.: Pedahohichna dumka, 2008. – 200 s.

Пашенко П. А. Залучення донорів до надання допомоги постраждалому від конфліктів населенню у професійному навчанні і подальшому працевлаштуванні.

В статті висвітлена проблема професійного навчання та працевлаштування тимчасово переселеного з окупованих територій населення, координації дій з роботодавцями та міжнародними фондами і організаціями, які працюють у регіоні. Автором аналізується нормативно-правові акти із забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб з метою виявлення причин їх повільного втілення в частині професійної підготовки та працевлаштування. Серед них: відсутність глибокого аналізу ринку праці та ринку освітніх послуг, наукового обґрунтування його результатів, що унеможливило стратегічне планування дій керівниками місцевих органів влади та різного рівня управління навчальними закладами з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів ефективного функціонування сучасної системи професійної освіти в швидкозмінному середовищі.

Автор зосередила увагу на недостатньому досвіді проведення дослідницької діяльності в колективах навчальних закладів, відсутності досвіду у Міжнародних проектах щодо організації ефективних та дієвих програм, спрямованих на соціальну підтримку та правовий захист внутрішньо переміщених осіб, які потребують як матеріальної, так і соціально-педагогічної та психологічної допомоги. Визначення можливостей у відновленні та задоволенні духовних, соціокультурних потреб переселенців має бути в центрі уваги всіх регіональних органів влади, керівників підприємств, організацій, установ. Розглянуто окремі проблеми стратегічного спрямування дій керівників різного рівня управління навчальними закладами. На підставі проведеного аналізу практики зроблено конкретні висновки та пропозиції про необхідність реалізації проектів міжнародної допомоги та вивчення європейських моделей регіонального розвитку професійно (професійно-технічної) освіти.

Ключові слова: професійної (професійно-технічної) освіти, вимушені переселенці України, досвід у Міжнародних проектах, стратегічне спрямування дій, ринок праці, освітній простір, європейські моделі регіонального розвитку.

Пашенко П.А. Привлечение доноров к оказанию помощи пострадавшему от конфликтов населению в профессиональном обучении и дальнейшем трудоустройстве.

В статье освещена необходимость подготовки к профессиональному обучению временно переселенного с оккупированных территорий населения, координации действий с работодателями и международными фондами та организациями, которые работают в регионе. Анализ научной литературы показал, что в нашей стране эта проблематика не была до сегодняшнего времени актуальной. Обнаружена проблема в сфере обеспечения профессионального обучения и дальнейшего трудоустройства вынужденных переселенцев в Украине, предложено воплощение опыта зарубежных систем профессионального образования и обучения в практику работы отечественного профессионального (профессионально-технического) образования.

Автор сосредоточила внимание на недостаточный опыт проведения исследовательской деятельности в коллективах учебных заведений, отсутствие опыта в Международных проектах по организации эффективных и действенных программ, направленных на социальную поддержку и правовую защиту внутренне перемещенных лиц. Автор анализирует опыт в системе предоставления образовательных услуг и определение возможностей его внедрения в ПТУЗ Украины, в восстановлении и удовлетворении духовных, соціокультурных потребностей переселенцев, что должно быть в центре внимания всех региональных органов власти, руководителей предприятий, организаций, учреждений. Рассмотрены отдельные проблемы стратегического направления действий руководителей различного уровня управления учебными заведениями.

Отдельно анализируется необходимость изучения рынка труда и рынка образовательных услуг, научно обоснования его результатов.

На основании проведенного анализа практики сделаны конкретные выводы и предложения о необходимости реализации проектов международной помощи и изучения европейских моделей регионального развития профессионального (профессионально-технического) образования.

Ключевые слова: профессионального (профессионально-технического) образования, вынужденные переселенцы Украины, опыт в Международных проектах, стратегическое направление, рынок труда, образовательное пространство, европейские модели регионального развития.

Pashchenko P. A. Attracting donors to assist the affected by conflict population in vocational training and further employment.

The article highlights the need to prepare of the temporarily displaced persons from the occupied territories for vocational training, to coordination with employers and international foundations and organizations working in the region. Analysis of scientific literature showed that in our country this issue has not been until now actual. A problem in the sphere of providing opportunities for vocational training and further employment of internally displaced persons in Ukraine has been discovered. It was suggested that the embodiment of the experience of foreign systems of vocational education and training in the practice of the professional (vocational) education.

The author has focused on the lack of experience of carrying out research activities in the groups of educational institutions, on the lack of experience in International projects on the organization of effective and efficient programs aimed at social support and legal protection of internally displaced persons. The Author analyzes the experience in the system of educational services and identifying opportunities for its implementation in vocational and technical institutions of Ukraine. Identifying opportunities in the recovery and meet the spiritual, social and cultural needs of immigrants should be the focus of all regional authorities, heads of enterprises, organizations and institutions. Some of the problems of strategic lines of action for managers at various levels of management of educational institutions has been considered.

The necessity of studying the labour market and market of educational services, scientific substantiation of its results has been examined separately.

Specific findings and suggestions on the necessity of implementation of international assistance projects and studies of European models of regional development professional (vocational) education has been made on the basis of the analysis of practice.

Key words: professional (vocational) education, the internally displaced persons of Ukraine, experience in International projects, strategic direction, labor market, educational space, the European model of regional development.

Фоломєєва Наталія Аркадіївна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри хорового диригування,
вокалу та методики музичного навчання

**Навчально-науковий інститут культури і мистецтв
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка
40002, Сумська обл., м. Суми, вул. Роменська, 87-1
Учебно-научный институт культуры и искусств,
Сумской государственной педагогической университет
имени А.С.Макаренко
40002, Сумская область, г. Сумы, ул. Роменская, 87-1
Educational and Scientific Institute of Culture and Arts,
Sumy State Pedagogical University
named after A.S. Makarenko.
40002, Sumy region, Sumy, Romenska st. 87-1**

ФАХОВА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО СЦЕНІЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КЛАСІ ЕСТРАДНОГО СПІВУ

Постановка проблеми. Сфера професійної освіти, зокрема і музичної, зараз переживає черговий етап свого реформування, тому значення добору сучасних методик в процесі фахової підготовки постійно зростає.

Естрадне вокальне мистецтво посідає окреме місце в системі музичної культури як у світі, так і в Україні. Професійна підготовка за мистецькими спеціальностями завжди носила специфічний характер та суттєво диференціювалася у доборі форм і методів роботи. Серед молоді, яка прагне здобути вищу освіту в Навчально-науковому інституті культури і мистецтв та інших вищих навчальних закладах і обирає майбутню спеціальність саме естрадне вокальне мистецтво, користується найбільшою популярністю, яка збільшується з кожним роком, тому аспект підготовки фахівців – естрадних вокалістів залишається актуальним. Для вокаліста важливо оволодіти професійним контролем власного голосового апарату, вокальною технікою, розуміти специфіку різних стилів вокального мистецтва, художній зміст вокальних творів, однак для естрадного співака поряд з цим особливе значення має сценічна майстерність, використання особливих засобів виразності, естрадних вокальних технік та технічних засобів. Тому, виходячи зі специфіки естрадного вокального мистецтва та сценічного виконавства, процес фахової підготовки студентів до сценічно-виконавської діяльності у класі естрадного співу має цілком визначені особливості, які, однак, недостатньо висвітлюються у науково-методичній літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загально-теоретичні основи методики викладання вокалу закладено в працях Д. Аспелунда, П. Голубєва, Л. Дмитрієва, Д. Євтушенка, А. Здановича, О. Микиші, В. Мордвинова, П. Органова, С. Юдіна; проблеми вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів розкривають, зокрема, Л. Василенко [1], Л. Гаври-

ленко [2], О. Матвєєва [6], А. Менабені [7], О. Прядко, Г. Стасько, Ю. Юцевич та ін.

Загальним теоретичним та методичним проблемам у сфері підготовки естрадного співака присвятили свої праці такі дослідники, як Н. Дрожжина [4], О. Кліп [5], М. Мозговий [8], В. Тормахова [9], І. Швець [10].

Мета статті полягає у конкретизації особливостей підготовки студентів до сценічно-виконавської діяльності в класі естрадного співу в процесі професійної підготовки в Начально-науковому інституті культури і мистецтв та загального змісту авторської моделі музично-естрадної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Результатом процесу професійної підготовки за спеціальністю «Музичне мистецтво» та спеціалізацією «Естрадний спів», який здійснюється у Навчально-науковому інституті культури і мистецтв, є здобуття випускниками кваліфікації бакалавра музичного мистецтва, артиста хору та ансамблю та артиста-вокаліста. З метою забезпечення відповідної якості цього процесу в класі естрадного співу студенти в процесі фахової підготовки розвивають спеціальні компетентності: 1) мистецтвознавча (здатність застосовувати знання з історії естрадного вокального мистецтва; знання творчого доробку композиторів і виконавців різних періодів та розуміння стилістичних і жанрових особливостей різних музичних творів тощо); 2) вокально-методична (володіння методикою постановки голосу, методами розвитку вокальної техніки, культури співу, творчого потенціалу співака; знання принципів класифікації співацьких голосів тощо); 3) музично-інформаційна і музично-технологічна (здатність до самостійного пошуку музичного матеріалу в репертуарних збірках, навчально-методичних посібниках; уміння працювати з мікрофоном, звукопідсилювальною та звуковідтворювальною апаратурою, володіння особливими засобами сценіч-

ної виразності тощо). Очевидно, що засвоєння відповідних компетенцій має відбуватися у відповідних навчальних умовах: з науково-педагогічними працівниками – фахівцями відповідної кваліфікації та у відповідно обладнаній навчальній студії, на чому доцільно буде зупинитися докладніше. До переліку базового обладнання навчальної студії чи класу естрадного співу належать: ноутбук або ПК з зовнішнім аудіо-інтерфейсом та набором відповідних програм; мікрофон вокальний класом не нижче Shure SM58, зі стійкою та поп-фільтром, ; USB-пульт мікшерний мінімум з 2-ма мікрофонними каналами з компресорами на кожному та 2-ма незалежними AUX-ами; динамічні процесори обробки REC-формату; студійні навушники; студійні монітори ближнього поля; дві активні моніторні акустичні системи з'єднані з 2-ма незалежними AUX-ами; мікрофонні стійки (типу «журавель») з тримачами для мікрофонів та сценічні попітри. Площа приміщення для навчальної студії чи класу естрадного співу має дозволяти розділити його на дві великі зони: одна на підвищенні, що умовно визначається сценою, та інша, що позиціонується як глядацька зала.

Сценічно-виконавська діяльність є неодмінною складовою підготовки естрадного співака. Причому студентів необхідно залучати до такої діяльності якомога раніше, чому сприяє проведення різних заходів у середовищі Навчально-наукового інституту культури і мистецтв: шоу талантів, концерти до дня музики, новорічних та різдвяних свят, тематичних концертів, пам'ятних дат тощо. На таких заходах студенти збагачують досвід сценічно-виконавської діяльності як через власне виконання, так і через аналіз виконання інших студентів та викладачів.

Незважаючи на те, що прямих протиріч між естрадним та іншими видами вокального виконавства в сфері методики не має, синтетичність саме естрадного вокального мистецтва та виконавства містить певні специфічні риси, пов'язані зі звуковидобуваннями, вокальними техніками та стилістичними особливостями, що походять зі синтетичного взаємозв'язку різних вокальних шкіл [8, с. 11]. Тому доцільно, на наш погляд, в класі естрадного вокалу інтегрувати досягнення класичної вокальної школи такі, як загальні принципи вокального дихання, фразування, вокальної фонації, архітектоніки вокальних творів з сучасною вокальною технікою.

Особливістю естрадного вокального мистецтва є не стільки відмінність в методиці звуковидобування виконавців, скільки стилістичні особливості: простота музичної мови, наспівність мелодії, легка для сприйняття гармонічна та ритмічна основа. Вони взаємопов'язані з особливостями сценічної презентації худож-

нього змісту твору у вигляді комплексного сценічного номеру. Саме створення доступності і простоти музичної мови є запорукою впізнання та запам'ятовування естрадного твору та зростанню його популярності у широких колах слухачів [9].

Одним зі специфічних суттєвих елементів фахової підготовки естрадного співака є здатність використовувати різні технічні засоби у взаємозв'язку з особливостями його голому. Це, передусім, стосується особливої техніки роботи з мікрофоном, яка впливає на загальну техніку вокального інтонування, дихання та артикуляції. Оскільки використання мікрофона створює ілюзію збільшення динаміки, зміни частотного спектру голосу та інші специфічні явища в процесі фахової підготовки майбутніх естрадних співаків, тому необхідне додаткове зосередження уваги на зростанні вимог до дикції, артикуляції, контролю дихання та інших особливостей вокального виконавства. Крім того, неодмінною складовою підготовки має стати техніка використання мікрофону: правильний кут атаки, діапазон відстаней між губами виконавця і мікрофоном, особливості руху виконавця відносно мікрофона з метою закріплення відчуття мікрофона як продовження голосового апарату естрадного співака. Також велике значення має оволодіння естрадними виконавцями основ роботи з приладами часової обробки сигналу (ревербератор, ділей) та частотної обробки сигналу (еквалайзери), оскільки їх використання за умови якісного і доцільного застосування дозволяє суттєво збагатити художній зміст вокального твору. Можливість сучасних технологій записувати виконання на репетиціях з наступним прослуховуванням і обробкою у звукових редакторах надають широкі можливості для виявлення помилок та удосконалення технічної складової виконання певного твору.

Окрім того, серед особливих елементів фахової підготовки майбутніх естрадних виконавців є вокально-технічні прийоми та техніки звуковидобування, розширення палітри яких за умови високого рівня тренуваності виконавців та доцільного добору і використання може позитивно відобразитися на якості донесення художнього змісту естрадного вокального твору зі сцени. Значення таких прийомів для студентів складно переоцінити, оскільки вони, слухаючи різноманітну сучасну естрадну музику, можуть проаналізувати використання таких прийомів відомими виконавцями, однак, неправильно розуміючи їх природу і копіюючи без належної підготовки, можуть нанести своєму голосу багато шкоди, при цьому не досягнувши необхідного звучання.

Наприклад, виходячи з того, що складності на заняттях з естрадного співу викликають міжрегістрові переходи та найвищі для кожного осо-

бистого діапазону ноти виникає необхідність в опануванні вокальної техніки та прийомів для згладжування міжрегістрових переходів і виконання високих нот, особливо враховуючи, що у класичній академічній постановці голосу цього передбачається фактично лише один природний вокальний прийом - фальцетний. Серед найпоширеніших таких прийомів у класі естрадного співу можна назвати мікст, який використовується у трьох основних різновидах: класичний мікст, «сучасний» мікст (за С. Ріггсом) та белтінг. Мікстом називається не властива природному способу функціонування голосового апарату техніка, яка умовно комплілює грудну і головну регістрову складову та суттєво змінює саму техніку голосоутворення, використовується передусім у кульмінаційних моментах.

Ще одним вокально-технічним прийомом, використання якого без знань специфіки роботи з мікрофоном вкрай складне, є субтон – спів з придыхом, прийом, заснований на техніці розщеплення, коли дихальний потік ніби розщеплюється на два: перший призводить до коливання голосових зв'язок, другий залишається шумовим видихом повітря. Субтон використовується для пом'якшення звучання голосу, надання йому іншого емоційного забарвлення ніжності та чутливості. В процесі фахової підготовки до сценічно-виконавської діяльності у класі естрадного співу цей прийом буде корисним, перш за все, для збагачення художньо-емоційного змісту творів, які виконуються студентами, а також для тренування контролю витрат повітря на вокалізацію.

Вимоги, які ставляться до сучасного викладача естрадного співу, значно розширили коло питань, що стосуються його професійної діяльності, а вокальні вправи, крім «власне вокальних», отримують статус «вправ-релаксацій», здатних формувати психологічну готовність організму співака до творчої роботи. До таких належить методика розвитку голосу М.Б. Гонтаренко. Ця методика вимагає: 1. «Самоусвідомлення» себе як унікальної особистості; 2. «Настроювання і самонавіювання»; 3. «Внутрішня свобода» 4. «Голос як засіб виразити себе» 5. «Зняття психічних «зажимів» і бар'єрів» [3, с. 5]. Тому, основне завдання викладача з естрадного вокалу – звільнити співака від впливу цих комплексів. Проникнути у внутрішній світ учня, «витагнути все найцінніше, красиве, збагатити його своїм особистим досвідом – ось шлях правильного спрямування в системі вокальної педагогіки», – стверджує автор [3, с. 102-105].

Виходячи з того, що навчання і виховання в класі естрадного співу складають нерозривну єдність робота з оволодіння вокальними компетенціями та їх удосконалення, пов'язана з розвитком художньо-мистецького світогляду

студентів, активізацію їх пізнавальних та творчих можливостей, розвиток сценічної та акторської майстерності. Таке удосконалення складає основу творчого самовираження в процесі якого відбувається розвиток сприйняття інтерпретації творів та набуття технічних навиків, які в результаті систематизуються і переходять у виконавство [10, с. 159].

Також окреме місце у підготовці майбутніх естрадних співаків до сценічно-виконавської діяльності займає виконавська інтерпретація як складний процес, в основі якого лежить розуміння композиторського задуму в ході інтерпретації музичної тканини твору і осягнення авторського уявлення про музичний образ вокального твору. Процес виконавської інтерпретації включає в себе три загальних рівні: 1) інтерпретація нотного запису; 2) осягнення авторського уявлення про музичний образ твору; 3) творче переосмислення музичного образу.

В естрадному вокальному виконавстві постановка сценічного образу нерідко вирішується за допомогою пластики, костюма, світла, спецефектів, мізансцен; окрім того, великого значення набуває сама особистість виконавця, особливості його таланту і майстерності, який, в свою чергу, стає «співавтором» композитора. Рухові імпровізації в процесі виконання вокальної естрадної музики є невід'ємною частиною музично-ритмічної складової сценічно-виконавської підготовки майбутніх естрадних співаків. Відчуття ритму базується на розумінні рівномірної пульсації і акцентуації. В класі естрадного співу важливо навчити майбутніх естрадних виконавців схоплювати ритм цілком і усвідомлювати його шляхом порівняння внутрішньої структури. Особливе навантаження лягає на танцювальну, рухливу музику з чітким ритмом або на вступ і закінчення пісні в супроводі. Головна умова закріплення ритмічних навичок – емоційне їх переживання [5].

Узагальнюючи особливості фахової підготовки студентів до сценічно-виконавської діяльності в класі естрадного співу, необхідно акцентувати увагу на основні принципи вокальної підготовки: 1) максимальний розвиток природних можливостей голосу співака; 2) грудочеревне дихання; 3) високу позицію звучання голосу, що забезпечує характерні для всіх голосів норми коливань нижньої та верхньої форманти; 4) змішування головного та грудного резонування з переважною участю кожного з них для різної висоти звуків; 5) вільне положення гортані; 6) звільнення м'язів надставної труби (губи, язик тощо) від надмірного напруження.

Крім того, неодмінними компонентами фахової підготовки студентів до сценічно-виконавської діяльності в класі естрадного співу є опанування основами інтерпретації вокальних творів, основами звукорежисури та музичної

акустики, основами сценічної хореографії та руху, які в комплексі дозволяють підготувати професійного естрадного співака.

Через особливості процесу підготовки майбутніх естрадних співаків в Навчально-науковому інституті культури і мистецтв студенти беруть участь у концертних програмах різних рівнів (університетського, міського, обласного, всеукраїнського, міжнародного), в процесі самих виступів та підготовки до них здійснюється безпосередня інтеграція студентів в систему цілісної музично-естрадної діяльності, яка дозволяє оптимізувати процес сценічно-виконавської підготовки. Тому, з метою розвитку особистісно-професійної компетентності та для оптимізації процесу професійної підготовки пропонується авторська модель підготовки фахівців у системі музично-естрадної діяльності. Під системою музично-естрадної діяльності розуміється система аудиторних занять, позанавчальних заходів, репетицій, конкурсів та інших заходів, які стимулюють необхідність підготовки різноманітних концертних номерів для виступів різних рівнів. Тому студенти постійно знаходяться у соціальному середовищі мистецьких особистостей, у вирі вирішення різних навчально-творчих завдань і залишаються постійно інтегрованими до світу мистецтва. Це дозволяє систематично виховувати у них сценічно-виконавську майстерність, артистизм, здатність до самоаналізу й самокритики та інші складові, тобто систематично підвищувати рівень особистісно-професійної компетентності. Виходячи з вищевикладеного, запропоновано авторську модель підготовки майбутніх фахівців у системі музично-естрадної діяльності, особливостями якої є:

1) активізація оптимальної творчої активності майбутнього естрадного співака, що передбачає постійну інтегрованість у творчий процес, неможливість пасивної присутності та споглядацької позиції на будь-яких заняттях;

2) індивідуально-орієнтована диференціація творчих завдань та створення ефективного соціально-педагогічного мікро-середовища мистецької діяльності;

3) індивідуальний підхід, доброзичливість у педагогічній взаємодії з будь-яким студентом, незважаючи на його рівень компетентності, особистісні якості, обдарованість у поєднанні з конструктивною критикою;

4) створення умов для успішного формування і розвитку кожного, особливо у сфері творчої реалізації у сценічно-виконавській діяльності;

5) виключення негативних оцінок результатів діяльності і, тим більше, особистості виконавця, що базується на внутрішньому спокої та зацікавленій участі викладача у покращенні результатів;

6) використання тільки морально-психологічних форм заохочення до діяльності;

7) принциповість використання в процесі суб'єкт-суб'єктних відносин як між студентами, так і між студентами та викладачем.

Метою запропонованої моделі є оптимізація процесу професійної підготовки майбутніх естрадних співаків в процесі їх навчання у Навчально-науковому інституті культури і мистецтв. Завданнями моделі є особистісний та професійний розвиток студентів, підготовка різноманітних концертних номерів для виступів різних рівнів. Суб'єктами даної моделі є студенти, які здобувають спеціальність «Музичне мистецтво» та спеціалізацію «Естрадний спів», а також науково-педагогічні працівники. Запропонована модель є основою, на яку нашаровуються технологічні, методичні та прикладні педагогічні аспекти, вона може суттєво змінюватися залежно від умов використання.

Підготовка до виступів та власне самі виступи, естрадні академ-концерти, участь виконавців у заходах різних рівнів, фестивалях-конкурсах та інших заходах, підготовка комплексних концертних номерів для заходів різних рівнів, тривале перебування під час своєї підготовки у середовищі музичної естради дозволяють раціонально готувати майбутнього фахівця і одночасно розвивати та виховувати гармонійну особистість.

В результаті підготовки майбутніх фахівців в процесі використання авторської моделі, на основі особистої зацікавленості формуються необхідні професійні та особистісні компетенції, розкривається внутрішній потенціал саморозвитку, що є основою для особистісного зростання.

Система музично-естрадної діяльності стимулює розвиток особистісно-професійної компетентності через необхідність пришвидшеної інтеграції теоретичних знань, практичних умінь поряд з досвідом, суспільними цінностями та розвитком необхідних особистісних якостей. Студенти, які вступили до вищих навчальних закладів, мають різний рівень теоретичної та практичної підготовки. Однак, спілкуючись між собою, взаємно збагачуючись, вони поступово досягають середнього, а потім і високого рівня теоретичних знань.

За тим же принципом відбувається і розвиток практичних умінь, а також особистісних якостей, оскільки система музично-естрадної діяльності сприяє розвитку таких важливих для естрадного співака якостей, як, наприклад, образність і переконливість, сценічна культура, спостережливість, вимогливість до себе тощо.

Висновки. Попри відсутність прямих протиріч між естрадним та іншими видами вокального виконавства в сфері методики, синтетичність естрадного вокального виконавства обумовлює певні специфічні риси, пов'язані зі звуковидобуванням, вокальними техніками та стилістичними особливостями.

Основними особливостями фахової підготовки до сценічно-виконавської діяльності в класі естрадного співу є оволодіння ними технікою роботи з мікрофоном, естрадними технічними засобами, специфічними вокально-технічними прийоми та технікою звуковидобування, основами інтерпретації вокальних творів, основами естрадної звукорежисури та музичної акустики, основами сценічної хореографії та руху, які в комплексі дозволяють підготувати професійного естрадного співака.

З метою підготовки студентів до сценічно-виконавської діяльності в класі естрадного

співу в системі музично-педагогічних вищих навчальних закладів доцільним видається організація системи музично-естрадної діяльності. Під системою музично-естрадної діяльності розуміється система аудиторних занять, позанавчальних заходів, репетицій, конкурсів та інших заходів, які стимулюють необхідність підготовки різноманітних концертних номерів для виступів різних рівнів, тому студенти постійно знаходяться у соціальному середовищі мистецьких особистостей, у вирі вирішення різних навчально-творчих завдань і залишаються постійно інтегрованими до світу мистецтва.

Література

1. Василенко Л. М. Взаємодія вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики : дис. канд. пед. наук : Л. М. Василенко. – К., 2003. – 211с.
2. Гавриленко Л. М. Психологічний фактор як домінуючий у процесі вокального виховання дитини / Л. Гавриленко // Теоретичні та практичні питання культурології : зб. наук. праць НМАУ, Мелітопольський держ. пед. ун-т. – Мелітополь, 2005. – Вип. 20. – С. 86-92.
3. Гонтаренко Н. Б. Сольное пение: Секреты вокального мастерства / Н. Гонтаренко // Серия «Любимые мелодии»: метод. пособие. Ростов-на-Дону, 2006. – 155с.
4. Дрожжина Н. Развитие исполнительских способностей вокалистов в контексте музыкального искусства эстрады / Н. Дрожжина // Проблемы педагогики искусства: [зб. ст.]. – (Серия: Музыкальная педагогика и искусствознание). – Вип. 1. – Ялта: РВВ КГУ, 2007. – С. 118-129.
5. Клип О. Я. Обучение эстраднему пению на музыкальных факультетах педагогических вузов: дис. на соискание учёной степени канд. пед. наук / О. Клип. – М., 2003. – 197с.
6. Матвеева О. В. Сценічне хвилювання як детермінанта вокально-виконавської надійності майбутніх учителів музики / О. Матвеева // Наука і сучасність: зб. наук. праць Нац. пед. ун-ту імені М.П. Драгоманова. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – Т. 55. – С. 64-71.
7. Менабени А. Г. Методика обучения сольному пению / А. Менабени. – М.: Просвещение, 1987. – 93с.
8. Мозговий М. П. Становлення і тенденції розвитку української естрадної пісні: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» / М.П. Мозговий. – К., 2007. – 19с.
9. Тормахова В. М. Українська естрадна музика і фольклор: взаємопроникнення і синтез: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» / В.М. Тормахова. – К., 2007. – 17с.
10. Швець І. Б. Педагогічні основи виховання співочих навичок на заняттях з естрадного співу у студентів музично-педагогічного факультету / І. Швець // Наукові записки (Серія: Педагогіка і психологія). – Вип. 15. – Вінниця: ВДПУ, 2005. – С. 158-159.

References

1. Vasy`lenko L.M. Vzayemodiya vokal`nogo i metody`chnogo komponentiv u procesi profesijnoyi pidgotovky` majbutn`ogo vchy`telya muzy`ky` : dy`s. kand. ped. nauk : / L.M. Vasy`lenko. – K., 2003. – 211s.
2. Gavry`lenko L.M. Psy`xofiziologichny`j faktor yak dominuyuchy`j u procesi vokal`nogo vy`xovannya dy`ty`ny` / L. Gavry`lenko // Teorety`chni ta prakty`chni py`tannya kul`turologiyi : zb. nauk. pracz` NMAU, Melitopol`s`ky`j derzh. ped. un-t. – Melitopol`, 2005. – Vy`p.20. – S.86-92.
3. Gontarenko N.B. Sol`noe peny`e: Sekrety vokal`nogo majsterstva / N. Gontarenko // Sery`ya «Lyuby`mye melody`y`»: metod. posoby`e. – Rostov –na-Donu, 2006. – 155s.
4. Drozhzhyn`na N. Rozvy`tok vy`konavs`ky`x zdbnostej vokalistiv u konteksti muzy`chnogo my`stecztva estrady` / N. Drozhzhyn`na // Problemy` pedagogiky` my`stecztva: [zb. st.]. – Vy`p. 1. – Yalta: RVV KGU, 2007. – S. 118-129. – (Seriya: Muzy`chna pedagogika i my`stecztvoznavstvo).
5. Kly`p O. Ya. Obucheny`e estradnomu peny`yu na muzykal`ny`x fakul`tetax pedagogy`chesky`x vuzov: dy`s. na soy`skany`e uchēnoj stepeny` kand. ped. nauk / O. Kly`p. – M., 2003. – 197s.
6. Matvyejeva O.V. Scenichne xvy`lyuvannya yak determinanta vokal`no-vy`konavs`koyi nadijnosti majbutnix uch`teliv muzy`ky` / O. Matvyejeva // Nauka i suchasnist` : zb. nauk. pracz` Nacional`nogo pedagogichnogo universy`tetu imeni M.P. Dragomanova. – K.: NPU imeni M.P.Dragomanova, 2006. – Tom 55. – S. 64-71.
7. Menabeny` A.G. Metody`ka obucheny`ya sol`nomu peny`yu / A. Menabeny`. – M.: Prosveshheny`e, 1987. – 93 s.
8. Mozgovy`j M. P. Stanovlennya i tendenciyi rozvy`tku ukrayins`koyi estradnoyi pisni: avtoreferat dy`s. na zdobuttya nauk. stupenya kand. my`stecztvoznavstva: specz. 17.00.01 «Teoriya ta istoriya kul`tury`» / M.P. Mozgovy`j. – K., 2007. – 19 s.
9. Tormaxova V. M. Ukrayins`ka estradna muzy`ka i fol`klor: vzayemoprony`knennya i sy`ntez: avtoreferat dy`s. na zdobuttya nauk. stupenya kand. my`stecztvoznavstva: specz. 17.00.03 «Muzy`chne my`stecztvo» / V.M. Tormaxova. – K., 2007. – 17 s.
10. Shvecz` I. B. Pedagogichni osnovy` vy`xovannya spivochy`x navy`chok na zanyattiyax z estradnogo spivu u studentiv muzy`chno- pedagogichnogo fakul`tetu / I. Shvecz` // Naukovi zapy`sky` (Seriya: Pedagogika i psy`xologiya).. – Vy`p. 15. – Vinny`cya: VDP, 2005. – S. 158-159.

Фоломєєва Н. А. Фахова підготовка студентів до сценічно-виконавської діяльності в класі естрадного співу.

Стаття присвячена особливостям фахової підготовки студентів музично-педагогічних вищих навчальних закладів до сценічно-виконавської діяльності в класі естрадного співу, висвітленню змісту авторської

моделі музично-естрадної діяльності. В статті вміщено загальний огляд компетенцій (вокально-методична, музично-інформаційна і музично-технологічна та мистецтвознавча), які цілеспрямовано розвиваються на індивідуальних заняттях з естрадного співу та технічного забезпечення класу естрадного співу, необхідного для цього. В статті розглядаються також особливості необхідних для фахової підготовки майбутніх естрадних співаків навчальних умов. Акцентується увага на необхідності в процесі фахової підготовки інтегрувати загальні надбання класичної вокальної школи зі сучасними вокальними техніками та особливостями техніки роботи з мікрофоном, яка впливає на загальну техніку вокального інтонування, дихання та артикуляції та специфікою роботи з приладами обробки звукового сигналу. Також в статті серед особливих елементів фахової підготовки майбутніх естрадних виконавців визначаються вокально-технічні прийоми та техніка звуковидобування, такі, як, наприклад, мікст та субтон. Звертається увага на значення інтерпретації вокальних творів у процесі фахової підготовки до сценічно-виконавської діяльності. В статті також обґрунтовуються авторська модель підготовки майбутніх фахівців у системі музично-естрадної діяльності, її мета, завдання, суб'єкти та основні особливості. Основними особливостями фахової підготовки до сценічно-виконавської діяльності в класі естрадного співу в статті визначаються оволодіння ними технікою роботи з мікрофоном, естрадними технічними засобами, специфічними вокально-технічними прийоми та технікою звуковидобування, основами інтерпретації вокальних творів, основами естрадної звукорежисури та музичної акустики, основами сценічної хореографії та руху, які в комплексі дозволяють підготувати професійного естрадного співака в умовах Навчально-наукового інституту культури і мистецтв.

Ключові слова: сценічно-виконавська діяльність, фахова підготовка студентів, естрадний спів, система музично-естрадної діяльності, музично-педагогічні навчальні заклади, Навчально-науковий інститут культури і мистецтв.

Фоломеева Н. А. Профессиональная подготовка студентов к сценически-исполнительской деятельности в классе эстрадного пения.

Статья посвящена особенностям профессиональной подготовки студентов музыкально-педагогических вузов к сценически-исполнительской деятельности в классе эстрадного пения, освещению содержания авторской модели музыкально-эстрадной деятельности. В статье помещены всеобщее обозрение компетенций (вокально-методическая, музыкально-информационная и музыкально-технологическая, искусствоведческая), которые целенаправленно развиваются на индивидуальных занятиях с эстрадного пения и технического обеспечения класса эстрадного пения, необходимого для этого. В статье рассматриваются особенности необходимых для профессиональной подготовки будущих эстрадных певцов учебных условий. Акцентируется внимание на необходимости в процессе профессиональной подготовки интегрировать общие достижения классической вокальной школы с современной вокальной техникой и особенностями техники работы с микрофоном, которая влияет на общую технику вокального интонирования, дыхания, артикуляции и спецификой работы с приборами обработки звукового сигнала. Также в статье среди особых элементов профессиональной подготовки будущих эстрадных исполнителей определяются вокально-технические приемы и техника звукоизвлечения, такие, как, например, микст и субтоном. Обращается внимание на значение интерпретации вокальных произведений в процессе профессиональной подготовки в сценически-исполнительской деятельности. В статье также обосновываются авторская модель подготовки будущих специалистов в системе музыкально-эстрадной деятельности, ее цели, задачи, субъекты и основные особенности.

В статье обращается внимание на основные особенности профессиональной подготовки к сценически-исполнительской деятельности в классе эстрадного пения; овладения техникой работы с микрофоном, эстрадными техническими средствами, специфическими вокально-техническими приемами и техникой звукоизвлечения; основами интерпретации вокальных произведений, эстрадной звукорежиссуры и музыкальной акустики, сценического хореографии, которые в комплексе позволяют подготовить профессионального эстрадного певца в условиях Учебно-научного института культуры и искусств.

Ключевые слова: сценически-исполнительская деятельность, профессиональная подготовка студентов, эстрадное пение, система музыкально-эстрадной деятельности, музыкально-педагогические учебные заведения, учебно-научный институт культуры и искусств.

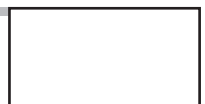
Folomeeva N. A. Professional training of students for stage-performing activities in the class of pop singing.

The article is devoted to the peculiarities of vocational training of students of musical pedagogical universities to perform in the class of pop singing, to cover the content of the author's model of musical and variety activities. The article contains a general overview of competences (vocal-methodological, music-information and music-technology and mystery), which are purposefully developed in individual classes from pop singing and technical support for the class of pop singing necessary for this. The article considers the training conditions necessary for professional training of future stage singers. Attention is focused on the need to integrate the general achievements of the classical vocal school with modern vocal techniques and features of the technique of working with a microphone, which affects the overall technique of vocal intonation, breathing and articulation and the specifics of working with sound signal processing devices. Also in the article among the special elements of vocational training of future performers are defined vocal - technical techniques and techniques of sound extraction, such as, for example, mixt and subton. Attention is drawn to the significance of the interpretation of vocal works in the process of vocational training in the performing arts. The author's model of training future specialists in the system of musical and variety activities, its goals, tasks, subjects and main features is also substantiated in the article. The main features of vocational training for stage-performing activities in the class of pop singing in the article are determined by mastering them by the technique of working with a microphone, variety technical means, specific vocal and technical methods and techniques of sound production, the basics of interpretation of vocal works, the basics of variety sound engineering and musical acoustics, choreography and movement which in a complex allow to prepare professional variety singer in a condition Educational and Scientific Institute of Culture and Arts.

Keywords: scenic-performing activities, vocational training for students, pop-singing, a system of music and variety activities, musical and pedagogical educational institutions, educational and scientific insti.

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 13

(Мовою оригіналу)

Дизайн обкладинки Майбороди Л.А.

Статті публікуються в авторській редакції. Автори статей несуть відповідальність за достовірність інформації, розміщеної в них, за відповідність матеріалів нормам законодавства, моралі та етики, їх професійно-змістовну і методичну коректність, коректність наявних в текстах посилань на інтернет-ресурси і літературу.

Підписано до друку 05.12.2017 р. Формат 60x84 1/8
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman
Ум.др.ар. 13.89 Тираж 100 прим. Зам.№26/17

Підготовлено до друку та віддруковано:
Видавництво ТОВ «ІМА-прес»
51400, м.Павлоград, вул.Дніпровська, 400/1
Тел.: (050) 631-07-87
e-mail: ima-press@ukr.net; www.ima-press.prom.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
ДК № 244 від 16.11.2000 р.

